

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
RIIGI- JA HALDUSÕIGUSE ÕPPETOOL

Olga Hodakovskaja

**KINNIPEETAVATE PÕHIÕIGUSTE JA –VABADUSTE KAITSE EESTI
KOHTUPRAKTIKAS**

Magistritöö

Juhendaja
riigi- ja haldusõiguse professor Kalle Merusk

Tartu
2014

SISUKORD

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	4
1. Põhiõigused ja –vabadused vanglas	7
1.1 Põhiõiguste ja -vabaduste üldprintsibist.....	7
1.2 Põhiõiguste ja vabaduste tagamise probleemidest vanglas	8
1.3 Põhiõiguste piiramisest vanglas.....	10
2. Kohtupraktika statistiline analüüs	13
2.1 Justiitshaldusajade osakaal halduskohtutes aastatel 2011-2013	13
2.2 Justiitshaldusajade osakaal ringkonnakohtutes aastatel 2011-2013.....	15
2.3 Justiitshaldusajade osakaal Riigikohtus aastatel 2011-2013.....	21
3. Kinnipeetavate põhiõiguste ja –vabaduste kaitse kohtupraktikas.	23
3.1 Õiguste kaitse tagamine.....	23
3.2 Piinamise, julma ja väärikut alandava kohtlemise ning karistamise keeld.	25
3.2.1 Täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamine ja isiku inimväärkuse rikkumine..	29
3.2.2. Ohjeldusmeetmete kasutamine ja isiku inimväärkuse rikkumine	33
3.2.3 Kinnipidamistingimused ja isiku inimväärkuse rikkumine.....	37
3.3 Era- ja perekonnaelu kaitse kinnipidamisasutuses	40
3.3.1 Kinnipeetava vanglaväline suhtlemine.....	42
3.3.2. Pikaajaline kokkusaamine ja isiku era- ja perekonnaelu rikkumine.....	43
3.3.2.1 Avavanglas viibiva kinnipeetava vanglaväline suhtlemine	46
3.3.3 Kirjavahetus ja isiku eraelu riive.....	49
3.3.4 Lühiajaline väljasõit ja isiku era- ja perekonnaelu rikkumine.....	52
3.4 Põhiseadusest tulenev sunniviisilise töö keeld ja töötamine vanglas	55
3.4.1 Sunnitöö keeld	55
3.4.2. Kinnipeetava töökohustusest	55
3.4.3 Töökohustusest vabastamine	57
3.4.4 Kinnipeetava töökohustuse vaidlustamisest	58
3.5 Kinnipeetavate hääleõigusest	61
3.5.1 Kinnipeetavate hääleõiguse piirang.....	61
3.5.2 Kinnipeetavate hääleõiguse piiranguid õigustavad argumendid	62
3.5.3 Hääletamisõiguse piirangu õiguspärasus.....	63
3.5.4 Kinnipeetava kandideerimisõiguse piirang	66

Kokkuvõte	70
Защита основных прав и свобод заключенных в судебной практике Эстонии. Резюме .	75
Kasutatud materjalide loetelu	78

SISSEJUHATUS

Põhiõiguste ja vabaduste kandjaks on üleüldiselt iga inimene. Ka süüdimõistetud ja kinnipidamiskohas karistust kandvatel isikutel on olemas kõik põhiõigused ja vabadused. Vanglakaristust kandvad isikud muidugi kaotavad õiguse vabadusele, kuid samal ajal peavad neile säilima kõik teised põhiõigused, nagu õigus elule, õigus olla koheldud inimväärikust austavalt, õigus pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse jne.

Üldjuhul allub enamik põhi- ja inimõigusi mingisugustele piirangutele. Teatud keerukus seisneb piirangute lubatava piiri ja intensiivsuse äratundmises. Samas tuleb arvestada, et piirangud peavad olema kooskõlas seadusega, demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ning neil peab olema õigustus. Kui piiramiseks on põhiseaduslikud ja seaduslikud alused, neid ja muid õiguste ja vabaduste piiramise põhimõtteid ja reegleid on järgitud, siis ei ole tegemist põhiõiguste ja vabaduste rikkumisega, vaid õigustatud riivega. Õiguste ja vabaduste kasutamisse on sel juhul küll sekkunud, kuid neid ei ole rikutud.¹

Vangistuse sisuks on isikult vabaduse võtmine. Teatud ajaks piiratakse isiku liikumisvõimalust, millega paratamatult kaasnevad eri põhiõiguste piirangud. Kinnipidamisasutused pälvivad inim- ja põhiõigustega seoses kõrgendatud tähelepanu, kuna vanglad on suletud süsteemid, kus isik ja tema kõikide õiguste teostamine on põhimõtteliselt jäetud riigi kaitseks.² Vahetevahel on küllaltki keeruline tuvastada piiri, millest rohkem ei ole riigil õigust sekkuda kinnipeetava põhiõigustesse.

Käesoleva magistritöö teemaks on „Kinnipeetavate põhiõiguste ja –vabaduste kaitse Eesti kohtupraktikas“. Põhiõiguste ja –vabaduste piirangute seaduslikkus on Eestis tagatud igaihe õigusega pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse. Kinnipeetavate kaebusi on viimaste aastate jooksul nimetatud massnähtuseks. „Vangide kohtusse saadetud kaebuste virnaga võiks aasta läbi soojaks kütta mitu pisemat koolimaja.“³ Kinnipeetavate kaebuste rohkus on muret tekitav, kuna suur osa halduskohtupidamise ressursist kulutatakse üht liiki kaebuste, mis ei pruugi olle põhjendatud, lahendamisele. 07.06.2012. a ettekandes Riigikohtu 2012. aasta kevadistungjärgul ütles Märt Rask: „Olen kaugel arvamusel, et õigusriigis saaks

¹ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse, Tallinn, 2004, lk 245

² M. Olesk. Inim- ja põhiõigused vanglas. Euroopa vangistusõiguse põhimõtted. Tallinn, 2010, lk 15

³ J. Filippov. „Vangide kaebused: muna on toores, tatrapudrus elas tõuk!“ – 19.02.2009. Arvutivõrgus: <http://ekspress.delfi.ee/news/paevauudised/vangide-kaebused-muna-on-toores-tatrapudrus-elas-touk.d?id=27686007>, 08.01.2014.

vangide kaebused kuidagi ära keelata või lihtsalt nende menetlemine lõpetada. Samas paneb kaebuste arvukus mõtlema, kas on mõistlik kulutada rohkem kui kolmandik halduskohtupidamise ressursist üht liiki kaebuste lahendamisele, mis moodustab ebaoproportsionaalselt suure osa“.

Suhtumine kinnipeetavate õigustesse on väga erinev. Osad suhtuvad positiivselt ning leiavad, et kinnipeetavate õigusi vanglas tuleb kaitsta, et välistada vangla ülekohut. Enamasti on aga ühiskonnas suhtumine kinnipeetavate õigustesse negatiivne ning Internetis võib leida väga erinevaid kommentaare: „see on lausa patt et vangidele on jäetud nii palju õigusi. Leian, et nad peaksid vee ja leiva peal istuma ja mitte rahva raha raiskama vaid rasket tööd tegema /.../“⁴.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kas kinnipeetavate poolt esitatud kaebused on põhjendatud ja asjakohased. Autor uuris haldusvaldkonna kohtupraktikat, et välja selgitada, kas kohtud on kinnipeetavate kaebustega ülemäära koormatud ning milline on kaebuste dünaamika, kas kaebuste arv väheneb või pigem suureneb. Lisaks uuris autor milliseid kinnipeetavate põhiõigusi kohtupraktikast tulenevalt on riivatud, kas riive oli õigustatud või oli tegemist kinnipeetava põhiõiguse rikkumisega.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimeses peatükis määratleb autor põhiõiguste ja –vabaduste mõiste, uurib lähemalt põhiõiguste ja –vabaduste üldprintsipi, vaatleb põhiõiguste tagamise probleeme ning põhiõiguste piiramist vanglas.

Teises peatükis analüüsib autor 2011–2013 aastate kohtupraktikat. Tuginedes Riigiteatajas avaldatud lahenditele ja kohtute statistikale esitab autor statistilisi andmeid justiitshaldusasjade osakaalu kohta erinevates kohtu astmetes. Autor uurib 2011-2013 aastate kinnipeetavate kaebuste dünaamikat. Samuti on selles peatükis toodud võimalikud põhjused, mis mõjutavad kinnipeetavate poolt esitatud kaebuste dünaamikat.

Kolmandas peatükis uurib autor kinnipeetavate põhiõiguste ja –vabaduste kaitset kohtupraktikas. Selles peatükis on ära toodud teemad, mis esinevad kinnipeetavate kaebustes

⁴ Kommentaar artiklile „Tuntud allilimategelane nõudis politseilt raha“. Klo, 11.10.2010 15:57. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.delfi.ee/news/paevauudised/110_112/err-tuntud-allilimategelane-noudis-politseilt-raha.d?id=33799893&com=1&no=0&s=1, 08.04.2014.

kõige sagedamini. Kuna uurimusega seondub tohutu hulk erinevaid kinnipeetava õigusi, siis keskendus autor eelkõige inimväärikal kohtlemisel vanglas, era- ja perekonnaelu kaitsel vanglas, sunniviisilise töö keelul vanglas ja kinnipeetavate hääleõigusel. Kinnipeetavate kaebuste temaatika on väga lai. Inimväärikuse, eraelu ja sunniviisilise töö keelu rikkumise temaatika on kinnipeetavate kaebustes väga sagedane. Sellel põhjusel otsustaski autor analüüsida neid lähemalt. Kinnipeetavate hääleõiguse teema kerkis esile eelkõige seoses 2013. aasta kohalike omavalitsuste valimistega.

Eesmärgini jõudmiseks on autor käesolevas töös kasutanud enamasti dogmaatilist ja võrdlev-analüütilist meetodit. Töö esimeses peatükis on kasutatud dogmaatilist meetodit. Teises peatükis töötas autor läbi 2011. a., 2012. a. ja 2013. a. haldusvaldkonna kohtupraktikat, kasutades peamiselt võrdlev-analüütilist meetodit. Kolmandas peatükis on kasutatud ka eelkõige võrdlev-analüütilist meetodit.

Magistritöös on kasutatud erialast kirjandust, eelkõige aga Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaannet ja vangistusseaduse kommenteeritud väljaannet. Siseriiklikest normatiivaktidest on kasutatud põhiseadust, vangistusseadust ja vangla sisekorraeeskirja. Lisaks on kasutatud Euroopa Parlamendi valimise seadust, Riigikogu valimise seadust, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadust ja halduskohtumenetluse seadustikku. Rahvusvahelistest normatiivmaterjalidest kasutas autor Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ning Euroopa Liidu põhiõiguste hartat. Samuti on kasutatud Eesti kohtute ja Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikat, autori isiklikku kogemust ning teadmisi uuritava teema kohta.

1. PÕHIÕIGUSED JA -VABADUSED VANGLAS

1.1 Põhiõiguste ja -vabaduste üldprintsüübist

Põhiõigused ja vabadused on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse II peatükis, mis hõlmab 48 paragrahvi, moodustades rohkem kui veerandi põhiseaduse mahust. Niivõrd põhjalik sätestamine annab tunnistust PS teksti autorite kindlast sihist tagada Eesti Vabariigis võimalikult ulatuslik üksikisiku õiguste kaitse.⁵ Põhiõiguste ja vabaduste kandjaks on üleüldiselt „igauks“. Põhiseaduse (PS) § 9 sätestab, et põhiseaduses loetletud kõigi ja igaihe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel. Põhiõiguste ja vabaduste konstitutsioonilise sätestuse funktsiooniks on tagada igaihe vaba eneseteostus ühtsete reeglite alusel ja kaitsta avaliku (riigi) võimu omavoli eest. Põhiõigused ja vabadused on subjektiivsed õigused, mis loovad nende kandjale võõrandamatu ja ainult seadusega piirata võidava õiguse nende vabaks kasutamiseks. Ühtlasi sisaldavad nad negatiivse kohustuse ehk keelu avalikule võimule mitte sekkuda põhjendamatult õiguste ja vabaduste vabasse kasutamisse.⁶ Lähtudes eeltoodust võib järeldada, et ka kinnipeetaval on olemas kõik põhiõigused ja vabadused. Ehk siis, need säilivad isikule ka siis, kui ta paigutatakse kinnipidamisasutusse. Tulenevalt aga kinnipidamisasutuse eripärast on kinnipeetavate põhiõigused ja -vabadused teatud määral piiratud.

Autor märgib, et põhiõigused on oma sisult inimõigused. Nii inim- kui ka põhiõigused on teineteisega vahetult seotud. Hoolimata sellest, et põhiõigused tulenevad otseselt põhiseadusest, on nende aluseks ikka inimõigused, mis omakorda sisaldavad alati ka põhiõigusi. Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud põhiõiguste aluseks on paljuski olnud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, mistõttu konkreetset õigust saab sisustada analüüsides seda, millisest rahvusvahelisest allikast mõiste pärineb, milline on rahvusvaheline kontupraktika ning kuidas on mõistet sisustatud põhiseaduse kohaselt.⁷

Arvestades inim- ja põhiõiguste universaalsust ja võõrandamatust oleks vale rääkida vaid teatud gruppi õigustest. Samas mõningatel juhtudel, kui tegemist on kõige haavatavama

⁵ II peatükk. Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3 tr. Tallinn, 2012, lk 95. Arvutivõrgus: www.pohiseadus.ee, 04.04.2012.

⁶ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse., lk 238.

⁷ M. Olesk. Viidatud töö, lk 21.

rühmaga, pälvivad inim- ja põhiõigused kõrgendatud tähelepanu. Näiteks erilise sotsiaalkaitse tagamine isikule, kes teatud füüsiliste või vaimsete häirete tõttu ei ole võimeline kasutama oma õigusi.⁸ Ka kinnipidamisasutused pälvivad inim- ja põhiõigustega seoses kõrgendatud tähelepanu, kuna vanglad on suletud süsteemid, kus isik ja tema kõikide õiguste teostamine on põhimõtteliselt jäetud riigi kaitse.⁹

1.2 Põhiõiguste ja vabaduste tagamise probleemidest vanglas

Põhiõigused on põhiseaduslikud inimõigused, mis võivad olla esitatud laialivalgvate abstraktsete printsiipidena. Normi abstraktsus ei võimalda isikul mõista teatud õiguse konkreetset sisu. PS § 18 sätestab, kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda ega karistada. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiini- ega teaduskatsetele. Ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 3 kohaselt kedagi ei või piinata, ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 4 sätestab, kedagi ei tohi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada. Eeltoodud sätted kehtestavad küll piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise keelu, kuid käesolevad sätted on sõnastatud küllalt lakooniliselt ning ei kirjelda, milline käitumine vastab neile mõistetele.¹⁰ Ilma põhjapaneva kohtupraktikata ja väljatöötatud skeemideta on raske leida vastus, kas tegemist oli isiku piinamise, julma või väarikust alandava kohtlemisega. Sugugi iga ebamugavustunne ei ole käsitletav piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemisena.

Näiteks on Eestis kinnipeetavad pöördunud kohtutesse kaebustega, et vanglas pandi toidu jagamisel pudru sisse moosi või asetati salat teise toiduga samale taldrikule, mitte eraldi. Kaebustes on kinnipeetavad kirjeldanud, kuidas vanglas ühitatakse toidu valmistamisel omavahel sobimatuid toiduaineid. Kinnipeetavate hinnangul ei ole nimetatud viisil valmistatud toit söödav ning kinnipeetavad leiavad, et nende õigusi on rikutud ja inimväarikust alandatud. Selliste kaebuste puhul kohtud pole tuvastanud õiguste rikkumist ja inimväarikuse alandamist. Samas tuleb isiku vääriskut alandavaks pidada olukorda, kus kinnipeetavat on alasti läbiotsitud vastassoost vanglateenistuja juuresolekul.¹¹

⁸ С. Исаев, Е. Дорофеев (сост.). Справочное пособие для сотрудников исправительных учреждений, часть I. Международные принципы и стандарты правоприменения в работе сотрудников пенитенциарных учреждений. Пермь, 2006.

⁹ M. Olesk. Viidatud töö, lk 15

¹⁰ U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn, Juura 2012, lk 91.

¹¹ EIKo 24.07.2001, 44558/98, *Valasinas vs. Leedu*.

Enamik põhiõigusi ja vabadusi ei ole piiramatud, ehk teisisõnu, ainult üksikud on absoluutsed. Absoluutseid põhiõigusi ei saa piirata. Absoluutsete õigustesse kuuluvad õigus elule, keeld isikut piinata, alandavalt kohelda ja karistada, keeld pidada isikut orjuses või sunduses. Kollisioonid ja neist tulenevad piirangud on juba olemuslikult vältimatud.¹² Teatud keerukus seisneb piirangute lubatava piiri ja intensiivsuse äratundmises.

Probleeme tekitab ka see, et põhiõigused panevad riigile kahte liiki kohustusi. Peale riigi kohustust hoiduda mingil viisil käitumast, on tal teatud juhtudel ka omaalgatuslik kohustus võtta tarvitusele meetmeid, et kinnipeetava põhiõigused oleksid tagatud. Riigi positiivsete kohustuste ja negatiivsete kohustuste kohene äratundmine on äärmiselt vajalik, kuna tihti sõltub riigi tegevusest või tegevusetusest isiku inimväärikus, tervis või paljudes situatsioonides ka elu. Näiteks kohtuasjas *Renolde vs. Prantsusmaa* leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et riigil on positiivne kohustus võtta psühhiaatrilist ravi vajava ja enesetapule kalduva kinnipeetava puhul tarvitusele meetmeid, nagu ravi võimaldamine, tervislikule seisundile vastavale režiimile paigutamine ja spetsiaalne järelevalve. Selle tegemata jätmine tähendab riigi positiivse kohustuse rikkumist Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 2 alusel.¹³ Samas tuleb aga arvestada, et riigil on negatiivne kohustus hoiduda jõudu kasutamast, välja arvatud juhul, kui see on absoluutselt vajalik. 27. septembri 1995. aasta otsuses asjas *McCann vs. Ühendkuningriik* märkis Euroopa Inimõiguste Kohus, kui riik kasutab jõudu, ilma et seda tingiks absoluutne vajadus, on tegemist negatiivse kohustuse rikkumisega.¹⁴ Autor märgib, et kinnipidamisasutus on eriline koht, kus jõu kasutamine sõltuvalt situatsioonist on mõnikord hädavajalik tegevus, mida reguleerivad vastavad eeskirjad ja normid.

Neljandaks probleemiks on see, et vahetevahel satutakse olukordadesse, milles ei saa ainult lähtuda sellest, et kaitsta tuleb mingit konkreetset põhiõigust ja kaaluda selle õigusega seonduvaid detaile. Teatud juhtudel tuleb teha valik, millist vastanduvatest põhiõigustest konkreetse isiku puhul esiplaanile seada. Näiteks mingisugusel põhjusel otsustab kinnipeetav mitte hoolitseda enda hügieeni eest. Esineb ka hullemaid olukordi, kus kinnipeetavad spetsiaalselt urineerivad ja roojavad kambri igas nurgas. Ühest küljest on isikul õigus enesemääramisele, tema kehalisele puutumatusse, kuid teisest küljest on riigil kohustus

¹² R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse., lk 244.

¹³ EIKo 10.10.2008, 5608/05, *Renolde vs Prantsusmaa*

¹⁴ M. Olesk. Viidatud töö, lk 18

tagada kinnipeetava tervise säilimine. Vangistusseaduse (VangS) § 50 lg 1 kohaselt peab kinnipeetav hoolitsema oma isikliku hügieeni eest. VangS § 51 lubab aga rakendada sundi kinnipeetava isikliku hügieeni valdkonnas, kui ta ise ei hoolitse oma hügieeni eest vajalikul määral ja see võib kaasa tuua reaalse ohu kinnipeetava või teise isiku tervisele. Siinjuures sunni kasutamine ei tohi ohustada kinnipeetava elu ega kahjustada tervist.

Komplitseeritumaks muutub olukord siis, kui eri isikute põhiõigused satuvad omavahel vastuollu, näiteks vanglateenistuja ja kinnipeetava õigused, ning tuleb teha valik, millised ja kelle õigused tuleb konkreetset juhul esiplaanile seada.¹⁵ Näiteks kinnipeetava ohtlik rünne vanglateenistuja vastu, mille korral vanglateenistujal tuleb kasutada füüsilist jõudu. Sellisel juhul on kaalul vanglateenistuja elu ja tervis, kuid teisalt kinnipeetava elu ja tervis. Taolises olukorras tuleb hinnata jõu kasutamist tinginud asjaolusid, mis tähendab, et vanglateenistuja saab kasutada ainult sellist jõudu oma elu ja tervise kaitseks, mis on kinnipeetava ja tema alगतatud rünnaku suhtes proportsionaalne.¹⁶ Eesti vanglates reguleerib jõu kasutamist VangS § 71, mille lõige 1 kohaselt on erivahendite ja teenistusrelvade kasutamine vanglaametniku poolt lubatud ainult äärmuslikel juhtudel, kui kõik ülejäänud meetmed tekkinud olukorra lahendamiseks on end ammendanud.

1.3 Põhiõiguste piiramisest vanglas

Nagu eelnevalt öeldud säilivad põhiõigused ja –vabadused (tõsiküll teatud piirangutega) isikule ka siis, kui ta paigutatakse kinnipidamisasutusse. Põhiõiguste kandjaks on õigustatud subjekt, kellel on mingi õigus ning vangistuse kontekstis on selleks õigustatud isikuks kinnipidamisasutuses viibiv isik.

„Demokraatlikes õigusriikides ei ole põhiõigused ja -vabadused üldjuhul piiramatud. Ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni mitmed artiklid sisaldavad piiravaid sätteid.“¹⁷ Samas tuleneb konventsioonist, et piirangud peavad olema kooskõlas seadusega, demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ning neil peab olema õigustus. Tuginedes rahvusvahelises õiguses tunnustatud põhimõtetele, ei ole ka Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud põhiõigused ja -vabadused piiramatud.¹⁸ „Kui piiramiseks on põhiseaduslikud ja

¹⁵ M. Olesk. Viidatud töö, lk 19

¹⁶ M. Olesk. Viidatud töö, lk 19

¹⁷ K. Merusk, R. Narits. Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn: Juura 1998, lk 189.

¹⁸ K. Merusk, R. Narits. Viidatud töö, lk 189

seaduslikud alused, neid ja muid õiguste ja vabaduste piiramise põhimõtteid ja reegleid on järgitud, siis ei ole tegemist põhiõiguste ja vabaduste rikkumisega, vaid õigustatud riivega. Õiguste ja vabaduste kasutamisse on sel juhul küll sekkunud, kuid neid ei ole rikutud. Ainult lubamatu põhiõiguste ja vabaduste riive on põhiõiguste ja vabaduste rikkumine. Seega mitte iga sekkumine ei ole veel rikkumine.“¹⁹

VangS § 4¹ lg 2 sätestab, et kinnipeetava, arestialuse või vahistatu vabadus allutatakse seaduses toodud piirangutele. Kui seadus ei sätesta konkreetset piirangut, võib vangla, Justiitsministeerium või arestimaja kohaldada vaid selliseid piiranguid, mis on vajalikud vangla või arestimaja julgeoleku kaalutlustel. Piirangud peavad vastama täideviimise eesmärgile ja inimvääriskuse põhimõttele ega tohi moonutada seaduses sätestatud teiste õiguste ja vabaduste olemust. Ka Riigikohtu halduskolleegium on märkinud, et inimvääriskus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse eesmärk. Inimvääriska kohtlemise nõue laieneb ka kinnipeetavatele. Kuigi kuriteo toimepannud isik peab kandma karistust ning sellega seoses kohaldatakse tema suhtes seaduse alusel põhiõiguste ja vabaduste piiranguid, ei anna see õigustust sekkuda isiku põhiõigustesse enam, kui see tuleneb otse seadusest²⁰.

Autor märgib, et vangistuse sisuks on isikult vabaduse võtmine. Teatud ajaks piiratakse isiku liikumisvõimalust, millega paratamatult kaasnevad eri põhiõiguste piirangud, eelkõige aga nende põhiõiguste, mille eelduseks on vabaduses viibimine. Riigikohtu üldkogu on 7. detsembri 2009. aasta otsuses nentunud, et „vangistust ei ole õige mõista üksnes füüsilise liikumisvabaduse piiranguna. Kinnipeetava kogu eluolu seotakse vanglaga - tema vabadus allutatakse VangS 2. ja 3. peatükist tulenevatele piirangutele, mis on vajalikud vangistuse kui karistuse täideviimiseks“²¹. VangS § 6 lg 1 kohaselt on vangistuse täideviimise eesmärk kinnipeetava suunamine õiguskorrale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine. „Üldkogu hinnangul tähendab kinnipeetava suunamine õiguskorrale käitumisele karistuse niisugust täideviimist, mis peab andma vangistatule võime tulla sotsiaalselt vastutavana edaspidises elus toime ilma õiguskorda rikkumata. See hõlmab endas ühelt poolt meetmete võtmist ja kinnipeetavale tingimuste loomist, mis võimaldaksid tal taasühiskonnastuda, teiselt poolt aga kinnipeetava allutamist vanglas valitsevale korrale kui raamistikule kinnipeetava suunamisel. Õiguskorrale käitumisele suunamist tuleb pidada vanglakaristuse täideviimise keskseks

¹⁹ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse, lk 245.

²⁰ RKHKo 3-3-1-2-06

²¹ RKÜKo 3-3-1-5-09, p 30.

eesmärgiks.²² Riigikohtu otsusest nähtub, et hinnates kinnipeetava põhiõiguse piirangut, tuleb selgeks teha, kas see hõlmab vangistuse täideviimise kas või ühte eesmärki, ehk kas piirang on eesmärgipärane.

Põhiõiguste ja -vabaduste piiramise tingimuste määratlemisel on keskne koht PS §-l 11. Selle kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Paragrahv 11 nimetab kolm eeldust, millele põhiõiguse riive peab vastama. Esiteks peab iga riive olema põhiseadusega kooskõlas. Teiseks peab piirang olema demokraatlikus ühiskonnas vajalik. Kolmandaks ei tohi riive moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.²³ Teisiti öeldes peavad piirangud olema proportsionaalsed.

Proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kontrollitakse järjestikuliselt kolmel astmel –abinõu sobivus, vajalikkus ja proportsionaalsus kitsamas tähenduses ehk mõõdukus. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda, kuivõrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust.²⁴ Mida intensiivsem on riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.

Lisaks tuleks märkida, et tulenevalt PS §-st 3 on ka rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa ning seetõttu tulevad põhiõiguste ja põhivabaduste piirangute õigusliku alusena kõne alla ka rahvusvahelise õiguse normid ja printsiibid, mis sisalduvad Riigikohtu poolt ratifitseeritud välislepingutes. Põhiõiguste ja põhivabaduste piirangute seaduslikkus on Eestis tagatud PS §-st 15 tuleneva igaihe õigusega pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse.²⁵

²² RKÜKo 3-3-1-5-09, p 31.

²³ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr. § 11/1

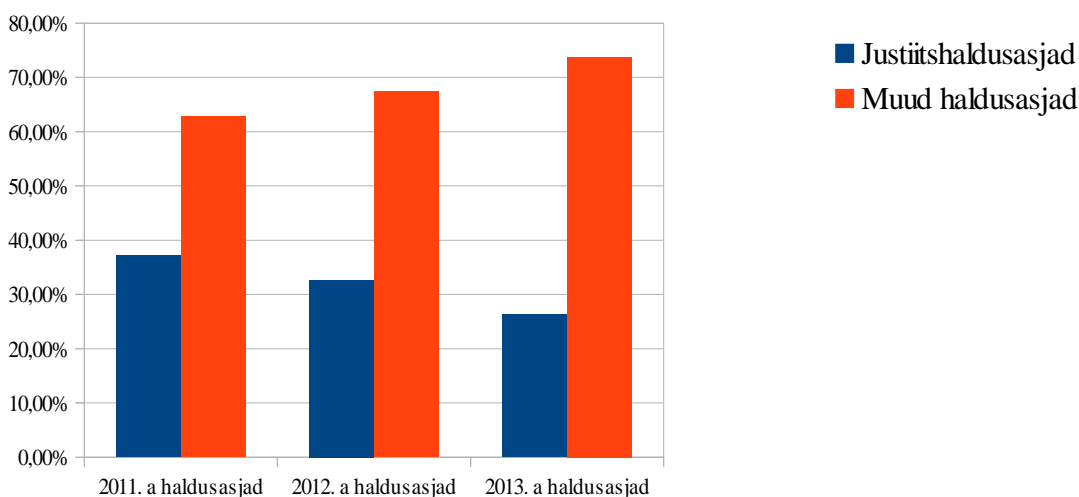
²⁴ RKPJKo 3-4-1-1-02, p 15; RKÜKo 3-1-3-10-02, p 30; RKHKo 3-3-1-10-03, p 46; RKHKo 3-3-1-11-03, p 48.

²⁵ K. Merusk, R. Narits. Viidatud töö, lk 193.

2. KOHTUPRAKTIKA STATISTILINE ANALÜÜS

2.1 *Justiitshaldusasjade osakaal halduskohtutes aastatel 2011-2013*

Märkimisväärse osa haldusvaldkonnas moodustavad kinnipeetavate kaebused. Kinnipeetavate kaebuste kui massnähtuse iseloomustamiseks tuleb märkida, et esimese astme kohtus moodustasid 2011. aastal need kaebused 37,2% kõigist haldusasjadest, mis on rohkem kui kolmandik kõigist halduskohtusse esitatud kaebustest.²⁶ Kuigi 2012. aastal halduskohtutes vähenes justiitshaldusasjade arv, moodustas nende asjade osakaal jätkuvalt suure osa haldusasjadest – 32,6%.²⁷ Perioodil 01.01.2013 – 31.12.2013 saabus I astme kohtutesse 2957 haldusasja, nendest 1904 haldusasja saabus Tallinna Halduskohtusse ja 1053 haldusasja saabus Tartu Halduskohtusse. 778 kabust puudutasid justiitshaldust. Seega 2013. aastal moodustasid justiitshaldusasjad 26,3% kõigist haldusasjadest.²⁸

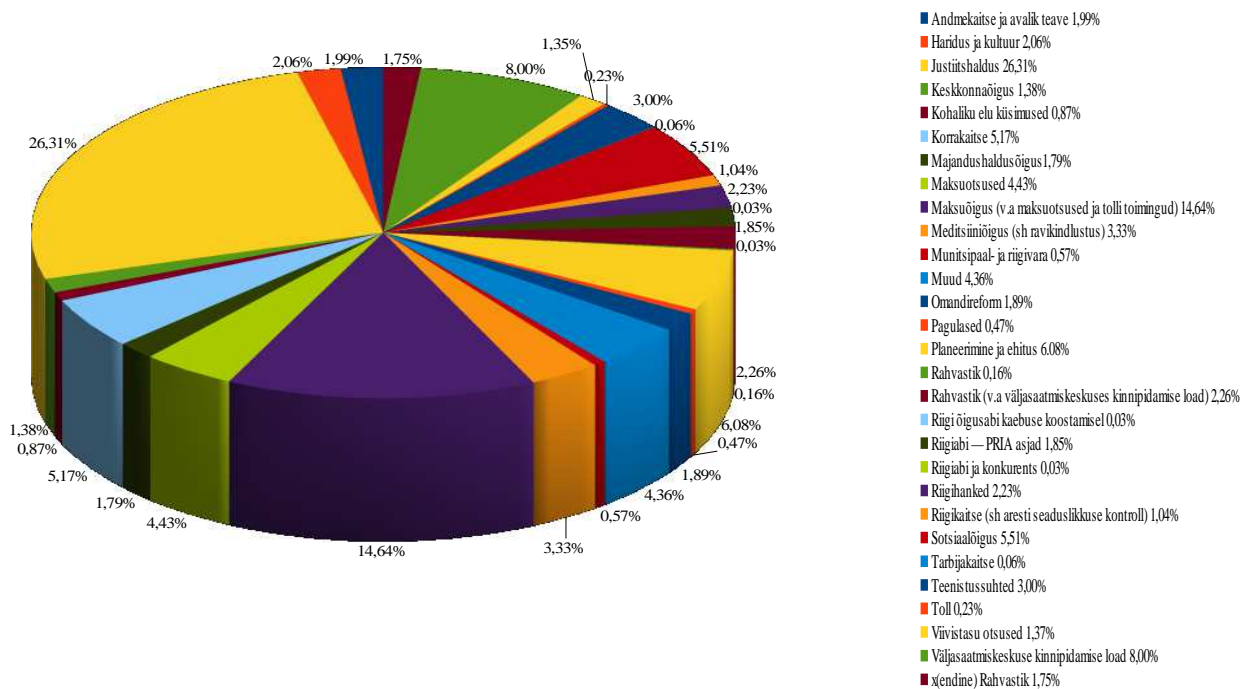
Joonis 1. *Justiitshaldusasjade osakaal halduskohtutes aastatel 2011-2013.*

Märgata on, et aastatega justiitshaldusasjade arv väheneb, kuid jätkuvalt kinnipeetavate kaebused moodustavad suurema osa halduskohtu töömahust. Eriti paistab see silma Tartu Halduskohtus, kus 2011. aastal moodustas justiitshaldusasjade osakaal 63,7% haldusasjadest, 2012. aastal oli justiitshaldusasjade osakaal 55,2% kõigist saabunud haldusasjadest. 2013. aasta I poolaastal saabus Tartu Halduskohtusse 259 justiitshalduse asja, mis moodustas 2013. aasta I poolaastal ca 47,2% saabunud haldusasjadest.

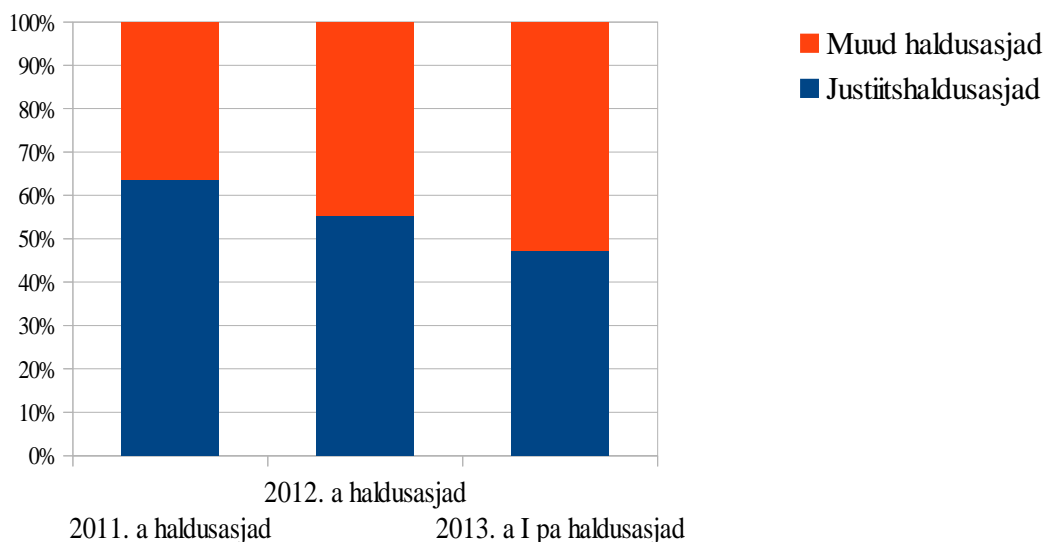
²⁶ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011. a kokkuvõte. Tallinn, 2012.

²⁷ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2012. a kokkuvõte. Tallinn, 2013

²⁸ I ja II astme kohtute menetlusstatistika. 2013. a koondandmed. Tallinn, 2014.

Joonis 2. 2013. aasta haldusajade koondandmed kategooriate kaupa.²⁹

Joonis 3. Justiitshaldusajade osakaal Tartu Halduskohtus aastatel 2011-2013.

Kinnipeetavate kaebuste osakaalu vähenemist halduskohtutes võib põhjendada kohtueelse korra läbimise kohustusega vanglas. Varasemalt menetlesid vanglates vaideid ja kahjunõudeid vangla juristid. Aastal 2012 läksid vanglad üle tulemusüksuste põhilisele vanglasüsteemile. Tulemusüksus on justkui omaette väike vangla suures keskstruktuuris. Ka vaiete menetlemise ülesanne läks üle üksustesse. Selline lähenemine annab üksuse juhile parema ülevaate oma üksuses kerkivatest probleemidest ning võimaldab nendele kiiremas korras reageerida, vajadusel üksuse praktikat muuta ning seega lahenevad paljud probleemid vanglasiseselt. Vaatamata sellele on aga vanglas ka selliseid kinnipeetavaid, kes leiavad, et pea iga vangla

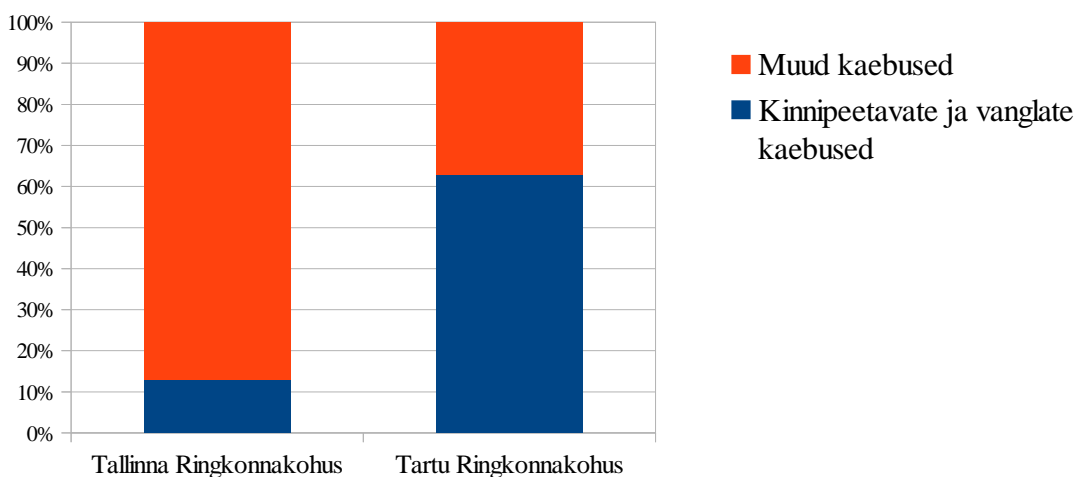
²⁹ Halduskohtumenetlus. I ja II astme kohtute menetlusstatistika. 2013. a koondandmed.

tegevus on õiguste rikkumine ning selliste kinnipeetavate puhul on vanglal vähe võimalusi nende kohtusse pöördumisi vähendada.

Riigikogu 2013. a. kevadistungjärgul nentis Märt Rask, et võrreldes 2012. aastaga on halduskohtumenetluses toimunud positiivseid muutusi. M. Rask tagines halduskohtu esimehe Tanel Saare 23.05.2013. a. ettekandele, mille kohaselt kinnipeetavate kaebuste osakaal on langenud 50%-ni halduskohtusse jõudvate kaebuste üldarvust. Võimalike mõjuritena nimetas M. Rask, et Viru Vangla jõudlus kohtueelses menetluses esitatud vaiete läbivaatamisel on oluliselt suurenenud, kinnipeetavad tunnevad paremini kaebuste läbivaatamise kohtupraktikat ja 2012. a. jõustus halduskohtumenetluse uus redaktsioon.³⁰

2.2 Justiitshaldusajade osakaal ringkonnakohtutes aastatel 2011-2013

30. märsti 2014. aasta seisuga Riigiteataja andmetel tegi Tallinna Ringkonnakohtus 2011. aastal 325 lahendit. Tartu Ringkonnakohtus tegi 2011. aastal 233 lahendit, nendest ca 63% on lahendid, mille menetluse aluseks oli vangla apellatsioonkaebus või kinnipeetava määrus- või apellatsioonkaebus. Tallinna Ringkonnakohtus oli justiitshaldusajade osakaal 2011. aastal ca 13%, mis on tunduvalt väiksem kui Tartu Ringkonnakohtus.

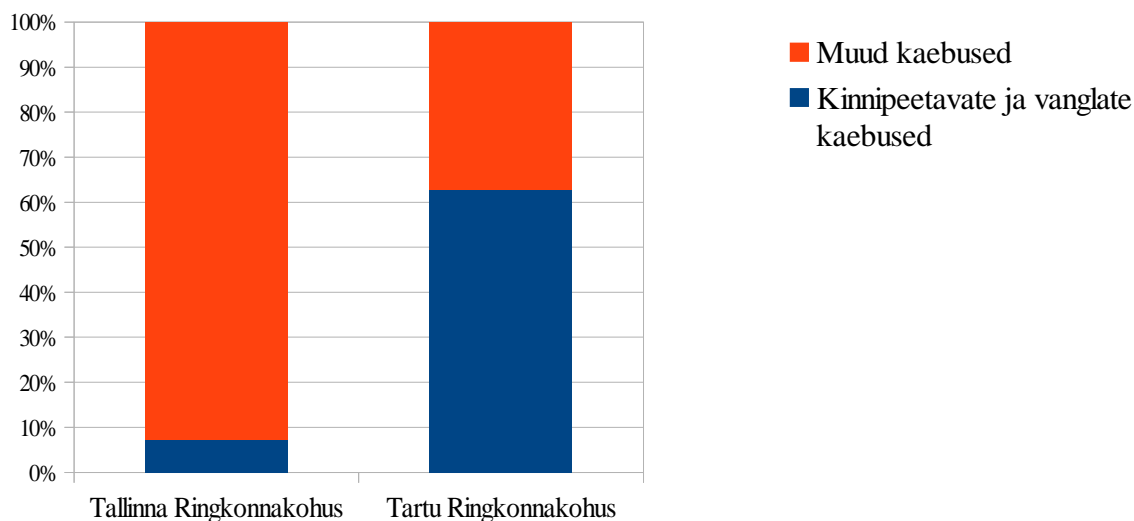
Joonis 4. Kinnipeetavate ja vanglate kaebuste osakaal Tartu ja Tallinna ringkonnakohtus 2011. aastal.

Võrreldes vangla ja kinnipeetavate kaebeaktiivsust, paistis silma, et apelleerivad eelkõige kinnipeetavad. 2011. aasta kõigist justiitshaldusajadest moodustas ca 61,4% kinnipeetavate apellatsioonkaebused ja ca 23,3% kinnipeetavate määruskaebused. Vanglate

³⁰ M. Rask. Ülevaade kohtukorralduse, õigusmõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikohtu 2013. a kevadistungjärgul. 06.06.2013.

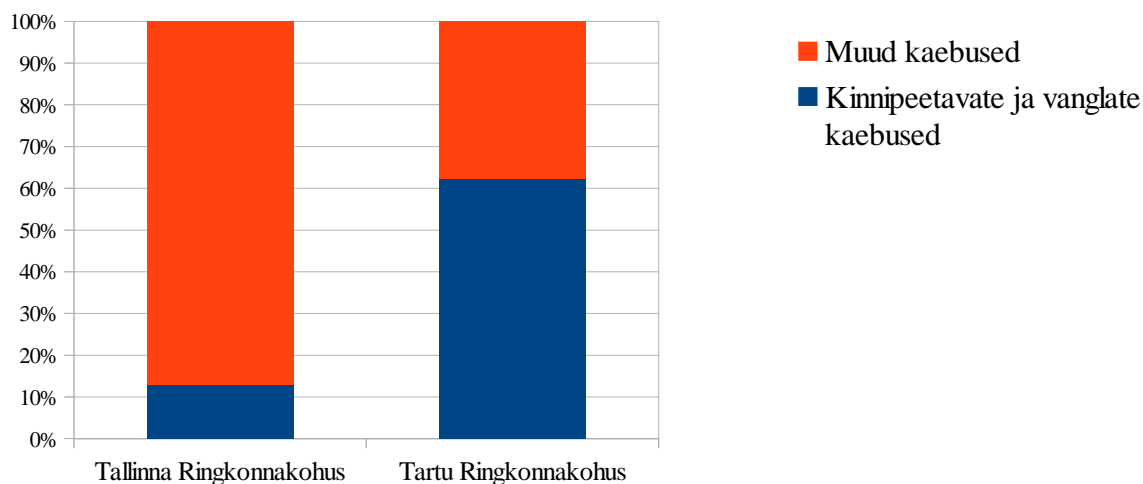
apellatsioonkaebused moodustasid vaid ca 15%.

2012. aastal moodustas justiitshaldusajade osakaal Tallinna Ringkonnakohtus ca 7,3%, Tartu Ringkonnakohtus oli justiitshaldusajade osakaal palju suurem, ca 62,8%. Kaebeaktiivsus oli jällegi suurem kinnipeetavatel. 2012. aasta kõigist justiitshaldusajadest moodustas ca 44,5% kinnipeetavate apellatsioonkaebused ja 52,9% kinnipeetavate määruskaebused. Vanglate apellatsioonkaebused moodustasid ca 2,2% kõigist justiitshaldusajadest.

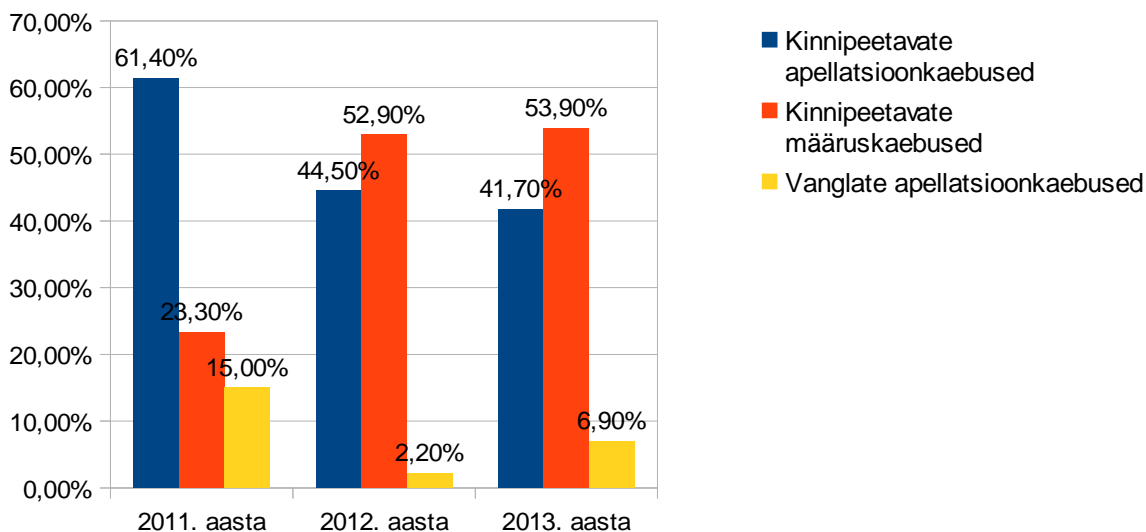

Joonis 5. Kinnipeetavate ja vanglate kaebuste osakaal Tartu ja Tallinna ringkonnakohtus 2012. aastal.

Seisuga 30.03.2014 Riigiteataja andmetel tegi Tallinna Ringkonnakohtus ajaperioodil 01.01.2013 – 31.12.2013 362 lahendit, Tartu Ringkonnakohtus tegi 503 lahendit. Tartu Ringkonnakohtu kohtuasjadest moodustasid uuritava perioodil ca 62,2% otsused, mille menetluse aluseks oli kinnipeetava määrus- või apellatsioonkaebus või vangla apellatsioonkaebus. Tallinna Ringkonnakohtus oli kinnipeetavate või vanglate apellatsioonkaebuste osakaal tunduvalt väiksem, ca 12,9%. Kaebeaktiivsuse poolest ei erine aasta 2013 aastatest 2011 ja 2012. Ka aastal 2013 oli kinnipeetavate kaebeaktiivsust suurem kui vanglate kaebeaktiivsus. 2013. aasta kõigist justiitshaldusajadest moodustas ca 41,7% kinnipeetavate apellatsioonkaebused ja ca 53,9% kinnipeetavate määruskaebused. Vanglate apellatsioonkaebused moodustasid ca 6,9% kõigist justiitshaldusajadest.

Joonis 6. Kinnipeetavate ja vanglate kaebuste osakaal Tartu ja Tallinna ringkonnakohtus 2013. aastal.

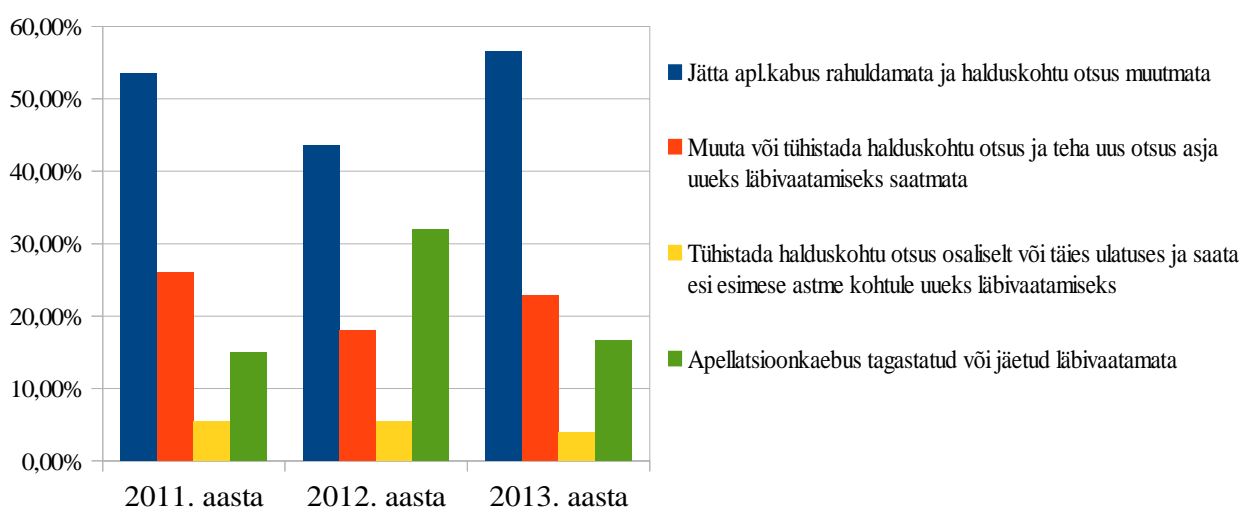

Joonis 7. Kinnipeetavate ja vanglate edasikaebe aktiivsus Tallinna ja Tartu ringkonnakohtutes aastatel 2011-2013.

Kui võrrelda kinnipeetavate kaebeaktiivsust vanglate lõikes, siis nähtub, et Tartu Ringkonnakohtu tööpiirkonnas asuvatest Viru ja Tartu vanglatest apelleerivad kinnipeetavad rohkem, kui Tallinna Ringkonnakohtu tööpiirkonnas asuvatest Tallinna vanglast ning Harku ja Murru vanglast. Kõige aktiivsemalt apelleerivad kinnipeetavad Viru vanglast. Samas Viru vangla kinnipeetavate suur kaebeaktiivsus ei näita, et selles vanglas oleksid kinnipidamistingimused halvemad kui teistes vanglates. Käesoleval ajal on Viru vangla kõige uuem vangla. Uudsenäi terve vanglateenistuse ajaloos loodi Viru vanglasse tugevdatud järelevalvega osakond. Viru vanglas on kõige karmima režiimiga osakonnad, kus viibivad konkreetsed kinnipeetavad, kelle kaebeaktiivsus on keskmisest suurem. Uurides kinnipeetavate kaebeaktiivsust selgus, et oluliseks mõjuteguriks on üldine

kinnipidamisrežiimi rangus ja piirangud kinnipeetavatele.

Vaatamata kinnipeetavate ja vanglate apellatsioonkaebuste rohkusele ei nähtu, et kõik apellatsioonid oleksid põhjendatud. Allolevast joonisest nr 8 tuleneb, et 2011. aastal jättis ringkonnakohus ca 53,5% kinnipeetavate ja vanglate apellatsioonkaebustest rahuldamata ja halduskohtu otsuse muutmata; ca 26% apellatsioonidest otsustas kohus rahuldada (seal hulgas rahuldada osaliselt) ja muuta või tühistada halduskohtu otsus ja teha asjas uus otsus asja uueks läbivaatamiseks saatmata; ca 5,5% apellatsioonkaebuste korral otsustas ringkonnakohus tühistada halduskohtu otsus osaliselt või täielikult ning saata asi esimese astme kohtule uueks läbivaatamiseks; ca 15% apellatsioonkaebustest olid tagastatud või jäetud läbi vaatamata.

Joonis 8. Aastatel 2011-2013 Tartu ja Tallinna ringkonnakohtus kinnipeetavate ja vanglate apellatsioonkaebuste lahendamise statistilised andmed.

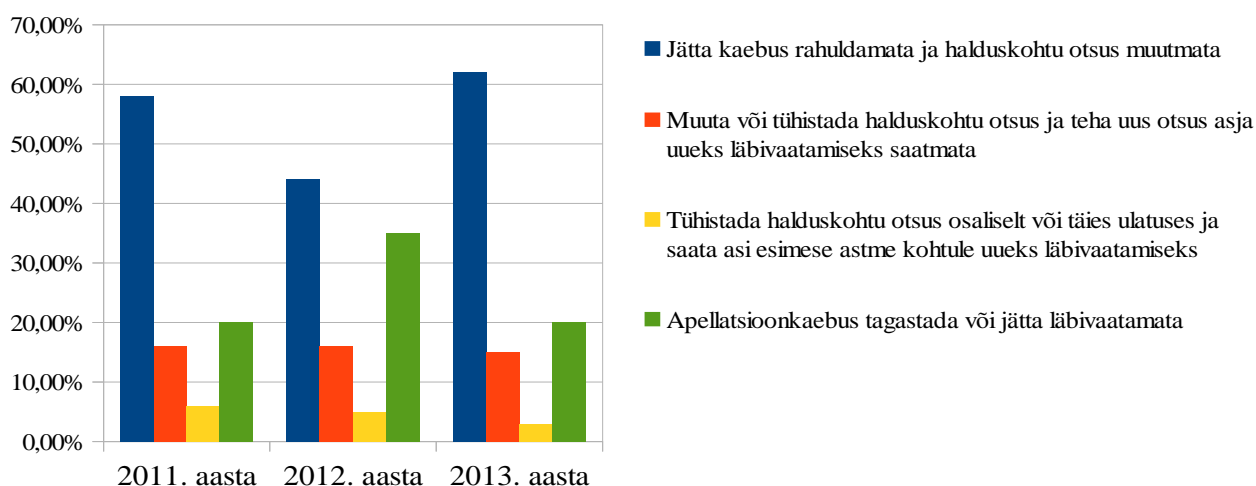
2012. aastal jättis ringkonnakohus ca 43,6% kinnipeetavate ja vanglate apellatsioonkaebustest rahuldamata ja halduskohtu otsuse muutmata; ca 18% apellatsioonidest otsustas kohus rahuldada (seal hulgas rahuldada osaliselt) ja muuta või tühistada halduskohtu otsus ja teha asjas uus otsus asja uueks läbivaatamiseks saatmata; ca 5,4% apellatsioonkaebuste korral otsustas ringkonnakohus tühistada halduskohtu otsus osaliselt või täielikult ning saata asi esimese astme kohtule uueks läbivaatamiseks; ca 32% apellatsioonkaebustest olid tagastatud või jäetud läbi vaatamata.

2013. aastal jättis ringkonnakohus ca 56,6% kinnipeetavate ja vanglate apellatsioonkaebustest rahuldamata ja halduskohtu otsuse muutmata; ca 22,8% apellatsioonidest otsustas kohus rahuldada (seal hulgas rahuldada osaliselt) ja muuta või tühistada halduskohtu otsus ja teha asjas uus otsus asja uueks läbivaatamiseks saatmata; ca 4% apellatsioonkaebuste korral

otsustas ringkonnakohtus tühistada halduskohtu otsus osaliselt või täielikult ning saata asi esimese astme kohtule uueks läbivaatamiseks; ca 16,6% apellatsioonkaebustest olid tagastatud või jäetud läbi vaatamata.

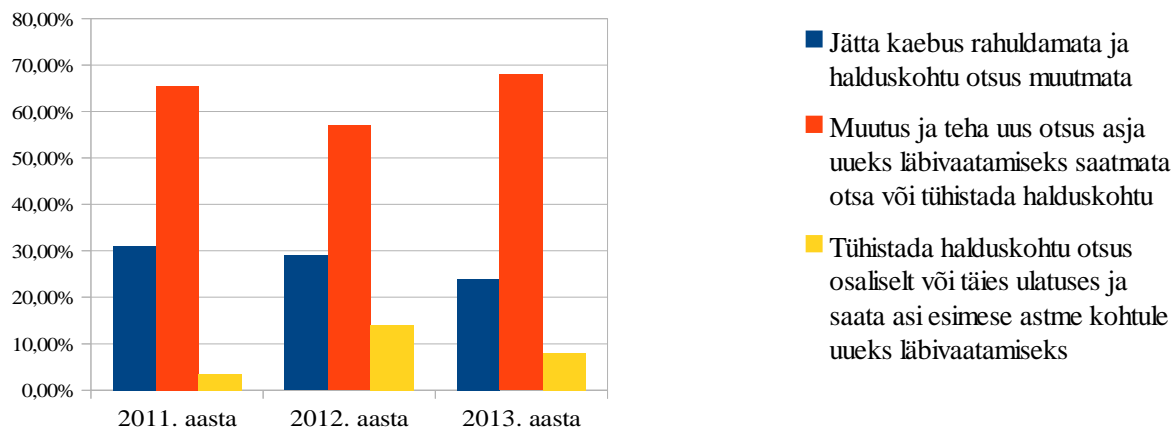
Jooniselt nr 7 nähtub, et kinnipeetavate edasikaebeaktiivsus on suur, kuid kinnipeetavate esitatud apellatsioonkaebuste rahuldamise protsent on vastupidi väike. Nimelt suuremas osas jäävad kinnipeetavate apellatsioonkaebused rahuldamata. 2011. aastal oli ca 58% kinnipeetavate apellatsioonkaebustest jäetud rahuldamata ja ca 20% apellatsioonkaebustest olid tagastatud või jäetud läbivaatamata. 2012. aastal jätsid ringkonnakohtud rahuldamata ca 44% kinnipeetavate apellatsioonkaebustest ja ca 35% apellatsioonidest olid tagastatud või jäetud läbivaatamata. Aastal 2013 jätsid ringkonnakohtud rahuldamata ca 62% kinnipeetavate apellatsioonkaebustest ning 20% apellatsioonidest olid tagastatud või jäetud läbivaatamata.

Eeltoodu kinnitab, et enamik kinnipeetavate kaebustest on põhjendamatud ning koostatud lihtsalt ajaviiteks või isegi riigi mõnitamiseks.

Joonis 9. Tartu ja Tallinna ringkonnakohtus kinnipeetavate apellatsioonkaebuste lahendamise statistilised andmed aastatel 2011-2013.

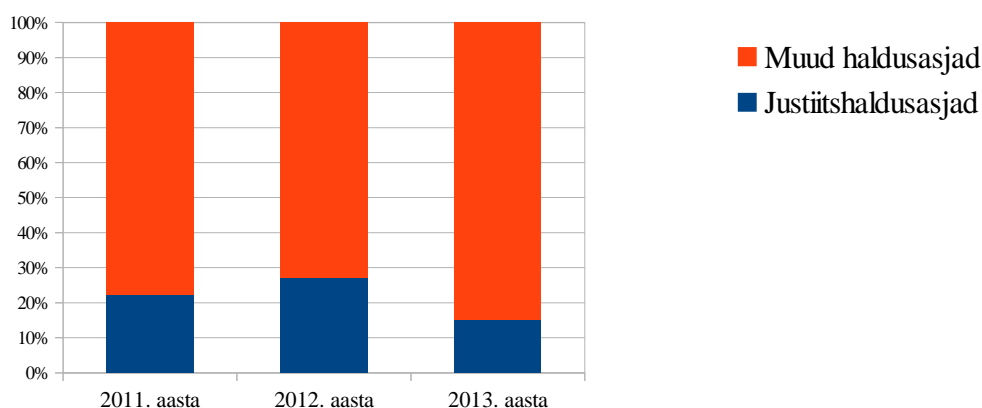
Vanglate apellatsioonkaebuste osas oli tulemus põhimõtteliselt vastupidine. 2011. aastal rahuldasid ringkonnakohtud umbes 69% vanglate apellatsioonidest, kas täies ulatuses või osaliselt. Aastal 2012 oli vanglate apellatsioonkaebuste rahuldamise protsent 71 ning 2013. aastal 76% vanglate apellatsioonkaebustest rahuldati, kas täies ulatuses või osaliselt.

Joonis 10. Tartu ja Tallinna ringkonnakohtus vanglate apellatsioonkaebuste lahendamise statistilised andmed aastatel 2011-2013.

2.3 Justiitshaldusajade osakaal Riigikohtus aastatel 2011-2013

Kassatsioonkaebustega Riigikohtu poole pöörduvad enamasti kinnipeetavad, harvemal juhul vanglad. Riigikohtu halduskolleegium tegi 2011. aastal vanglate ja kinnipeetavate vaidlustest tingitud kohtuasjades 24 sisulist lahendit, mis moodustas ca 22,2% halduskolleegiumi aastasest töömahust.³¹ 2012. aastal see protsent suurenes ning vanglate ja kinnipeetavate vaidlustest tingitud kohtuasjades tehtud lahendid moodustasid ca 27% halduskolleegiumi aastasest töömahust.³² Aastal 2013 justiitshaldusajade osakaal Riigikohtus vähenes ning vanglate ja kinnipeetavate vaidlustest tingitud kohtuasjades tehtud lahendid moodustasid ca 15% halduskolleegiumi aastasest töömahust.³³

Joonis 11. Justiitshaldusajade osakaal Riigikohtus aastatel 2011-2013.

Autori üllatuseks selgus analüüsi käigus, et Riigikohtusse jõudnud vanglate ja kinnipeetavate vaidlustes kolleegium sageli rahuldab avaldaja kaebuse. Rahuldamise protsent on palju kõrgem kui haldus- või ringkonnakohtutes. Samas tuleb arvestada asjaoluga, et Riigikohtusse saabunud kinnipeetavate ja vanglate kaebuste arv on väiksem, seega on tõenäoline, et Riigikohtusse jõuavad põhjendatud ja asjalikumad kaebused kui I ja II astme kohtutesse.

2011. aastal rahuldab Riigikohtu halduskolleegium, kas täielikult või osaliselt, kinnipeetavate kaebustest (sh määruskaebused) ca 73%. 2012. aastal jättis Riigikohtu halduskolleegium rahuldamata ca 27,7% kinnipeetavate määrus- või kassatsioonkaebustest, ca 72,3% kinnipeetavate kaebustest Riigikohtu halduskolleegium rahuldab. 2013. aastal rahuldab Riigikohtu halduskolleegium, kas täielikult või osaliselt, ca 87% kinnipeetavate kaebustest.

³¹ Riigikohtu statistika. Haldusajade läbivaatamine Riigikohtu üldkogus, erikogus ja halduskolleegiumis. 2011. a. kokkuvõte.

³² Riigikohtu statistika. Haldusajade läbivaatamine Riigikohtu üldkogus, erikogus ja halduskolleegiumis. 2012. a. kokkuvõte.

³³ Riigikohtu statistika. Haldusajade läbivaatamine Riigikohtu üldkogus, erikogus ja halduskolleegiumis. 2013. a. kokkuvõte.

Kuigi võrreldes aastaga 2011 aastal 2013 justiitshaldusasjade osakaal vähenes, on kinnipeetavate kaebused arvukad. Riik kulutab ebaproportsionaalselt suure osa halduskohtupidamise ressursist üht liiki kaebuste lahendamisele. Rohkesti esitavad kinnipeetavad nn „moosikaebuseid“, kuid esineb ka põhjendatud ja asjakohaseid kaebusi, mille lahendamise lõpptulemus on suunatud vangla halduspraktika muutmisele.

Põhiliselt on kaebused seotud distsiplinaarkaristuse määramisega, kinnipidamistingimustega, keelatud esemetega, isiklike asjade kasutamisega, vanglas töötamisest keeldumisega jne. Peaaegu igas kaebuses leiavad kinnipeetavad, et nende põhi- ja inimõigusi on rikutud. Kinnipeetavad vaidlustavad nende arvates õigusvastaseid käskkirju, ülekohtuseid distsiplinaarkaristusi. Kinnipeetavate kaebustes on väga levinud viide inimväärikuse alandamisele. Väärikusega seotud kaebused puudutavad näiteks tervishoiukorraldust kinnipidamisasutuses, füüsilist kohtlemist, samuti puudutab väärikuse temaatika õigust elule, turvalisusele, isikuvabadusele, austusele perekonna ja eraelu vastu vms.

Autor märgib, et järgneva osa alastruktuur on valitud kinnipeetavate kaebustes äratoodud õiguste rikkumise järgi. Kuna kinnipeetavate kaebuste temaatika on väga lai, siis otsustas käesoleva töö autor keskenduda enam aktuaalsetele kinnipeetavate põhiõiguste rikkumistele lähtuvalt kohtupraktikast. Järgnevalt vaatleb autor lähemalt inimväärikat kohtlemist vanglas, era- ja perekonnaelu kaitset vanglas, sunniviisilise töö keeldu vanglas ja kinnipeetavate hääleõigust.

3. KINNIPREETAVATE PÕHIÕIGUSTE JA -VABADUSTE KAITSE KOHTUPRAKTIKAS.

3.1 Õiguste kaitse tagamine

Õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse on üks põhiseadusega kõrgemal tasemel kaitstud põhiõigusi. Üldine kohtusse pöördumise õigus on ühtaegu nii põhiõigus kui ka üks õigusriigi keskne põhimõte. Riiki ei muuda õigusriigiks veel tõsiasi, et on olemas seadused, mis määravad kindlaks avaliku võimu pädevuse ja volitused. Riiki, milles on olemas seadused, võib nimetada seadusriigiks. Seadusriigist saab õigusriik alles siis, kui on olemas ka kohtud, mis otsustavad üksikjuhul õiguste ja vabaduste ulatuse ning avaliku võimu pädevuste ja volituste üle. Üldine kohtusse pöördumise õigus on niisiis see, mis riigist lõppastmes õigusriigi teeb ja ilma milleta õigusriik on mõeldamatu.³⁴

PS § 15 sätestab keskse normina üldise kohtusse pöördumise õiguse, sisaldades ühtlasi üldist põhiseaduslikku õigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele.³⁵ Rahvusvahelistest aktidest sätestab Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 13, et igaühel, kelle käesolevas konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, on õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks riigivõimude eest ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 sätestab õiguse tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele.

PS § 15 lg-st 1 tulenev põhiõigus peab tagama õiguste lünkadeta kohtuliku kaitse. Sellise seisukoha väljendas Riigikohtu üldkogu 22. detsembri 2000. aasta määruses asjas nr 3-3-1-38-00. Üldine põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele on isikuliselt kaitsealalt kõigi ja igaihe õigus. Põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele on kõigil inimestel sõltumata kodakondsusest või muudest tunnustest, kelle õigust on väidetavalt rikutud.³⁶ Eeltoodust nähtub, et ka kinnipeetav, pöördudes kohtusse, võib kaitsa oma põhiõigusi ja -vabadusi.

Kuigi põhiseaduse § 15 lg 1 lausest 1 tuleneb igaihe õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse, ei tähenda see, et isikul, kes leiab, et tema õigusi on

³⁴ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr. § 15/1.2.

³⁵ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr. § 15/1.

³⁶ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr. § 15/2.2.

rikutud, peab olema piiramatu võimalus pöörduda kohtusse. Seda põhiõigust saab mõistlikult piirata, kui piirangul on legitiimne eesmärk ning arvestatakse proportsionaalsuse põhimõttega. Kohtusse pöörduv isik on kohustatud tasuma riigilõivu. Riigilõivu tasumise nõude eesmärgiks on, et kohtule ei esitataks läbimõtlematuid kaebusi. Kohtusse pöördumise õiguse mõningane kitsendamine on õiguskindluse ja kohtusüsteemi ülekoormamise vältimiseks vajalik.

Samas menetlusabi raames on kohtul võimalik isikut riigilõivu tasumisest vabastada. „Kui riigilõivu tasumise kohustus peaks aitama ära hoida ilmselgelt põhjendamatute kaebustega halduskohtusse pöördumist, siis riigilõivu tasumisest vabastamise võimalus aitab tagada, et isiku olulised õigused ei jääks tema maksejõuetuse tõttu kaitseta. Halduskohtumenetluse eesmärk ei ole näha ette võimalikult rohke pöördumine kaebustega halduskohtusse, vaid tagada lünkadeta kaebeõigus isiku oluliste õiguste kaitseks.“³⁷

Suurem osa kinnipeetavatest on maksejõuetud ning tihti pöörduvad nad kohtu poole taotlusega riigilõivu tasumisest vabastamiseks. Hinnates maksejõuetu isiku riigilõivu tasumisest vabastamise põhjendatust, peab kohus andma eelhinnangu isiku õiguste kaitse vajalikkuse ja olulisuse kohta. Mida olulisem on kaebuse esitaja jaoks õigus, mille kaitseks ta kohtu poole pöörduda soovib, ning mida väiksemad on isiku võimalused oma õigusi kaitsta muul moel, seda enam on põhjendatud isiku vabastamine riigilõivu tasumisest. Ning vastupidi, maksejõuetu isiku riigilõivu tasumisest vabastamine ei ole põhjendatud, kui ilmneb, et õiguste kaitse vajadus kas puudub või on tegemist küsimusega, mida ei saa pidada isiku jaoks oluliseks. Samuti vähendab riigilõivu tasumisest vabastamise põhjendatust see, kui isikul oleks võimalik oma õigusi tõhusalt kaitsta ka muul moel kui kohtu poole pöördudes.³⁸

Kinnipeetava kohtusse, eelkõige halduskohtusse, pöördumise eelduseks on vaidemenetluse läbimine. Halduskohtumenetluse seadustiku (HKMS) § 47 lg 1 sätestab, et seadus võib näha mõnda liiki nõude lahendamiseks ette kohustusliku vaidemenetluse või muu kohustusliku kohtueelse menetluse. Sellisel juhul võib kaebuse esitada üksnes siis, kui isik on pidanud kinni nõude kohtueelseks lahendamiseks ettenähtud korrast, ning üksnes ulatuses, milles tema nõuet ei ole selles korras tähtaegselt rahuldatud. Kohustuslik vaidemenetlus tuleneb VangS § 1¹ lg-st 5, mille kohaselt kinnipeetaval ja vahistatul on õigus esitada vangla haldusakti või toiminguga peale kaebus halduskohtule halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud alustel ja korras tingimusel, et kinnipeetav, karistusjärgselt kinnipeetav või vahistatu on eelnevalt

³⁷ RKHKo 3-3-1-40-07, p 11.

³⁸ RKHKo 3-3-1-40-07, p 2.

esitanud vaide vanglateenistusele või Justiitsministeeriumile ning vanglateenistus või Justiitsministeerium on vaide tagastanud, osaliselt rahuldanud, rahuldamata või tähtaegselt lahendamata jätnud. Seega saab kinnipeetav oma õigusi kaitsa eelkõige vaidemenetluses, mille kehtestamise eesmärk on kaebuste lahendamise protseduuri lihtsustamine ning tõhusamaks muutmine. Vaidemenetlus annab vanglale märku tekkinud probleemist, võimaluse probleemile kiiremas korras reageerida ja vajadusel isegi muuta vangla praktikat.

Vaide saab esitada kinnipeetav, kes leiab, et vangla on oma tegevusega või haldusaktiga rikkunud tema õigusi, ehk vaiet saab esitada üksnes oma õiguste kaitseks. Vaide lahendamiseks on seadusega ettenähtud 30 kalendripäeva. Vaidemenetlus lõpeb Justiitsministeeriumi või vangla direktori vaideotsusega, mille täitmine on vanglale kohustuslik. Alles pärast vaidemenetluse läbimist tekib kinnipeetaval õigus pöörduda samas asjas halduskohtusse. Käesoleva töö teises peatükis toodud statistiline analüüs näitab, et kinnipeetavad kasutavad kohtusse pöördumise õigust üpris usinalt.

3.2 Piinamise, julma ja väarikust alandava kohtlemise ning karistamise keeld

„Elades 21. sajandil sooviksime eeldada, et teise inimese piinamine, ebainimlik ja alandav kohtlemine ning karistamine on eelmiste sajandite teema, kuid kahjuks see nii ei ole. Isegi tänapäeva arenenud ühiskondades, sealhulgas ka Eestis võib esineda olukordi, kus inimesi piinatakse, karistatakse ning koheldakse alandavalt ning ebainimlikult.“³⁹

Sageli esineb kinnipeetavate kaebustes piinava ja väarikust alandava kohtlemise temaatika. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 18 kohaselt kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda ega karistada. Sama põhimõtte tuleneb ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist kolm. Ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 4 sätestab, et kedagi ei tohi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.

Nii rahvusvahelised inimõigusaktid kui ka põhiseadus kehtestavad küll piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise keelu, kuid ei kirjelda, milline käitumine vastab neile

³⁹ A. Albrant. Piinamise, ebainimliku või alandavalt kohtlemise ja karistamise keeld. Inimõiguste aruanne. Inimõigused Eestis 2012. Arvutivõtetus: <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/inimoigused-estis-2012/piinamise-ebainimlikult-voi-alandavalt-kohtlemise-ja-karistamise-keeld/>, 10.04.2014.

mõistetele. ÜRO piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväarikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon annab ka piinamise mõiste. Selle kohaselt tähendab mõiste „piinamine“ mis tahes tegevust, millega inimesele tahtlikult tekitatakse tugevat füüsilist või vaimset laadi valu või piinu, et saada sellelt isikult või kolmandatelt isikutelt andmeid või ülestunnistusi; et karistada teda teo eest, mille on toime pannud tema ise või kolmas isik või mille toimepanemises teda kahtlustatakse; või et hirmutada teda või kolmandat isikut, või et neid millekski sundida, või mis tahes muul diskrimineerimisel rajaneval põhjusel, kui sellise valu ja piina tekitajaks on riigi ametiisik või muu isik, kes täidab ametiisiku ülesandeid, või kui seda tehakse nene õhutusel, nende kaasteadmisel või vaikival nõusolekul. Selle mõiste all ei mõelda valu või piina, mis tekib üksnes seaduslike sanktsioonide rakendamise tagajärjel või on nendest sanktsioonidest lahutamatu või kutsutakse nende poolt juhuslikult esile. Ometi ei anna konventsioon piisavalt selgeid kriteeriume piinamise tuvastamiseks.⁴⁰

„Piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise keeld on üks demokraatliku ühiskonna kõige fundamentaalsemaid väärtusi, kuuludes nn tüviõiguste hulka (core rights). See on absoluutne õigus ja keeld, millest Põhiseadus ega rahvusvaheline õigus ei luba mingeid erandeid“.⁴¹ Piinamise, julma või väarikust alandava kohtlemise ning karistamise keelu kaitseala hõlmab igat inimest, kes on Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni all. Seega nii kodanikke kui ka mittekodanikke, nii neid, kes on vabad, kui ka neid, kes on oma vabaduses piiratud seaduslike sanktsioonide tagajärjel (nt kinnipeetavad).⁴² Riigikohtu halduskolleegium väljendas seisukohta, et inimväarikus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse eesmärk. Inimväarika kohtlemise nõue laieneb ka kinnipeetavatele. Kuigi kuriteo toime pannud isik peab kandma karistust ning sellega seoses kohaldatakse tema suhtes seaduse alusel põhiõiguste ja -vabaduste piiranguid, ei anna see õigustust sekkuda isiku põhiõigustesse enam, kui see tuleneb otse seadusest.⁴³

Euroopa Inimõiguste Kohus on selgitanud kriteeriume piinamise, ebainimliku ja inimväarikust alandava kohtlemise eristamiseks. Kohtlemine on ebainimlik, kui see oli ettekatsetud, kestis tunde ja põhjustas kas kehavigastuse või intensiivse psüühilise või vaimse kannatuse. Inimväarikust alandav kohtlemine on siis, kui see tekitab kannatanus hirmu, ängistust ja alaväärsustunde, mis võib halvata tema psüühilise või moraalse vastupanu,

⁴⁰ Ü. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. lk 91-92.

⁴¹ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr. § 18/1

⁴² Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr. § 18/3.

⁴³ RKHKo 3-3-1-2-06, p.

või kui see oli selline, mis juhtis kannatanu tegutsema oma tahte ja veendumuse vastaselt. Piinamisega on tegemist siis, kui põhjustatakse kannatanule tahtlikult väga tõsiseid ja julmi kannatusi.⁴⁴

„Piinamine on üks väärkohtlemise vorme. Väärkohtlemise vormid on ka: julm, ebainimlik või väarikust alandav kohtlemine või karistamine. Mõiste „piinamine“ koosneb järgnevast kolmest elemendist: füüsilist või vaimset laadi valu või kannatuste tekitamisest; tahtlikkusest ja teatud kindlast eesmärgist; toimepanija seotusest avaliku võimuga. Väärkohtlemine ei pruugi alati jõuda piinamise raskusastmeni või väljenduda üksnes avaliku võimu esindaja poolt inimese peksmises või valu tekitamises. Väärkohtlemiseks võib pidada ka näiteks kinnise asutuse juhtide poolt seal viibijate omavahelise vägivalda lubamist, põhjendamatu ööpäevaringset videojälgitamist, ebainimlikke olmetingimusi jms.“⁴⁵

Õigus mitte olla piinatud, julmalt ega inimväarikust alandavalt koheldud ning karistatud toob avalikule võimule kaasa negatiivse kohustuse hoiduda igasugustest sammudest, mis võiks olla käsitatavad piinamise, julmuse või alandamisena. Teisest küljest lasub riigil positiivne kohustus astuda samme selleks, et hoida ära igasugused võimalikud piinamisjuhtumid, või kui need on ilmnenu, siis rakendada kõik meetmed toimunu väljaselgitamiseks ning süüdlaste karistamiseks.⁴⁶ Haldusorgani negatiivne kohustus tähendab, et vangla ei või näiteks kinnipeetavat mingisuguse informatsiooni või ülestunnistuse saamiseks või muul põhjusel piinata elektrilöövide andmisega, külma ja kuumade vee vaheldumisi üleviskamisega, suruõhu laskmisega vastu pead või muul viisil psühholoogiliselt survestada.⁴⁷ Lisaks peavad kinnipidamisasutuse kambrite tingimused ja rakendatavad julgeolekumeetmed olema kooskõlas põhiseaduse §-ga 18 ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 3. Positiivne kohustus tähendab, et vangla tagab kinnipeetavale sellised olmetingimused, mis austavad inimese väarikust. Karistuse kandmise viis ega täideviimise meetodid ei tohi tekitada rohkem kannatusi ega kurnatust kui need, mis paratamatult vangistusega kaasnevad. Eeltoodu tähendab, et riigil on positiivne kohustus võtta tarvitusele meetmeid vanglatingimuste parandamiseks, vajadusel teha remonti või teatud juhtudel vangla isegi kasutuselt maha võtta.⁴⁸

⁴⁴ U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. lk 92.

⁴⁵ K. Rekand. Piinamise, ebainimliku või alandavalt kohtlemise ja karistamise keeld. Inimõiguste aruanne. Inimõigused Eestis 2011. Arvutivõtetus: <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/inimoigused-eestis-2011/piinamise-ebainimlikult-voi-alandavalt-kohtlemise-ja-karistamise-keeld/>, 10.04.2014.

⁴⁶ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr. § 18/6.

⁴⁷ EIKo 19.04.2011, 28524/95, *Peers vs. Kreeka*; EIKo 15.07.2002, 47095/99, *Kalashnikov vs. Venemaa*.

⁴⁸ M. Olesk. Viidatud töö, lk 84-85.

Viide põhiseaduse § 18 või Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 3 rikkumisele kinnipeetavate kaebustes ei ole haruldane nähtus. Peaaegu igas kaebuses leiavad kinnipeetavad, et neid on vääralt koheldud ja nende inimväärikust on rikutud. Vangistusõiguses võib peaaegu iga normi sisu ja mõtet kaudselt seostada Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 3, sest inimväärikuse tagamine on selle regulatsiooni peamisi põhimõtteid.⁴⁹ Inimväärikuse austamine ja õiguste järgimine on talletatud ka VangS §-s 4¹. Esile kerkib aga keskne küsimus, kuidas inimväärikuse mõistet sisustada, ehk kuidas tuvastada ja hinnata rikkumise minimaalset raskusastet.

Autor selgitab, et sugugi mitte igasugune ebameeldivustunne ei ole käsitletav väär või inimväärikust alandava kohtlemisena. Euroopa Inimõiguste Kohus on nentunud, et riigil on kohustus tagada kinnipeetavale sellised elamistingimused, mis austavad inimese väärikust, ning et karistuse kandmise viis ja täideviimise meetodid ei tohi tekitada rohkem kannatusi ega kurnatust kui need, mis paratamatult vangistusega kaasnevad.⁵⁰ Kuid inimväärikuse mõistel on oma kindel juriidiline sisu ning inimväärikuse alandamisega on tegemist tõsistel juhtudel. Mõiste sisu avamiseks tuleb pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika poole.

Selleks, et kvalifitseerida vangla tegevust inimväärikuse alandamisena, peab väärkohtlemine ületama teatud minimaalse raskusastme, kuna vangistusega kaasneb paratamatult mingil määral ebamugavusi. Euroopa Inimõiguste Kohus on nentunud, et vangistusega kaasneb niikuinii teatud paratamatu ebamugavustunne, kuid kvalifitseerimaks seda inimväärikuse alandamisena, peab olema tegemist minimaalse raskusastme ületamisega.⁵¹ Nimetatud minimaalse raskusastme tuvastamine on aga konkreetse kaasuse fakti ja asjaolude küsimus ning arvesse võetakse kohtlemise kestvust, füüsilist ja vaimset mõju isikule ning teatud juhtudel ka ohvri sugu, vanust ning tervislikku seisundit.⁵² Samuti on Euroopa Inimõiguste Kohus leidnud, et hinnates minimaalse raskusastme kriteeriumi, tuleb arvestada asjaolude kumulatiivset efekti, mis tuleb nii kinnipidamistingimustest ning kinnipidamise ajast.⁵³

Inimväärikuse mõistel ei ole ühist definitsiooni. Küll aga Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas on inimväärikust alandava kohtlemisega olnud tegemist ka siis, kui äärmist

⁴⁹ M. Olesk. Viidatud töö, lk 102.

⁵⁰ EIKo 26.10.2000, 30210/96, *Kudla vs. Poola*.

⁵¹ EIKo 26.10.2000, 30210/96, *Kudla vs. Poola*.

⁵² EIKo 18.01.1978, *Irimaa vs. Ühendkuningriik*.

⁵³ EIKo 06.03.2011, 40907/98, *Dougoz vs. Kreeka*.

ebamugavust on põhjustatud tundideks ning see on tekitanud isikule kas kehalisi ja/või vaimseid kannatusi, mis võisid isikule tekitada hirmu, ängistust ning alanduse tunnet.⁵⁴ Inimväärkuse alandamisena on kvalifitseeritud näiteks alljärgnevad olukorrad: täielik sotsiaalne isolatsioon,⁵⁵ halvad sanitaartingimused kogumina,⁵⁶ arstiabi andmata jätmine ning põhjendamatu jõu kasutamine kinnipeetava vastu,⁵⁷ kinnipeetava sundtoitlustamine, kui selleks puudub meditsiiniline vajadus,⁵⁸ kinnipidamisasutuste ülerahvastatus,⁵⁹ alasti läbiotsimised vastassoost vanglaametniku juuresolekul⁶⁰ jne. Tegemist on tõsiste näidetega, mis ei jäta kahtlust, et sellist teguviisi tsiviliseeritud ühiskonnas ei aktsepteerita ning käsitletakse inimväärkuse alandamisena.

3.2.1 Täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamine ja isiku inimväärkuse rikkumine

VangS § 6 lg 1 kohaselt on vangistuse täideviimise eesmärk kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Õiguskorra kaitsmine karistuse täideviimise eesmärgina tähendab eelkõige selle tagamist, et süüdimõistetu ei paneks karistuse kandmise ajal toime uut kuritegu. Selliselt realiseeritakse vangistusega muu hulgas eesmärk tagada ühiskonna turvalisus (nii vangla julgeolek kui ka väljaspoole vanglat jäävate isikute turvalisus) ja laiemalt põhiseadusliku väärtusena riigi sisemine rahu.⁶¹

VangS § 66 lg 1 kohaselt kinnipidamisasutuses korraldatakse järelevalve viisil, mis tagab vangistusseaduse ja vangla sisekorraeskirjade täitmise ning üldise julgeoleku vanglas. Tegemist ei ole soovitusliku sättega, vaid VangS § 66 lg-st 1 tuleneb vanglale kohustus üldise julgeoleku tagamiseks. Üldise julgeoleku tagamine hõlmab nii vanglas viibivate kinnipeetavate, vanglateenistujate kui ka vanglat külastavate isikute julgeoleku tagamise. „Julgeolek ehk turvalisus tähendab kaitstust ohtude vastu. Järelevalve on kontroll kinnipeetavate üle, mis peab tagama vangla kui süsteemi normaalse toimimise, kinnipeetava õiguste ja kohustuste täitmise, kinnipeetavate ja vanglapersonali ohutuse /.../.“⁶² VangS § 8 lg 2 võimaldab kinnipeetava suhtlemis- ja liikumisvabadust piirata vangla julgeoleku tagamiseks või kinnipeetavate õigusvastase käitumise vältimiseks. Tegemist on nõu ennetava meetmega.

⁵⁴ EIKo 26.10.2000, 30210/96, *Kudla vs. Poola*.

⁵⁵ EIKo 28.09.2000, 25498/94, *Messina vs. Itaalia*.

⁵⁶ EIKo 24.07.2001, 44558/98, *Valasinas vs. Leedu*.

⁵⁷ EIKo 27.06.2000, 22277/93, *Ilhan vs. Türgi*.

⁵⁸ EIKo 05.04.2005, 54825/00, *Nevmerzhitsky vs. Ukraina*.

⁵⁹ EIKo 16.06.2005, 62208/00, *Labzov vs. Venemaa*.

⁶⁰ EIKo 24.07.2001, 44558/98, *Valasinas vs. Leedu*.

⁶¹ RKÜKo 3-3-1-5-09, p 31.

⁶² L. Madise jt. (toim) Vangistusseadus. Komm. vlj. Tallinn: Juura 2009, § 66/1.1.

Kinnipidamisasutuses julgeoleku ja korra tagamiseks on vahetevahel vajalik ja isegi vältimatu kasutada jõudu. Jõu kasutamine on õigustatud üksnes siis, kui esineb tõepoolest vältimatu vajadus ja teised leebemad vahendid soovitud tagajärgi ei kindlusta või reaalselt ohtu ei kõrvalda. Ebaproportsionaalne jõu kasutamine võib olla üheks väärkohtlemise viisiks.

VangS § 69 lg 1 näeb võimalust kohaldada täiendavaid julgeolekuabinõusid kinnipeetava suhtes, kes süstemaatiliselt rikub vangistusseaduse või vangla sisekorraeskirja nõudeid, kahjustab oma tervist või on suitsiidi- või põgenemiskalduvustega, samuti kinnipeetava suhtes, kes on ohtlik teistele isikutele või vangla julgeolekule. VangS § 69 lg-s 1 on nimetatud alused toodud ammendavalt. Vangistusseaduse või vangla sisekorraeskirja nõuete rikkumine peab olema süstemaatiline (pandud toime korduvalt või andma tunnistust kinnipeetava püsivast soovist mitte alluda nimetatud eeskirjadele). Muud alused (oma tervise kahjustamine, suitsiidi- või põgenemiskalduvus, ohtlikkus teistele isikutele või vangla julgeolekule) võivad ilmneda ka ühekordselt. Ka ei ole vaja tuvastada oma tervise tegelikku kahjustamist või vägivallategu teise isiku suhtes, piisab sellise võimaliku käitumise tõenäosusest.⁶³

Riigikohus on haldusasjas 3-3-1-33-10 öelnud, et VangS § 69 lg-s 1 nimetatud aluse esinemisel on vanglal õigus otsustada, kas on vajalik julgeolekuabinõu kohaldamine, ja valida sobiv meede sama paragrahvi teises lõikes loetletud täiendavatest julgeolekuabinõudest. Täiendava julgeolekuabinõu kohaldamine kui ka konkreetse meetme valik toimub kaalutusõiguse alusel vastavalt VangS §-le 69. Täiendavaid julgeolekuabinõusid tuleks kohaldada preventiivsel või tõkestaval eesmärgil. Seega täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamiseks võib olla piisav, et vanglal on tekkinud põhjendatud kahtlus kaitstava õigushüve kahjustamises.

Autor märgib, et täiendavad julgeolekuabinõud on laadilt erinevad, eelkõige on tegemist kinnipeetava vabaduse piiramisega. VangS § 69 lg 2 kohaselt täiendavate julgeolekuabinõudena on lubatud kinnipeetava vanglasisese liikumis- ja suhtlemisvabaduse piiramine, isiklike riiete kandmise või esemete kasutamise keelamine, kehakultuuriga tegelemise keelamine, eraldatud lukustatud kambrisse paigutamine, oheldusmeetmete kasutamine. Tihtipeale ei ole kinnipeetavad täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamisega nõus ning vaidlustavad täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise käskkirju nii

⁶³ L. Madise jt. (toim) Vangistusseadus. Komm. vlj. § 69/

vaidemenetluses kui ka kohtumenetluses.

Kinnipeetava J. K. suhtes kohaldati täiendavate julgeolekuabinõudena vanglasisesse liikumis- ja suhtlemisvabaduse piiramist, kehakultuuriga tegelemise keelamist, eraldatud lukustatud kambrisse paigutamist ja ohjeldusmeetmetena käeraudade kasutamist. Täiendavaid julgeolekuabinõusid kohaldati kuna kinnipeetav kasutas vanglateenistuse ametnikuga suhtlemisel ähvardavaid väljendeid ning lubas valvureid rünnata. Samuti ähvardas kinnipeetav ennast tahtlikult vigastada ning lõhkuda kambris oleva vangla vara.⁶⁴ Eeltoodust nähtub, et esinesid alused VangS § 69 kohaldamiseks (isik oli ohtlik nii endale, kui ka teistele isikutele ja ka vangla julgeolekule). Käesoleva töö autor märgib, vaatamata sellele, et kinnipeetava ähvardused olid suunatud tuleviku, võis vanglateenistus täiendavaid julgeolekuabinõusid kohaldada, kuna neid võib kohaldada ka raske õigusrikkumise ärahoidmiseks.

Täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamist vaidlustanud kinnipeetav leidis, et täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamine on põhjendamatu ja õigusvastane. Kaebaja põhjendas, et täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise käskkirja aluseks oli vanglaametnike valeettekanne. Lisaks märkis kinnipeetav, et peale juhtunut ning enne eraldatud lukustatud kambrisse paigutamist oli ta veel kolm tundi sektsioonis, suhtles kontaktisikuga ja teiste kinnipeetavatega ja midagi halba ei juhtunud, mis näitab, et ta polnud ohtlik. Lisaks õigustas kinnipeetav end sellega, et ta käib karkude abil ja seega ei saa olla ohtlik. Kaebaja oli seisukohal, et rikkudes tema põhivabadusi, kohtles vangla teda vääriskust alandavalt.

I astme kohus leidis, et vanglateenistuse kohustus on tagada vanglas julgeolek ja hoida ära sellise olukorra tekkimist, kus sõnalisi ähvardusi saaks realselt täide viia. Seega oli vanglal kohustus kohaldada seaduses lubatud abinõusid preventiivsel eesmärgil ja mitte oodata, kas kaebaja viib ähvardused täide või mitte. Kohus leidis, et VangS § 69 lg 2 kohaselt oli kaebaja suhtes kohaldatud seadusega lubatud abinõusid.⁶⁵ Eeltoodud seisukohast nähtub, et täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise eesmärk ei ole suunatud tagajärgede likvideerimisele vaid ennetamisele ning julgeolekuriskide vähendamisele. Tegemist on ennetava meetmega. Ka Riigikohus on mitmetes lahendites märkinud, et täiendavaid julgeolekuabinõusid kohaldatakse preventiivsel või tõkestaval, mitte karistuslikul eesmärgil.

⁶⁴ Kohtulik vaidlus haldusajlas nr 3-11-2729.

⁶⁵ TrtHKo 02.02.2012, 3-11-2729.

Riigikohtu halduskolleegium nentis, et täiendavate julgeolekuabinõude kasutamise puhul on tegemist ennetava meetmega õigushüve kahjustuse vältimiseks, mille eesmärgiks ei ole karistamine, vaid õigushüve kahjustamise vältimine. Ennetava meetme rakendamine toimub tulevikku suunatud prognoosi alusel, milles haldusorgan annab piiratud teabe pinnalt hinnangu, kas õigushüve kahjustus on tõenäoline.⁶⁶

Eespool näitena toodud kaasuses oli täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise aluseks ettekanne, mille kohaselt kinnipeetav kasutas vanglaametnikuga suheldes ähvardavaid väljendeid, lubades kahjustada enda tervist, rünnata vanglaametnikke ning lõhkuda vangla vara. Kinnipeetava käitumine, kus ta esitab ähvardusi, mille abil ta sisuliselt manipuleerib ametnikega ning mille eesmärgiks on enda jaoks hüvede saamine, ei ole vanglas lubatud käitumine. Vanglateenistuse kohustus on tagada kõigi vanglas viibivate isikute julgeolek. Hoidmaks ära olukorra tekkimist, kus kinnipeetav nähes, et tema sõnalised ähvardused tulemusi ei anna ning soovitud eemärk jääb saavutamata, asub realselt oma lubadusi täide viima, on vangla kohustatud võtma tarvitusele vastavad seadusega lubatud abinõud. Kinnipeetav peab aru saama, et vanglas viibides on ta allutatud vanglas kehtestatud režiimile ning korrale ning mõistma, et vanglas suhtutakse iga kinnipeetava isiku tavapärasest käitumisest kõrvalekaldumisse täie tõsidusega.⁶⁷ Autor mõönab, et täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamine piirab kinnipeetava põhiõigusi ja -vabadusi, kuid vangla üldise sisekorra tagamine ning vanglas viibivate isikute ja ametnike turvalisus ja ohutus ilmselgelt kaalub üles kinnipeetava põhiõiguste ja -vabaduste piirangu.

Käesoleva töö autor märgib, et täiendava julgeolekuabinõu kohaldamise õiguspärasuse hindamisel ei saa lähtuda sellest, kas kinnipeetav pani toime enda poolt lubatud tegusid. Kohtu ülesandeks on kontrollida vaid seda, kas täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamisel esines kaalumisviga või mitte. Täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise otsus peab olema kaalutletud ning põhjalikult motiveeritud. Kui kohaldatakse mitut täiendavat julgeolekuabinõu korraga (nt liikumis- ja suhtlemisvabaduse piiramine, kehakultuuriga tegelemise keelamine ja eraldatud lukustatud kambrisse paigutamine), siis tuleb igat abinõu ka eraldi kaaluda ja selle kohaldamist põhjendada. Sellisel juhul on käskkiri õiguspärane ja põhiseadusega kooskõlas. Seadusega kooskõlas isiku põhiõiguste ja -vabaduste piiramist ei saa aga käsitleda inimväärkust alandava kohtlemisena.

⁶⁶ RKHKo 3-3-1-63-09, p 16.

⁶⁷ TrtRnKo 09.04.2013, 3-11-2729.

3.2.2. Ohjeldusmeetmete kasutamine ja isiku inimväärikuse rikkumine

Täiendavate julgeolekuabinõude eri liigiks on ohjeldusmeede, mille kohaldamise alused tulenevad samuti VangS § 69 lg-st 1. Ohjeldusmeetmete kasutamise regulatsioon on sätestatud VangS §-s 70. Selle paragrahvi lõige 1 kohaselt võib ohjeldusmeetmena kasutada fikseerimist, käeraudu, jalaraudu või rahustussärki.

Kohtuasjas *Julin vs Eesti* leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et nii piirava ohjeldusmeetme, nagu rahustusvoodisse fikseerimine, alused, kohaldamise tingimused ja kord peavad olema riigisiseses õiguses defineeritud äärmiselt üksikasjalikult. EIK leidis, et asjassepuutuv regulatsioon oli üsna pealiskaudne ja üldine, vangistusseadus ainult viitas füüsilisele ohjeldamisele, määratlemata kasutatavate meetmete täpset olemust ja sätestamata mis tahes rahustusvoodi kasutamise kestel järgitava korra üksikasju. Ainus piirang oli ohjeldusmeetme kasutamise maksimaalne kestvus 12 tundi. Puudus igasugune regulatsioon ohjeldatud kinnipeetava jälgimise kohta ja vanglaametnike või meditsiinitöötajate poolt teostatavate kontrollide sageduse kohta. Lisaks puudus regulatsioon, kuidas panna kirja ohjeldusmeetmete kasutamise andmed.⁶⁸ Käesolevaks ajaks ei ole vangistusseaduse sätted muudetud ning ohjeldusmeetmete rakendamise regulatsioon on üpris pealiskaudne. Ohjeldusmeetmete rakendamise ainus piirang on sätestatud VangS § 70 lg-s 2, mille kohaselt ohjeldusmeetme kasutamine ei tohi kesta üle 12 tunni. Seega ohjeldusmeetmete rakendamisel tuleb lähtuda kehtivast kohtupraktikast.

Äärmiselt oluline on, et vanglakaristuse täideviimisel rakendatavad meetmed (sh eriti jõu ja ohjeldusmeetmete kasutamine) oleks seaduslikud, vangla julgeolekut ohustava tegevusega proportsionaalsed ning ei rikuks PS § 18 lg-s 1 sätestatud õigust saada koheldud viisil, mis ei kujuta endast piinamist, julma või väärikust alandava kohtlemist või karistamist ehk meede ei kujuta endast isiku väärkohtlemist.

Ohjeldusmeetmete kasutamise regulatsiooni näitena toob autor kinnipeetava S. R. kaebuse, kes taotles mõista vanglalt välja mittevaralist kahju seonduvalt kaebaja tervise kahjustamisega vangla poolt, inimväärikuse alandamise, piinamise ja hingeliste kannatuste põhjustamisega. Kaebuses kinnipeetav märkis, et tema suhtes on vangla rakendanud kaheksal korral ohjeldusmeetmeid (rahustusvoodi ja käeraudade kasutamist), millega on vangla kahjustanud tema tervist, tekitanud piinu ning alandanud kinnipeetava inimväärikust. Kinnipeetav märkis,

⁶⁸ EIKo 29.05.2012, 18656/10, *Julin vs. Eesti*.

et talle ei antud ohjeldusmeetmete kasutamise ajal juua vett ja jäeti toitlustamata ning ei võimaldatud kasutada WC-d ega siibrit ning ta oli pikka aega kõhuli asendis aheldatuna plekkvoodi külge, mis tekitas temas piinu. Lisaks väitis kinnipeetav, et rahustusvoodis kehvast kõhuli asendis lamamisest, seljal rauast surveplaat, sai ta tervisekahjustuse. Halduskohus asus oma otsuses seisukohale, et rahustusvoodisse fikseerimine iseenesest valu ei põhjusta, kui liikumatult lebada ja endale mitte viga teha.⁶⁹ Apellant halduskohtu järeldustega ei nõustunud, selgitades, et rahustusvoodisse tundideks fikseerimine põhjustab lisaks füüsilistele piinadele ka lämbumist, südamerütmihäireid ja tromboosi.

22.03.2013 otsusega tuvastas Tartu Ringkonnakohus puuduste esinemist ohjeldusmeetmena rahustuvoodi rakendamisel. VangS § 69 lg 1 kohaselt kohaldatakse täiendavaid julgeolekuabinõusid kinnipeetavale, kes süstemaatiliselt rikub vangistusseaduse või vangla sisekorraeeskirja nõudeid, kahjustab oma tervist või on suitsiidi- või põgenemiskalduvustega, samuti kinnipeetavale, kes on ohtlik teistele isikutele või vangla julgeolekule. Täiendavaid julgeolekuabinõusid võib kohaldada ka raske õigusrikkumise ärahoidmiseks. VangS § 69 lg 2 p 5 järgi on täiendavaks julgeolekuabinõuks ka ohjeldusmeede. VangS § 70 lg 1 kohaselt võib ohjeldusmeetmena kasutada fikseerimist, käeraudu, jalaraudu ja rahutussärki. Rahustusvoodit tuleb VangS § 70 lg 1 mõttes pidada fikseerimiseks. VangS § 70 lg-st 1 tuleneb, et ohjeldusmeetme kohaldamine otsustatakse kaalutusõiguse alusel.⁷⁰ Ohjeldusmeetmeid ei tohi kunagi kohaldada karistusena, vaid pigem enesevigastamise või teistele isikutele või vangla julgeolekule tõsise ohu vältimiseks.⁷¹

Käesoleva töö autor märgib, et ohjeldusmeetmete kasutamine riivab eelkõige põhiseaduse §-s 20 sätestatud õigust isikupuutamatusele. Riive seisneb kinnipeetava isikuvabaduse (eelkõige aga füüsilise vabaduse) piiramises, kuna takistatakse kinnipeetava liikumisvõimalusi ning ta on sunnitud olema kindlas kehaasendis. Ka Riigikohus on leidnud, et isiku rahustusvoodisse fikseerimine kujutab eeskätt tema füüsilise vabaduse maksimaalset võimalikku kitsendamist. „Selle abinõu rakendamine võib põhjustada olulisi kannatusi, isik viibib kehvast sundasendis ja sellest tulenevalt on kõrgendatud risk isiku tervisele (nt lämbumisoht, südame rütmihäired, tromboosi tekkimise oht).“⁷² Riigikohus nentis, et ohjeldusmeetmete kasutamisel piiratakse teiste lubatud täiendavate julgeolekuabinõudega võrreldes kinnipeetava õigusi kõige ulatuslikumalt. Tegemist on rangeima täiendava julgeolekuabinõuga. Sellise iseloomuga

⁶⁹ TrtHKo 09.07.2012, 3-11-2317.

⁷⁰ TrtRnKo 22.03.2013, 3-11-2317.

⁷¹ EIKo 29.05.2012, 18656/10, Julin vs Eesti.

⁷² RKHKo 3-3-1-80-11, p 12.

meetme rakendamiseks peavad esinema vahetud ja olulised põhjused ning meetme kohaldamine peab toimuma vastavuses proportsionaalsuse põhimõttega. Meede peab olema taotletud eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas.⁷³

Vangistuse täideviimise kontekstis tähendab proportsionaalsuse põhimõtte järgimine ka seda, et igal üksikjuhul seadusele tuginevad ja rakendatavad meetmed on vastavuses soovitava eesmärgiga ning vangla julgeoleku tagamisel ja kinnipeetavate õiguskuulekale käitumisele suunamisel ei rakendataks avaliku võimu poolt sunnimeetmeid enam, kui need on tõepoolest kujunenud olukorras vajalikud. PS § 3 lg 1 kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. See tähendab, et iga meetme rakendamine peab olema kaetud vastava õigusliku alusega. Kui on tegemist isiku põhiõigusi tugevasti piirava meetmega, peavad selle rakendamise eeldused olema seaduses toodud ja meetme konkreetne rakendamine rajanema seaduses sätestatud alustel.⁷⁴ Kokkuvõtlikult võib järeldada, et ohjeldusmeetme kohaldamise õiguspärasuse tagab vastava õigusliku aluse olemasolu ning meetme rakendamisel proportsionaalsuse põhimõtte järgimine. Euroopa Inimõiguste Kohus on nentunud, et käeraudade või muude ohjeldusmeetmete kasutamine ei too üldjuhul kaasa küsimust Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 3 alusel olukorras, kus meedet on rakendatud seoses õiguspärase kinnipidamisega ja see ei hõlma jõu kasutamist või privaatsuse puudumist, mis ületab mõistlikult vajalikuks peetavat. Selles suhtes on oluline arvestada näiteks isiku põgenemise ohtu või vigastuste või kahju tekitamise ohtu.⁷⁵

Näitena toodud kaasuse kohaselt kasutati kinnipeetav S. R. suhtes ohjeldusmeetmena rahustusvoodisse paigutamist põhjusel, et kinnipeetav tekitas samal päeval põlengu kambris ja lubas ennast vigastada. Eeltoodust nähtub, et esinesid VangS § 69 lg-s 1 toodud alused täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamiseks (kinnipeetav oli ohtlik nii enda kui ka teiste isikute ja vangla julgeolekule). Seega õiguslik alus meetme rakendamiseks oli olemas. Järeldada võib ka, et rahustusvoodi rakendamine oli ka proportsionaalne meede, kuna rahustusvoodis viibimise ajal isikul pole võimalust vigastada ennast ega ka teisi kinnipeetavaid ning kuna liikumisvabadus on piiratud, siis ei olnud kinnipeetaval võimalust korraldada ka järjekordset põlengut.

⁷³ RKHKo 3-3-1-49-06, p 12.

⁷⁴ Õiguskantsleri 30.03.2012 seisukoht nr 7-4/111190/1201457

⁷⁵ EIKo 29.05.2012, 18656/10, *Julin vs. Eesti*.

Siinjuures vajab tähelepanu asjaolu, et ohjeldusmeetme kestev rakendamine eeldab selle kohaldamise aluste olemasolu jätkuvat kontrollimist ja kaalumist, kas meetme rakendamist jätkata või mitte.⁷⁶ Riigikohus on leidnud, et isiku ohtlikkust enda või teiste elule, tervisele või julgeolekule tuleks hinnata pigem kõrgendatud standardite kohaselt. Ohtlikkust ei saa põhjendada üldise isiku käitumist iseloomustava omadusena, vaid seda tuleb analüüsida konkreetsel juhtumil eraldi ning tuvastada ohtlikkus lähituleviku mõttes väga piiratud ajalise distantsiga (st isik võib kõige lähemas tulevikus muutuda ohtlikuks). Samuti tuleb tuvastada see, et isiku ohtlikkus lähitulevikus on pigem kindel kui tõenäoline.⁷⁷

Kinnipeetav S. R.-i suhtes ohjeldusmeetme kohaldamist on iga poole tunni tagant pikendatud, pikendamise põhjuseks on märgitud „rahutu“. Riigikohtu halduskolleegiumi hinnangul märkused "agr." või "agres." ohjeldusmeetme kasutamise aktis ei taga mitte ühelgi juhul kaalutusõiguse õiguspärasuse kontrolli mis tahes menetlusstaadiumis. Eluliselt usutav on, et nende märkuste tähendus on hinnang "agressiivne", kuid ebaselgeks jääb, milles seisnes kinnipeetava isiku agressiivsus ligi nelja tunni vältel, milliseid kontrollimehhanisme rakendati selle kindlakstegemiseks, milles seisnes isikust tulenev oht vangla julgeolekule või isikule endale olukorras, kus isik võiski olla agressiivne. Agressiivsus üldiselt on üks inimesele iseloomulikest käitumisviisidest. Agressiivsus rahustusvoodi kohaldamise alusena eeldab, et tuvastatakse, milles seisneb või miks tehakse järeldus ohtliku agressiivsuse kohta. Riigikohus asus seisukohale, et dokumentidelt ei nähtu kaalutlusi meetme jätkuvaks rakendamiseks ligi nelja tunni vältel. Kaalutusõiguse teostamata jätmine, aga ka kaalutusõiguse teostamise jälgitavuse puudumine on vead, mis tingivad rakendatava meetme õigusvastasuse.⁷⁸

Eelnevalt viidatud juhtumiga sarnased puudused esinesid ka kinnipeetav S. R.-i suhtes vaidlusaluse ohjeldusmeetme rakendamisel. Rahustusvoodisse fiskeeritud isiku rahutust ligi seitsme ja poole tunni jooksul ei saa pidada iseenesest ohjeldusmeetme jätkuva kohaldamise legitiimseks aluseks. Euroopa Inimõiguste Kohtu 29.05.2012. a otsuses kohtuasjas *Julin vs Eesti* leitakse: „Võttes arvesse suurt ahastust ja füüsilist ebamugavust, mida pikaajaline liikumisvõimetus pidi kaebajale põhjustama, leiab EIK, et kaebaja talutud kannatuste ja alanduste taset ei saa pidada konventsiooni artikli 3 standartidele vastavaks“ (otsuse p 127). Ringkonnakohus leidis, et rahustusvoodisse fikseeritud isiku rahutus võib olla põhjustatud ka füüsilisest ebamugavustundest, mistõttu ei saa isiku rahutust seitsme ja poole tunni vältel

⁷⁶ RKHKo 3-3-1-80-11, p 16.

⁷⁷ RKTsKo 3-2-1-81-07, p 11.

⁷⁸ RKHKo 3-3-1-80-11, p-d 19 ja 20.

pidada ohjeldusmeetme jätkuva kohaldamise piisavaks põhjuseks. Eeltoodust tulenevalt tuvastas ringkonnakohus kinnipeetava suhtes seitsme ja poole tunni vältel ohjeldusmeetme kohaldamise õigusvastasust. Kokkuvõtlikult ringkonnakohus tuvastas, et seitsme ja poole tunni vältel liikumatult ühes asendis viibimine tekitas kinnipeetavale nii olulise füüsilise ebamugavustunde kui ka võis põhjustada abituse, hirmu ning ahastuse tunnet, mida saab kokkuvõtlikult isiku väärikust alandavaks pidada ning mis toob kaasa kahjuhüvitise nõude rahuldamise.⁷⁹

Eeltoodud näidetest nähtub jällegi probleem vangla halduspraktikas, kus vangla personal jätab oma toimingud või dokumendid põhjalikult motiveerimata, mis raskendab või teeb võimatuks kohtuliku kontrolli.

3.2.3 Kinnipidamistingimused ja isiku inimväärikuse rikkumine

Eestis on käimas vanglasüsteemi kaasajastamine. Muudatused puudutavad kinnipeetavate elamistingimuste olulist paranemist ja üleminekut nõukogudeaegselt ühiselamutüüpi vanglatelt kambertüüpi vanglatele. Moderniseerimise käigus on avatud kaks tänapäeva standartidele vastavat kambertüüpi vanglat: 2002. aastal Tartu vangla ning 2008. aastal Viru vangla. Suletud on laagertüüpi vanglaid (Ämari, Viljandi, Pärnu).⁸⁰

Vaatamata kinnipidamistingimuste moderniseerimisele, esineb kaebusi, kus kinnipeetavad vaidlustavad elamistingimusi vanglas. Kinnipeetavad vaidlustavad nii kambri tingimusi, kui ka riietust, toitlustamist ning tervishoidu vanglas. Olmetingimused ja tervishoid vanglas on reguleeritud vangistusseaduse viiendas jaos. Autor nentib, et kinnipidamistingimused võivad osutada õigusvastaseks ja rikkuda vanglas viibiva isiku õigusi. Euroopa Inimõiguste Kohus on hulgas lahendites leidnud, et olulisi puudujääke kinnipidamistingimustes võib pidada isiku inimväärikuse rikkumiseks.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2 Euroopa Vanglareeglistiku kohta toonitab preambulas, et vabaduskaotusliku karistuse kohaldamine ja kinnipeetavate kohtlemine eeldab julgeolekuabinõude ja distsipliiniga arvestamist, kuid samal ajal tuleb tagada vanglas tingimused, mis ei riiva inimväärikust. Vangide paigutamise, eriti

⁷⁹ TrtRnKo 22.03.2013, 3-11-2317.

⁸⁰ Justiitsministeeriumi arengukava 2012-2015, lk 3.

magamistingimused peavad austama inimväärikust ning maksimaalselt privaatsust, vastama meditsiini- ja hügieeninõuetele, arvestama ilmastiku- ja ventilatsiooniolusid, eriti seda, et ruum oleks piisavalt suur, valgustatud, köetud ja õhutatud (Euroopa Vanglareeglistiku punkt 18.1).⁸¹

Näitena toob autor ühe kinnipeetava kaebuse, kus kinnipeetav nõudis vanglalt lukustatud kambris viibitud iga päeva eest kahjuhüvitist. Kaebuse kohaselt kohaldati kinnipeetava suhtes täiendavaid julgeolekuabinõusid, seal hulgas eraldatud lukustatud kambrisse paigutamist ja kinnipeetav oli sunnitud magama põrandal ning ei saanud magada voodis ega istuda toolil.

Vangla õigustas oma käitumist selgitades, et kinnipeetav oli paigutatud kambrisse, kuhu paigutatakse kinnipeetavad, kelle suhtes on kohaldatud julgeolekuabinõuna täiendavaid ohjeldusmeetmeid. Julgeoleku tagamiseks olid kambris täiendavad trelluksed ja kambri sisustus oli minimaalne. Kambris viibimise ajal võimaldati kinnipeetavale ööpäevaringselt madrats, mida ta sai kasutada lavatsil istumiseks või lamamiseks.

Mingisugusel põhjusel asus halduskohus seisukohale, et kinnipeetav oli paigutatud kartserisse, mitte lukustatud kambrisse, ning sellest tulenevalt kohaldas halduskohus Justiitsministri 30.11.2000 määruse nr 72 „Vangla sisekorraeeskiri“ (VsKE) § 7 lõiget 4. Ringkonnakohus ei nõustunud halduskohtu seisukohaga. Ka käesoleva töö autor pooldab ringkonnakohtu seisukohta, kuna kartseri ja lukustatud kambri puhul on tegemist täiesti erinevate ja erineval eesmärgil rakendatavate meetmetega. Ringkonnakohus leidis, et kartserisse paigutamine on VangS § 63 lg 1 p 4 järgi distsiplinaarkaristus, samal ajal kui lukustatud kambrisse paigutamine on VangS § 69 lg 2 p 4 järgi täiendav julgeolekuabinõu. Esimene on karistusliku iseloomuga, teine ohutõrjemeede.⁸² Seega halduskohtu poolt kambri tingimustele VsKE § 7 lg 4 kohaldamine oli ekslik.

Kuna eriregulatsiooni lukustatud kambri tingimustele kehtestatud pole, leidis ringkonnakohus, et lukustatud kambrile tuleb kohaldada VsKE § 7 lõiget 1, mis näeb ette, et toa või kambri sisustusse kuuluvad: 1) ühe- või kahekordsed voodid; 2) isiklike asjade hoiukoht; 3) laud; 4) istekoht igale kinnipeetavale; 5) võimaluse korral valjuhääldi; 6) riidenagi; 7) võimaluse korral pesemiskoht; 8) võimaluse korral WC. VsKE § 7 lõigest 1 lähtuvalt kuuluvad niisis kambri kohustuslike sisustuselementide hulka, mille puudumist kinnipeetav oli vaidlustanud,

⁸¹ RKHKo 3-3-1-14-06, p 11.

⁸² TrtRnKo 31.05.2013, 3-11-2052.

voodi, laud ja istekoht. Kaasuse kohaselt kambri ainsaks sisustuselemendiks oli voodiks mõeldud põrandapinnast 10 cm kõrgemal asuv betoonist põrandakõrgendus. Ringkonnakohus leidis, et sellise sisustusega kamber võib olla lühiajaliseks agressiivse isiku rahustamiseks eesmärgipärane, kuid kaebajat hoiti sellistes tingimustes pikaajaliselt (ajavahemikel 07.04.2011-05.05.2011 ja 12.05.2011-01.06.2011), mis oli ilmselgelt õigusvastane.

Lisaks eeltoodule leidis ringkonnakohus, et kaebajale ajavahemikel 07.04.2011-05.05.2011 ja 12.05.2011-01.06.2011 isikliku hügieeni vahendite mittevõimaldamine, välja arvatud üks kord dušši alla viimine, ei olnud õiguspärane. VangS § 50 lg 1 kohaselt peab kinnipeetav hoolitsema oma hügieeni eest. Autor märgib, et isikliku hügieeni nõuete täitmisega ei hoolitse kinnipeetav mitte ainult iseenda, vaid ka kaaskinnipeetavate tervislike elutingimuste eest. Isikliku hügieeni kohustus on koguni VangS § 51 kohaselt eraldi väljatoodud sunni rakendamise võimalusega tagatud. Isikliku hügieeni nõuete täitmise õiguslik regulatsioon koos sinna juurde kuuluva sunniga on tingitud asjaolust, et vangla näol on tegemist välismaailmast isoleeritud inimkooslusega, kus piiratud territooriumile on paigutatud sadu inimesi.⁸³ Autor nõustub ringkonnakohtu seisukohaga, et hügieenitarvetest ilmajätmine teatud põhjustel võib lukustatud kambrisse paigutamise korral tulla kõne alla vaid lühiajaliselt, kuid mitte sedavõrd pikka aja jooksul nagu käesolevas asjas, ca 50 päeva.

Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et inimväärikust alandavaks saab pidada isiku selliseid kannatusi, mis ületasid kinnipidamisega kaasnevate kannatuste vältimatu taseme. Kinnipidamistingimuste hindamisel tuleb arvesse võtta kinnipidamistingimuste kumulatiivset mõju ja ajavahemikku, mille jooksul isikut konkreetses tingimustes kinni peeti.⁸⁴ Näitena toodud kaasuses tuleb arvesse võtta võrdlemisi pikka aega, mil kaebajat lukustatud kambris hoiti, ning sõnaselgelt Justiitsministri 30.11.2000 määrusega nr 72 „Vangla sisekorraeskiri“ kehtestatud sisustusnõuete eiramist ja kaebaja hügieenitarvetest ilmajätmist. Ilmselgelt kaasnesid isikule täiendavad piirangud ja kannatused, mis ei olnud otseselt vajalikud kinnipidamisrežiimi järgimiseks. Seega võis kinnipeetava kohtlemine ületada kinnipidamistingimustega kaasnevate kannatuste vältimatut taset ja olla inimväärikust alandav.

⁸³ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj. §50/1.

⁸⁴ EIKo 02.07.2009, 41653/05, *Kochetkov vs. Eesti*, punktid 39 ja 47; EIKo 06.03.2001, 40907/98, *Dougoz vs. Kreeka*, punkt 46; EIKo 15.07.2002, 47095/99, *Kalashnikov vs. Venemaa*, punkt 102.

3.3 Era- ja perekonnaelu kaitse kinnipidamisasutuses

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 26 kohaselt igalühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse. Isikulise kaitseala poolest on tegemist kõigi ja igaihe õigusega. Käesolev sätte annab põhiõiguse kandjale õiguse oodata, et riik ei sekku tema perekonna- ja eraellu. Teisalt kohustab see riiki sekkumisest hoiduma.⁸⁵

Sätte kaitseb kõiki eraelu valdkondi, mis ei ole hõlmatud mõne eraelu kaitstava erisättega. PS § 26 sõnastamisel on selgeks eeskujuks olnud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 8. Artikli esimese lõike kohaselt on igalühel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust. Samas tuleb märkida, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 8 ja põhiseaduse § 26 kaitseala ei kattu. Põhiseaduse § 26 esemeline kaitseala on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 8 lõikes 1 sätestatust kitsam. Era- ja perekonnaelu eri tahud, mis kuuluvad Euroopa inimõiguste ja vabaduste kaitse konventsiooni artikli 8 kaitsealasse, on kaitstud põhiseaduse eri paragrahvides sätestatud õigustega. Au ja head nime kaitseb PS § 18, kodu puutumatus PS § 33, sõnumite saladust PS § 43. Perekonna- ja eraelu üksikud tahud võivad kuuluda ka PS §-des 27 ja 42, samuti § 44 lõikes 2 sõnastatud põhiõiguste kaitsealasse. PS § 26 kui üldsätet tuleb kohaldada juhul, kui kaitsmist vajav erisääri kuuluv hüve ei ole põhiseaduses kaitstud mõne erisättega. Kui erisäte on olemas, tuleb kohaldada vastavat erisätet ja PS § 26 kui üldsäte peab taanduma.⁸⁶

„Eraelu mõiste arengut on mõjutanud anglosaksi privaatsuse doktriin. 19. sajandi lõpul sõnastati privaatsus kui „õigus olla üksi“.⁸⁷ Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt kuuluvad eraelu sfääri intiimsfääri puutumatus, õigus seksuaalsele enesemääramisele, õigus informatsioonilisele enesemääramisele ja õigus oma sõnale ning oma pildile. Eelnevalt oli mainitud, et PS § 26 kaitseb kõiki eraelu valdkondi, mis ei ole hõlmatud mõne muu eraelu kaitsva sättega.

Perekonnaelu mõistet pole põhiseaduses ega seadustes konkreetselt sätestatud. Ka Euroopa Inimõiguste Kohtu perekonnaelu tõlgendus on väga avar. Perekonnaelu mõiste alla mahub nii mehe ja naise ametlikult registreeritud, kui ka registreerimata kooselu, ka ebatraditsioonilised

⁸⁵ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 26/5.1.

⁸⁶ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 26/3.

⁸⁷ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 26/6.1.

perekonnad, nt homo- ja transseksuaalide kooselud ning nende lapsed, kes on sündinud sperma loovutamise ja ühe partneri kunstliku viljastamise või surrogaatema abil. Euroopa Inimõiguste Kohus on märkinud, et artikli 8 mõiste „perekonnaelu“ ei kätke ainult abielul rajanevaid perekondi ning see võib hõlmata ka muid de facto suhteid. Otsustades selle üle, kas mingi suhe kujutab endast perekonnaelu, võivad olla asjakohased mitmed tegurid, sealhulgas see, kas paar elab koos, kui pikk on nendevaheline suhe ja kas nad on teineteisele pühendumist väljendanud koos lapsi saades või mis tahes muul moel.⁸⁸ Euroopa Inimõiguste Kohus on märkinud, et kooselu ei ole alati perekonna obligatoorne tunnus, kui tegemist on sidemega lapse ja vanema vahel.⁸⁹ Kohus tunnistab perekonnaeluks artikkel 8 tähenduses ka sidemeid lähedaste sugulaste vahel.⁹⁰

Kuigi põhiseadusliku perekonnaelu mõiste alla mahuvad ametlikus abielus olevate mehe ja naise suhted, tuleb arvestada tänapäeva ühiskonna inimestevaheliste suhete mitmekesisust. Riigikohus leidis, et perekondliku suhte saab luua ka sellise mehe ja naise kooselu, mis pole seaduses sätestatud tingimustel ega korras vormistatud.⁹¹ Põhiseadusliku perekonnaelu hõlmavad suhted abielus oleva mehe ja naise vahel, vanemate ja laste vahel. Sealjuures ei ole oluline, kas laps on sündinud abielus või väljaspool abielu või kas ta on lapsendatud või kasulaps.⁹² Kokkuvõtlikult perekonnaelu hõlmab perekonnaliikmete suhete eri tahke, eelkõige aga õigust elada koos, et rahuldada üksteise emotsionaalseid ja sotsiaalseid vajadusi.

Õigus perekonna- ja eraelu puutumatusetele ei tähenda, et perekonnaelu ja eraelu riived ei ole üldse võimalikud. Põhiseaduse § 26 teine lause sätestab, et riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Seega kinnipeetavate puhul riigivõimu sekkumine ei tähenda veel perekonna- ja eraelu puutumatusete õiguse rikkumist. Haldusakt, mis on põhiõigust riivava, kuid põhiseaduspärane, ei rikku isiku põhiõigust.

Õigusrikkumisele järgnenud vabadusekaotuslik karistus on perekonnaelu riive, kuid see on käsitatav isiku enda mitteõiguspärase tegevuse tagajärjel tekkinud kitsendusena, mis on

⁸⁸ EIKo 22.04.1997, *X, Y ja Z vs. Ühendkuningriik*.

⁸⁹ EIKo 24.04.1996, *Boughanemi vs. Prantsusmaa*.

⁹⁰ EIKo 13.06.1979, *Marckx vs. Belgia*.

⁹¹ RKHKo 3-3-1-16-00, p 1.

⁹² Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 27/15

õigustatud ka sama paragrahvi teises lauses antud seadusreservatsiooniga.⁹³ Seega vangla kontekstis on perekonna- ja eraelu piirangu aluseks avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitse ning kuriteo tõkestamise eesmärk.

3.3.1 Kinnipeetava vanglaväline suhtlemine

Autor märgib, et vangistus iseenesest on juba piirang isiku era- ja perekonnavalule. Seega on oluline, et riik abistaks isikut kontaktide hoidmisel lähedaste perekonnaliikmetega. Väliskontaktid on kinnipeetava resotsialiseerumise lahutamatu ja vältimatu tingimus. Täielik isolatsioon koos sotsiaalse isolatsiooniga võib isiksust märkimisväärselt kahjustada. Seega on oluline võimaldada kinnipeetavale vanglavälist suhtlemist. Kinnipeetava õigus vanglavälisele suhtlemisele on taandatav põhiseaduslikele isikuõigustele.⁹⁴

Vanglaväline suhtlemine on reguleeritud vangistusseaduse teise peatükki kolmandas jaos. Vangistusseaduse tähenduses seisneb vanglaväline suhtlemine kinnipeetava õiguses lühi- ja pikaajalisele kokkusaamisele, kirjavahetusele ja telefonikõnedele, ajalehtede ja ajakirjade lugemisele, raadio- ja telesaadete jälgimisele. Seadusega ettenähtud võimalused lühiajaliseks väljasõiduks ja lühiajaliseks väljaviimiseks on käsitletavad soodustusena, mida vangla direktor võib isikule anda oma kaalutusõigust kasutades, mitte kinnipeetava seadusest tuleneva õigusena.

VangS § 23 lg 2 kohaselt peab vangla soodustama kinnipeetava vanglavälist suhtlemist. See tähendab, et lisaks kohustusele tagada kinnipeetavale tema seaduslikud õigused kui otsesele miinimumnõudele peab vangla juhtkond hoolitsema tema vanglavälise kontaktide kui sotsiaalsete sidemete säilimise ja arendamise eest ka laiemas tähenduses. Vanglavälise suhtlemise soodustamine tähendab mh piirangute, nt kokkusaamiste jälgimise mõistlikku kohaldamist.⁹⁵

Käesoleva töö autor rõhutab, et kinnipeetava väliskontaktide hoidmine on positiivne, kuid samas on oluline teatud kontroll ja piirangud kontaktidele väljaspool vanglat. Siinjuures on aga tähtis mitte sekkuda kinnipeetava era- ja perekonnavalule rohkem, kui selleks on vajadus. Käesolevas alapeatükis analüüsib autor lähemalt kinnipeetava õigust pikaajalisele

⁹³ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse, lk 248.

⁹⁴ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj. §23/1.

⁹⁵ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm vlj. § 23/6.

kokkusaamisele, kirjavahetusele ja võimalust lühiajaliseks väljasõiduks.

3.3.2. Pikaajaline kokkusaamine ja isiku era- ja perekonnaelu rikkumine

Vanglavälise suhtlemise üheks eesmärgiks on kinnipeetava kontaktide säilitamine lähedaste inimestega. Üks vanglavälise suhtlemise võimalusest tihendada kinnipeetava kontakte lähedaste inimestega on pikaajaline kokkusaamine.

Kuigi Euroopa Inimõiguste Kohus ei ole veel asunud seisukohale, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 8 näeb ette kinnipeetava õiguse pikaajalisele kokkusaamisele, on selle õiguse kinnipeetavale taganud Eesti siseriiklik õigus. VangS § 25 lg 1 kohaselt võimaldatakse kinnipeetavale pikaajalisi kokkusaamisi abikaasa, isa, ema, vanaisa, vanaema, lapse, lapselapse, lapsendaja, lapsendatu, võõras- või kasuvanema, võõras- või kasulapse, venna või õega. Pikaajalisi kokkusaamisi faktilise abikaasaga lubatakse tingimusel, et neil on ühised lapsed või vähemalt kaks aastat väldanud kooselu enne karistuse kandmise algust. Eeltoodust nähtub, et pikaajalisele kokkusaamisele tulija peab vastama teatud formaalsetele tunnustele. Vangistus piirab isiku era- ja perekonnaelu ning seega piirab ka mitmesuguste isiklike rollide kandmist, näiteks vanema, vanavanema või abikaasa rolli täitmist. Vanglavälise suhtlemine, käesoleval juhul just pikaajaline kokkusaamine, aitab kinnipeetaval täita oma rolli perekonnas. Samas, kuna tegemist on kinnipidamisasutusega, siis nii kinnipeetaval kui ka kokkusaajal tuleb arvestada pikaajalise kokkusaamise korraga ja julgeoleku tagamise meetmetega vanglas.

VSkE § 45 kohaselt võimaldatakse kinnipeetavale vähemalt üks pikaajaline kokkusaamine üks kord poole aasta jooksul. Pikaajaline kokkusaamine võimaldab kinnipeetaval edendada tundeelu ja tihendada emotsionaalset sidet lähedaste inimestega. Pikaajaline kokkusaamine kujutab sisuliselt endast kinnipeetava kooselamist perekonnaliikmetega selleks ettenähtud ruumides, kus kokkusaajal ning kinnipeetaval on võimalik suhelda, süüa, pesta ja magada. VangS § 25 lg 2 sätestab, et pikaajaline kokkusaamine kestab ühe ööpäeva selleks ettenähtud ruumides ilma pideva järelevalveta. Põhjendatud juhtudel võib vanglateenistuse ametnik kinnipeetava pikaajalise kokkusaamise taotluse lahendamisel pikendada pikaajalist kokkusaamist kuni kolme ööpäevani, kui see on kooskõlas vangistuse täideviimise eesmärkidega ning kinnipeetava käitumine on karistuse kandmise ajal olnud hea. Eeltoodust nähtub, et kinnipeetaval on subjektiivne õigus pikaajalisele kokkusaamisele üheks ööpäevaks

üks kord poole aasta jooksul, tihedama või ajaliselt pikema pikaajalise kokkusaamise võimaldamine on vangla kaalutusotsus. Asjaolu, et seadus sätestab, et pikaajalisi kokkusaamisi võib ka rohkem anda, ei tähenda seda, et vangla ongi alati ja igal juhul kohustatud kinnipeetavale pikaajalisi kokkusaamisi võimaldama vastavalt tema taotlustele.

Pikaajalise kokkusaamise keeldumise alused tulenevad VangS § 25 lõikest 1¹, mille kohaselt loa andmisest keeldutakse, kui kokkusaamine ei ole kooskõlas vangistuse täideviimise eesmärkidega, kokkusaamine võib ohustada vangla julgeolekut või korda, kokkusaaja maines on alust kahelda või kokkusaamine võib ohustada kokkusaaja või kinnipeetava tervist ja heaolu. Lisaks tuleb märkida, et VangS § 25 lg 3 kohaselt ei võimaldata pikaajalisi kokkusaamisi vangla vastuvõtuosakonnas viibivale kinnipeetavale, avavanglas viibivale kinnipeetavale ja distsiplinaarkaristuse kandmiseks kartserisse paigutatud kinnipeetavale. Lisaks VangS § 63 lg 1 p 2 kohaselt võib ühe pikaajalise kokkusaamise keeld olla eraldi distsiplinaarkaristuseks. Koosolemine oma lähedastega ilma järelevalveta on kinnipeetava jaoks ilmselgelt väga oluline õigus ning selle õiguse piiramine, pikaajalise kokkusaamise lühendamine või katkestamine ilma erilise põhjusega, oluliselt riivab kinnipeetava põhiõigusi.

Autor vaatleb lähemalt kinnipeetava V. J kaebust, kus kinnipeetav leidis, et vangla on ülemäära sekkunud tema perekonna- ja eraellu. Nimelt vangla katkestas kinnipeetava pikaajalise kokkusaamise, kuna ta tuli etapeerida kohtusse seoses tema kriminaalasja arutamiseiga. Tartu Halduskohus asus seisukohale, et ehkki kaebaja perekonnaellu mõnevõrra sekkuti, ei olnud see riive nii intensiivne, et saaks eeldada valu ja kannatuste tekkimist.⁹⁶ Tartu Ringkonnakohus aga tühistas halduskohtu otsuse, rahuldab kinnipeetava apellatsioonkaebuse ja mõistis kaebaja kasuks mittevaralise kahju.⁹⁷

Autor selgitab, et kaebuse kohaselt tekkis olukord, kus vangla võimaldas kinnipeetavale kokkusaamise 04.11.2008 algusega kell 14:30 üheks ööpäevaks, kuid 05.11.2008 hommikul teatati kinnipeetavale ootamatult, et tal on etapp ja kokkusaamine katkestati. Vaidlust ei ole olnud selles, et 05.11.2008 hommikul toimuvast etapeerimisest kinnipeetavat varem ei teavitatud ning seoses sellega ei olnud tal võimalust taotleda 04.11.2008 kokkusaamise üleviimist teisele ajale. Autor märgib, et selline pikaajalise kokkusaamise katkestamine vangla erinevate osakondade töö omavahelise koordineerimatuse tõttu rikub kinnipeetava õigust perekonnaelu puutumatusetele ning tema vangistuseseaduses sätestatud õigusi. Koosolemine

⁹⁶ TrtHKo 12.10.2011, 3-11-1120.

⁹⁷ TrtRnKo 08.03.2013, 3-11-1120.

oma lähedastega ilma järelevalveta on kinnipeetava jaoks ilmselgelt väga oluline õigus ning pikaajalise kokkusaamise lühendamine või selle katkestamine on lubatav üksnes erandlikel asjaoludel, näiteks oht vangla julgeolekule, kinnipeetava või kokkusaaja haigestumine.

Vangistuseseaduse § 23 lg 1 kohaselt on kinnipeetava vanglavälise suhtlemise eesmärk soodustada kinnipeetava kontakte perekonna, sugulaste ja teiste lähedaste inimestega, et vältida kinnipeetava sotsiaalsete sidemete katkemist. Riigikohtu halduskolleegium märkis, et kinnipeetavale võimaldatav pikaajaline kokkusaamine on üks vanglavälise suhtlemise võimalusi. Kaugema eesmärgina peab vanglavälise suhtlemine aitama kaasa vangistuse täideviimise eesmärgi täitmisele, sest väliskontaktid on kinnipeetava resotsialiseerumise lahutamatu ja vältimatu tingimus. Seega on tegemist ka kinnipeetava vangistuseseadusest tuleneva õigusega.⁹⁸

Põhiseaduse § 26 esimene lause näeb ette õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusel. Teise lause kohaselt ei tohi riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Selle sätte põhieesmärk on kaitsta isikut riigivõimu meelevaldse sekkumise eest perekonna- ja eraellu ning riigivõimul on kohustus tagada perekonna- ja eraelu puutumatus. Kolleegium on sellega seoses leidnud, et pereliikmetel on õigustatud ootus, et riik ei tee õigusvastaseid ja ülemääraseid takistusi pereliikmete kooselule.⁹⁹ Seega tähendab PS §-s 26 sätestatud perekonnaelu puutumatus muu hulgas õigust hoida perekondlikke sidemeid nende kõige laiemas tähenduses.¹⁰⁰ PS §-s 26 sätestatu annab igäihele õiguse eeldada, et riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei sekku perekonna- ja eraellu muidu, kui põhiseaduses nimetatud eesmärkide saavutamiseks.

Perekonnaelu kaitseala hõlmab perekonnaliikmete suhete ja sidemete erinevaid tahke, eelkõige õigust elada koos, et rahuldada üksteise emotsionaalseid ning sotsiaalseid vajadusi. Perekonnaelu ühe olulisema osa moodustavad vanema ja lapse suhted ning perekonnaelu kaitsealasse kuulub vanema suhtlemine lapsega. Pikaajalise kokkusaamise puhul on seega tegemist kinnipeetava põhiseadusliku õigusega perekonnaelu puutumatusel. Kinnipeetaval on õigus kasutada pikaajalist kokkusaamist oma lähedastega, sh lapsega, kooselamiseks

⁹⁸ RKHKo 3-3-1-11-12, p 13.

⁹⁹ RKHKo 3-3-1-45-05.

¹⁰⁰ RKPJKo 3-4-1-9-10.

selleks ettenähtud ruumides ilma pideva järelevalveta vähemalt ühe ööpäeva kestel.¹⁰¹

Riigikohtu halduskolleegium on muuhulgas väljendanud seisukohta, et kinnipeetava kooselamine oma lähedastega, sh lapsega, on kinnipeetava jaoks väga oluline õigus ja pikaajalise kokkusaamise õigusvastast katkestamist vangla poolt ei saa pidada väheintensiivseks riiveks.¹⁰² Näitena toodud kaasuses lühenes pikaajalise kokkusaamise aeg seitse tundi, so umbes ühe kolmandiku võrreldes lubatud kokkusaamise ajaga. Eeltoodust võib järeldada, et tegemist on perekonnaelu puutumatus intensiivse riivega.

Käesolevast kaasusest nähtub, kuidas vangla personali ebakompetentsus ja suutmatus osakondade tööd omavahel koordineerida, rikkus isiku õigust perekonnaelu puutumatus ning tõi asutusele rahalised kulutused, kuna isikule tuli hüvitada tekkinud mittevaraline kahju. Seda kõike oli võimalik aga vältida, kui vaid personal oleks oma tööülesannetes tähelepanelikum ja hoolsam.

3.3.2.1 Avavanglas viibiva kinnipeetava vanglaväline suhtlemine

VangS § 25 lg 3 sätestab, et pikaajalisi kokkusaamisi ei võimaldata vangla vastuvõtuosakonnas viibivale kinnipeetavale, avavanglas viibivale kinnipeetavale ja distsiplinaarkaristuse kandmiseks kartserisse paigutatud kinnipeetavale. Viru Vangla Avavanglaosakonnas paiknev kinnipeetav pöördus avaldusega õiguskantsleri poole, leides, et vangistusseaduses sisalduvad vanglavälise suhtlemise võimalused on ebaõiglased avavanglas viibivate kinnipeetavate suhtes ning need ei soodusta VangS § 23 lõikes 1 sätestatud eesmärgi saavutamist, vaid pigem takistavad avavanglas viibival kinnipeetaval taastada ja hoida kontakte oma perekonna ja lähedastega. Täpsemalt vaidlustas kinnipeetav VangS § 25 lg 3 põhiseaduspärasust, kuna selle sätte järgi ei võimaldata pikaajalisi kokkusaamisi muu hulgas avavanglas viibivale kinnipeetavale.¹⁰³

Kinnipeetav mainis, et Viru Vangla Avavanglaosakonnas viibimise ajal ei lubatud teda lühiajalisele väljasõidule ega ka lühiajalisele väljaspool vanglat viibimisele perekondlikel põhjustel ning kuna avavanglas viibival kinnipeetaval puudub õigus pikaajaliseks

¹⁰¹ RKHKo 3-3-1-11-12, p-d 14 ja 15.

¹⁰² RKHKo 3-3-1-11-12.

¹⁰³ Õiguskantsleri 01.10.2012 seisukoht nr 6-1/120936/1204427 „Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. VangS § 25 lg 3 põhiseaduspärasus.“

kokkusaamiseks, on kinnipeetava jaoks ainukeseks võimaluseks kohtuda oma perekonna ja lähedaste inimestega lühiajalistel kokkusaamistel, mis toimuvad ükskord kuus kestusega kuni kolm tundi vanglateenistuja järelevalve all. Kinnipeetav leidis, et sellist vanglavälise suhtlemise võimalust ei saa pidada piisavaks, et avavanglas viibiv kinnipeetav saaks säilitada sotsiaalseid ning eelkõige perekondlikke suhteid. Niisiis selline olukord on avavangla kinnipeetavate suhtes ebaõiglane, kui kinnipeetavale ei anta luba kohtuda oma perekonna ja lähedastega väljaspool vanglat, siis puudub avavanglas viibival kinnipeetaval võimalus kohtuda oma lähedastega ilma pideva järelevalveta rohkem kui kolmeks tunniks ka vangla territooriumil.

01.10.2012 seisukohas nr 6-1/120936/1204427 õiguskantsler nõustus justiitsministri seisukohaga (14.08.2012 nr 10-2/6743), et VangS § 25 lõikel 3 on tihe seos VangS § 32 lõikega 3, mis võimaldab avavanglas viibival kinnipeetaval taotleda kokkusaamist oma perekonna või lähedastega väljaspool vanglat sõltumata kinnipeetava ärakantud karistusest. Tutvudes justiitsministri ja õiguskantsleri seisukohtadega, analüüsid VangS § 25 lõiget 3 ja VangS § 32 lõiget 3, asus ka käesoleva töö autor seisukohale, et vaatamata sellele, et avavanglas viibivale kinnipeetavale ei võimaldata pikaajalisi kokkusaamisi, on avavanglas karistust kandev süüdimõistetu soodsamas olukorras võrreldes kinnises vanglas karistust kandva süüdimõistetuga. Kui kinnises vanglas karistust kandval süüdimõistetul on võimalik kohtuda oma perekonnaliikmega vangla territooriumil pikaajalise kokkusaamise raames minimaalselt üks kord kuue kuu jooksul ja lühiajaliseks väljasõiduks tal esimesel karistusaastal võimalus üldse puudub, siis avavanglas viibiv kinnipeetav võib sama perioodi jooksul kohtuda oma perekonnaliikmega vanglaväliselt ja seda kuni 21 kalendripäeva.

Täpsustuseks olgu öeldud, et vangla praktika kohaselt avavanglasse äsja paigutatud kinnipeetavale ei võimaldata koheselt lühiajalist väljasõitu, välja arvatud juhtudel, kus väljasõit võib olla siiski põhjendatud tulenevalt erakorralisest sündmusest. VangS § 20 lõige 1 sätestab, et kui kinnipeetava individuaalsest täitmiskavast selgub, et karistuse kandmine kinnises vanglas ei ole otstarbekas, kinnipeetava poolt reaalselt ärakandmisele kuuluva vangistuse tähtaeg ei ületa ühte aastat või ärakandmata vangistus ei ületa 18 kuud ning kinnipeetava suhtes on piisavalt alust oletada, et ta ei pane toime uusi õiguserikkumisi, võib kinnipeetava tema nõusolekul ümber paigutada avavanglasse. Eeltoodust nähtub, et vanglal peab olema kinnipeetava suhtes piisav usaldus ja veendumus, et kinnipeetav suudab avavanglas käituda õiguskäitajalt. Vaatamata sellele, et vanglal on avavanglasse paigutatud kinnipeetava suhtes tekkinud teatud usaldus, ei ole alati otstarbekas avavanglasse paigutatud

kinnipeetavat lubada kohe lühiajalisele väljasõidule või kohaldada soodustusena väljaspool vanglat liikumist. Vanglal peab olema teatud aeg oma arvamuse kujundamiseks ja usalduse kontrollimiseks.

Õiguskantsler juhtis tähelepanu, et lühiajalise väljasõidu loa andmise või mitteandmise otsustamise aeg ei tohiks olla üleliia pikk ning kintsendada avavanglas viibivate kinnipeetavate suhtlemise võimalusi oma perekonna ja lähedastega võrreldes kinnises vanglas viibivate kinnipeetavatega.¹⁰⁴

Vastuses õiguskantslerile justiitsminister märkis, et olukord, kus kinnipeetav ei saa avavanglast poole aasta jooksul lühiajalisele väljasõidule kohtumaks perekonna ja lähedastega, saab kujuneda üksnes vangla ebaõige praktika tulemusel. Seega vangistusseaduses sätestatud avavangla kinnipeetavate vanglavälise suhtlemise võimalused, kui neid rakendatakse õiguspäraselt, soodustavad kinnipeetava vanglavälisest suhtlemist, kuna need võimaldavad kinnipeetaval kohtuda oma perekonna ja lähedastega väljaspool vangla territooriumi ning VangS § 25 lg 3 ei kohtle avavanglas viibivaid süüdimõistetuid põhjendamatult ebavõrdselt võrreldes kinnises vanglas viibivate süüdimõistetutega.

¹⁰⁴ Õiguskantsleri 01.10.2012 seisukoht nr 6-1/120936/1204427

3.3.3 Kirjavahetus ja isiku eraelu riive

Eesti Põhiseaduses on õigus sõnumisaladusele sätestatud eraldiseisva põhiõigusena, kuigi sisuliselt on sõnumisaladus üks eraelu osa. Näiteks Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon räägib artiklis 8 õigusest korrespondentsi saladusele koos õigusega austusele era- ja perekonnaelu ning kodu vastu. Käesolevas töös on varasemalt mainitud, et PS § 26 kui üldsätet tuleb kohaldada juhul, kui kaitsmist vajav erisfääri kuuluv hüve ei ole põhiseaduses kaitstud mõne erisättega. Kui erisäte on olemas, tuleb kohaldada vastavat erisätet ja PS § 26 kui üldsäte peab taanduma.

PS § 43 sätestab, et igapähele on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Oluline on seejuures eristada sõnumisaladuse ja PS §-s 26 sätestatud eraelu puutumatus kaitseala piire. Erinevalt Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist on sõnumisaladus põhiseaduses eraldiseisev põhiõigus. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 8 käsitseb eraelu, perekonnaelu, kodu ja sõnumite puutumatus ühes ja samas sättes ning lubatud piiramise alused on kõigi puhul ühesugused. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas ei ole seetõttu ka nii täpselt piiritletud, mis on sõnumisaladuse kaitsealas ja mis eraelu kaitsealas.¹⁰⁵

Sõnumisaladuse kaitsealas on sõnumi sisu (mille moodustavad sõnad, märgid ja ka helid). Sõnumi saatja ei pea olema identifitseeritav. Samuti ei pea sõnumi saatja ja saaja olema erinevad isikud. Sõnumi sisu ei pea olema saladus - see võib sisult olla ka avalikkusele teada olev informatsioon. Sõnumi sisu on sõnumisaladuse kaitsealas siiski piiratud aja jooksul – seni, kuni see on jõudnud adressaadi mõjusfääri. Kui sõnum on adressaadini juba jõudnud, on inimesel võimalik enda huvide kaitseks meetmeid kasutusele võtta. Näiteks SMS-id ja e- kirjad on võimalik peale vastuvõtmist/läbilugemist koheselt kustutada või need muul moel kõrvalistele isikutele kättesaamatuks teha ning selles etapis ei sõltu sõnumi adressaat enam kellestki kolmandast. Kuid ajal, kui suhtluse osapooltel puudub kontroll sõnumi üle, peab samuti olema tagatud konfidentsiaalsus. PS § 43 eesmärk ongi luua vajalikud garantiid selleks, et sõnum saaks konfidentsiaalselt adressaadini toimetatud. Pärast seda, kui sõnum on adressaadi kontrolli alla jõudnud, kohaldub sellele PS §-s 26 sätestatud üldine eraelu kaitse.

Kahe põhiõiguse – eraelu puutumatus ja sõnumisaladuse – kaitseala eristamine on oluline

¹⁰⁵ U. Lõhmus „Pealtkuulamine ja Eesti põhiseaduses sätestatud õigus sõnumisaladusele“, Juridica 2008, nr 7.

seetõttu, et sõnumisaladust on lubatud riivata märksa piiratumatel juhtudel – ainult kohtu loal kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks. Samas kui eraelu puutumatus võidakse seadusega piirata lisaks ka tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Vanglakaristust kandev isik omab nii põhiseaduse kui ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika järgi samasugust õigust sõnumite saladusele kui isik, kelle vabadust ei ole piiratud. Sageli on kirjade kirjutamine ja saamine ning telefonikõned kinnipeetava ainus võimalus olla sidemetes oma lähedastega. Samuti võivad kinnipeetavad vahetada omavahel kirju. Kirjade sisu võib kontrollida ja telefonikõnesid pealt kuulata seaduses sätestatud juhtudel jälitustoimingutega.¹⁰⁶

Kinnipeetavale saadetud või tema poolt saadetavad kirjad, välja arvatud kaitsjale, prokurörile, kohtule, õiguskantslerile ja Justiitsministeeriumile adresseeritud kirjad, avatakse vanglaametniku poolt kinnipeetava juuresolekul ning võetakse sealt ära esemed, mille omamine vanglas on vangla sisekorraeeskirjadega keelatud. Selline kirjavahetuse kontroll ei hõlma kirja sisuga tutvumist. Juhul kui ümbriku avamise eesmärk on sellest keelatud asjade äravõtmine ning kirja adressaat viibib kirja avamise juures, siis sõnumite saladust ei riivata.¹⁰⁷

Ühes vangla ja kinnipeetava vahelises vaidluses oli küsimuse all, kas kaart, millele on tootja poolt peale trükitud sõna, kannab endas erasõnumit või mitte. Kinnipeetav I.T. leidis, et tema õigust sõnumisaladusele ja eraelu puutumatussele on rikutud, kuna saabunud kirjast postkaarte ära võttes luges vangla operatiivtöötaja ette kaartidel olnud teksti. Vangla oli jäigalt seisukohal, et poest valmiskujul ostetud kaart, millele on tootja poolt peale trükitud sõna „Igorile!“ ei kanna endas konkreetselt kaebajale mõeldud erasõnumit.¹⁰⁸

VangS § 29 lg 1 sätestab, et kinnipeetavale saadetud või tema poolt saadetavad kirjad, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõigetes 4-5 sätestatud isikutele ja ametiasutustele adresseeritud kirjad, avatakse vanglaametniku poolt kinnipeetava juuresolekul ning võetakse sealt ära esemed, mille omamine vanglas on vangla sisekorraeeskirjadega keelatud. Käesoleval juhul võeti kaebajale saadetud kirjast ära kaebajale saadetud kolm postkaarti, kuna sel ajal kehtinud VSKE § 50 lg 3 kohaselt võis vanglaametnik võtta kinnipeetavale saabunud kirjast ära

¹⁰⁶ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 43/14.

¹⁰⁷ RKPJKo 3-4-1-3-09, p 16.

¹⁰⁸ TrtRnKo 05.03.2013, 3-10-1448; RKHK 3-3-1-43-11.

esemed, mis ei olnud VSKE § 46¹ kohaselt käsitatavad kirjana.

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium tunnistas 25.06.2009. a otsusega nr 3-4-1-3-09 justiitsministri 30.11.2000. a määrus nr 72 "Vangla sisekorraeeskiri" § 46¹ ja § 50 lõike 3 esimese lause põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks. Selles asjas võeti kinnipeetavale saadetud kirjast ära kaks Internetist välja printitud A4 formaadist laulusõnadega lehte. Riigikohus leidis, et kirisaadetiste hulka kuuluvad kirjad, trükised ja pisipakid. Kirjavahetus on olemuslikult isikute kahepoolse suhtlemise vorm, ning Riigikohus mõõnis, et kahe laulusõnadega sisaldava paberilehe äravõtmine kirjast võib kujutada endast eraelu riivet.

Eelmainitud haldusasjas oli vaidlus selle üle, kas õnnitluskaartidele tootja poolt trükitud teksti saab pidada PS § 43 kaitsealasse kuuluvaks sõnumiks. Asjas oli tuvastatud, et kaebajalt ära võetud postkaartidele oli juba tootja poolt trükitud vene keeles õnnitluskaardi tekst ning pöördumine "Igorile!". Kuna saatjad ei olnud postkaartidele alla kirjutanud, oli vangla hinnangul tegemist tühjade postkaartidega, mis ei sisaldanud ainult adressaadile suunatud erasõnumit.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt võib sõnumisaladuse kaitsealasse kuuluda teave sõnumi edastamise fakti, kestuse, viisi, vormi, edastaja ja vastuvõtja kohta ning tegemist võib olla ka eraelu puutumatus riivega.¹⁰⁹ Riigikohus nentis, et erialakirjanduse käsitluse järgi sisaldab sõnum teavet isiku mõtete, veendumuste, arvamuste, kavatsuste, sündmuste kirjelduste ja muu kohta, mida isik soovib jagada vaid valitud suhtluskaaslastega. Võib eristada sõnumi sisu, mille moodustavad sõnad, märgid ja ka helid, mille sõnumi saatja edastab sõnumi saajale ja milles ta annab edasi teavet asjade, sündmuste, olukordade, emotsioonide ja tegude kohta. Selline sõnumi sisu kuulub ka sõnumite saladuse esemelisse kaitsealasse.¹¹⁰ Riigikohus on leidnud, et ka ümbrikule võib olla märgitud ainult adressaadile suunatud erasõnum, näiteks võib ümbrikule kirjutada midagi täiendavat peale saaja ja saatja aadressi.¹¹¹

Vaidlusalusel juhul olid kaardid suunatud personaalselt kaebajale, kuigi kasutati valmistrükitud teksti. Kohus leidis, et tegemist oli kinnipeetavale suunatud sõnumiga, mis

¹⁰⁹ EIKo 03.04.2007, 62617/00, *Copland vs. Ühendkuningriik*.

¹¹⁰ RKHKo 3-3-1-43-11, p 12.

¹¹¹ RKHKo 3-3-1-102-08, p 14.

kuulus PS § 43 kaitsealasse. Riigikohus märkis, et olukorras, kus vaidlusaluse saadetise – postkaardid sünnipäevaõnnitlusega – on käsitatavad sõnumitena, mille saladus on põhiseaduse tasandil kaitstud, ei saa nende sisuga tutvumisel välistada sõnumisaladuse riive ning kirj vahetuse kahepoolset olemust arvestades ka eraelu riive võimalikkust.¹¹²

Eeltoodud seisukohtadest võib teha järelduse, et vanglaametnikul oli õigus visuaalselt kontrollida kaebajale saadetud kirja, et kontrollida võimalike keelatud esemete olemasolu, kuid see ei anna alust lugeda õigustatuks selles sisalduva sõnumi ettelugemist, mis võis olla kuuldav ka kolmandatele isikutele. Asjas ei oma mingit tähendust see, millises ulatuses on ametnik sõnumi sisuga tutvunud, kuna keelatud on igasugune sõnumi sisuga tutvumine ilma loata ja jälitustegevuse seaduses sätestatud alustel ja korras.¹¹³

3.3.4 Lühiajaline väljasõit ja isiku era- ja perekonnaelu rikkumine

Eelnevalt on autor täheldanud, et seaduses ettenähtud võimalus lühiajaliseks väljasõiduks ja lühiajaliseks vanglast väljaviimiseks ei ole kinnipeetava õiguseks, vaid soodustuseks, mida vanglateenistuse ametnik võib kinnipeetavale kaalutusõigust kasutades võimaldada. „Lühiajalisele väljasõidulenlubamine on suur soodustus kinnipeetavale nii vangla direktori poolt kui ka ülisuur usaldus ühikonna poolt.“¹¹⁴

Vanglateenistuse ametnik võib anda loa lühiajaliseks väljasõiduks kinnipeetavale, kes on karistusest ära kandnud vähemalt ühe aasta (VangS § 32 lg 1) või esimese astme vähemalt teist korda toimepannud isiku puhul peab kinnipeetav olema ära kandnud vähemalt poole mõistetud karistusajast (VangS § 32 lg 2). Lisaks karistuse ärakandmise ajale, tuleb otsuse tegemisel arvestada ka isiku kuriteo toimepanemise asjaolusid, individuaalse täitmiskava täitmist ja kooskõla vangistuse täideviimise eesmärkidega (VangS § 32 lg 4). VangS § 32 lg 6 välistab lühiajaliseks väljasõiduks loa andmist eluaegset vanglakaristust kandvale kinnipeetavale ja põgenemiskalduvustega kinnipeetavale. Lühiajaline väljasõit on võimalik vastava plaani alusel (VSkE § 79).

Lisaks on seadusega ettenähtud erakorraline lühiajaline väljasõit. VangS § 32 lg 5 kohaselt abikaasa, isa, ema, vanaisa, vanaema, lapse, lapselapse, lapsendaja, lapsendatu, venna või õe

¹¹² RKHKo 3-3-1-43-11, p 17.

¹¹³ TrtRnKo 05.03.2013, 3-10-1448.

¹¹⁴ M. Olesk. Viidatud töö, lk 188.

parandamatult raske haiguse või surma või muu erakorralise perekondliku sündmuse korral võib vanglateenistuse ametnik anda kinnipeetavale loa kuni seitsmepäevaseks väljasõiduks. Erakorralise perekondliku sündmuse puhul võimaldatud lühiajalist väljasõitu ei arvestata käesoleva paragrahvi lõigetes 1, 2 ja 3 nimetatud väljasõitude hulka. Lähedaste isikute loetelu, kelle raske haigestumise või surma korral võimaldatakse väljasõit, on ammendav.¹¹⁵

Riigikohtu halduskolleegium on asunud seisukohale, et VangS § 32 lg 5 on erinormiks VangS § 32 lg-te 1-3 suhtes. Kolleegiumi hinnangul tuleb seda erisust arvestada nii väljasõidu eesmärgi kui ka tinigmuste osas.¹¹⁶ Autor leiab, et kohus soovis rõhutada, et VangS § 32 lg 5 annab ammendava loetelu, millistel juhtudel võib kinnipeetavale anda loa lühiajaliseks väljasõiduks. Muidugi peab vanglateenistus väljasõiduks loa andmisel arvestama kinnipeetava poolt toime pandud kuritegude asjaolusid ja laadi, kuid erakorralise väljasõidu võimaldamisest ei saa keelduda üksnes isiku süütegude toimepanemise pinnalt, mille eest ta juba vanglakaristust kannab. Keeldumaks erakorraliseks väljasõiduks loa andmisest peab esinema tõsine oht avalikule huvile.

Käesoleval juhul Riigikohus rahuldab kaebuse, kus kinnipeetav leidis, et vangla käitus õigusvastaselt jättes rahuldamata kinnipeetava taotluse lühiajaliseks väljasõiduks seoses kinnipeetava isa raske haigestumisega. Kinnipeetav taotles luba lühiajaliseks väljasõiduks ajavahemikul 12.01.2009 – 16.01.2009, 29. jaanuaril 2009. aastal tema isa suri. Antud juhul lühiajalise väljasõidu loa andmisest keeldumisel, tuginedes kinnipeetava poolt toime pandud süütegudele, mille eest isik juba vanglakaristust kandis, rikuti PS §-st 26 tulenevat kinnipeetava õigust era- ja perekonnaelu puutumatusse. Selle tulemusel ei olnud kinnipeetaval võimalust külastada oma raskelt haiget isa ja jätta temaga hüvasti enne viimase surma. Kinnipeetava ülekaalukat õigust külastada raskes terviseseisundis lähedast on sarnastel asjaoludel tunnistanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus 29. novembri 2011. a otsuses asjas nr 40195/08, *Giszczak vs. Poola*.¹¹⁷

Kinnipeetavale lühiajalise väljasõidu mittelubamine erakorralise perekondliku sündmuse puhul riivab nii põhiseaduse §-s 26 kui ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 8 sätestatud õigust era- ja perekonnaelu puutumatusse. Seega keeldumise korral peab vangla põhjalikult esile tooma asjaolud, miks ta ei anna luba

¹¹⁵ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj. § 32/7.

¹¹⁶ RKHKo 3-3-1-78-11, p 10.

¹¹⁷ RKHKo 3-3-1-78-11, p 11.

lühiajaliseks väljasõiduks ning miks sellisel juhul ei ole võimalik lühiajaline väljaviimine. Näiteks asjas *Ploski vs Poola* (2002), kus kinnipeetaval ei võimaldatud osaleda vanemate matustel, kes surid ühekuulise vahega, leidis kohus et selline riigi lähenemine, kus riik ei kaalunud isegi väljaviimist järelevalve all, on vale.¹¹⁸ Seega kui isik ei kvalifitseeru ilma järelevalveta väljaviimisele, tuleb erakorralisele lühiajalisele väljasõidule loa andmisest keeldumisel analüüsida, kas pole võimalik isiku väljaviimine järelevalve all.

Euroopa Inimõiguste Kohus suhtub äärmiselt kriitiliselt sellesse, kui kinnipeetavale ei võimaldata lühiajalist väljasõitu lähedase matuse või lapse sünni puhul või külastamiseks surevat lähedast hüvastijätuks. Matustel osalemist võimaldades või isikule seda keelates on kaalul väga oluline väärtus, mistõttu keeld saab olla aktsepteeritav vaid juhul, kui esineb ületamatuid takistusi ning muid alternatiivseid lahendusi ei ole leitud.¹¹⁹ Asjas *Lind vs Venemaa* tõi Euroopa Inimõiguste Kohus esmalt välja kriteeriumid, mida tuleb arvesse võtta, kui riik otsustab keelduda isiku vanglast välja lubamast, kas siis järelevalvega või järelevalveta, selleks et ta saaks külastada raskelt haiget sugulast.¹²⁰ Nendeks kriteeriumiteks on kriminaalmenetluse järk, kuriteo raskus, kinnipeetava isiksusega seonduvad asjaolud, sugulase haiguse tõsidus ja raskus, suguluse aste, võimalused järelevalve all väljaviimiseks jne. Kohus leidis, et kui isiku lühiajalise väljasõidu taotlus jäädi rahuldamata, tulnuks vanglal pakkuda kinnipeetavale teisi võimalusi isaga hüvasti jätta. Kuna kinnipeetavale ei pakutud alternatiivseid võimalusi, leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et rikuti isiku artikliga 8 kaitstavaid õigusi.

Eeltoodust nähtub, et erakorralist lühiajalist väljasõitu tuleb hoolikalt kaaluda ning otsustades kinnipeetavale väljasõitu mitte võimaldada, peab vangla oma seisukohta põhjalikult põhjendama ja tooma välja argumendid, miks ei ole võimalik isiku väljaviimine järelevalve all.

¹¹⁸ EIKo 12.02.2002, 26761/95, *Ploski vs. Poola*.

¹¹⁹ EIKo 12.02.2002, 26761/95, *Ploski vs. Poola*.

¹²⁰ EIKo 06.12.2007, 25664/05, *Lins vs. Venemaa*.

3.4 Põhiseadusest tulenev sunniviisilise töö keeld ja töötamine vanglas

3.4.1 Sunnitöö keeld

Põhiseaduse § 29 lg 1 kohaselt on Eesti kodanikul õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul. Käesolevas sättes on sätestatud isiku üks fundamentaalsemaid põhiõigusi – inimese õigus valida endale vabalt tegevusala ja elukutse.¹²¹

PS § 29 lg-s 2 on sätestatud sõnaselgelt sunniviisilise töö keeld. Sätte kohaselt kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle ega teenistusse, välja arvatud kaitseväeteenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguse leviku tõkestamisel, loodusõnnetuse ja katastroofi korral ning töö, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud. Sunnitöö eest kaitseb isikut ka Euroopa inimõiguste ja vabaduste kaitse konventsiooni artikkel 4, mille lõige 1 kohaselt kedagi ei või pidada orjuses või sundsuses ning lõige 2 kohaselt kellelki ei või nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 5 kohaselt kedagi ei tohi pidada orjuses ega sundsuses. Kellelki ei tohi nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist.

Põhiseaduse sättest nähtub, et töö, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud, ei ole käsitletav sunniviisilise tööna. Sarnaselt põhiseaduses sätestatule, sätestab ka Euroopa inimõiguste kaitse konventsiooni artikkel 4 lõige 3 punkt a, et sunniviisiline või kohustuslik töötamine ei hõlma kinnipidamisel nõutavaid töid. Eeltoodust nähtub, et kinnipeetavate töökohustus ei ole käsitletav sunnitööna. Põhiseaduse ja Euroopa inimõiguste ja vabaduste kaitse konventsiooni sätteid konkretiseerib VangS § 37 lg 1, mille kohaselt on kinnipeetav kohustatud töötama, kui vangistuseseadus ei sätesta teisiti.

3.4.2. Kinnipeetava töökohustusest

Kinnipeetava töökohustus tuleneb nii PS §-st 29 kui VangS § 37 lg-st 1. VangS § 37 lg 1 sätestab kinnipeetavatele kohustuse töötada ning töökohustus on olenemata sellest, kas see langeb kokku kinnipeetava vaba tahtega või mitte. Kinnipeetaval puudub subjektiivne õigus

¹²¹ Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 29/1.

valida endale meelepärane töö ning kinnipeetavad määratakse tööle vastavalt vangla võimalustele.

Töötamine on üks väga oluline tegur vangistuse täideviimise eesmärkide saavutamiseks. Töötamine peaks kindlustama kinnipeetavate tööoskuste säilimise ja arendamise ning tagama kinnipeetavale teatavate rahaliste vahendite olemasolu.

VangS § 38 lg-st 1 tuleneb, et vangla kindlustab võimaluse korral kinnipeetava tööga arvestades kinnipeetava füüsilisi ja vaimseid võimeid ning oskusi. Kui kinnipeetavat ei ole võimalik kindlustada tööga, rakendatakse teda võimaluse korral vangla majandustöödel. Eeltoodud sättest nähtub, et vangla kohustus leida kinnipeetavale tööd ei ole absoluutne. „Tööhõive saavutamine ei ole õiguslik, vaid majanduslik küsimus terve ühiskonna seisukohalt ning sellena tuleb seda vaadelda ka kinnipidamiskoha tingimustes. PS ei garanteeri õigust tööle ning töötul ei ole õigust nõuda, et riik tagaks talle töö. Subjektiivset õigust nõuda endale tööd ei ole ka kinnipeetaval.“¹²²

VangS § 38 lg 1 ei nõua, et vangla peaks kinnipeetava majandustööle vormistamise käskkirjas eraldi põhjendusena välja tooma selle, miks määrati isik just majandustöödele ja kas talle oleks olnud pakkuda ka muud tööd. „Vangla ei ole VangS § 38 lg 1 kohaselt kohustatud kindlustama iga töövõimelist kinnipeetavat just sellise tööga, milleks kinnipeetav on tegelikult välja õppinud ja juhul, kui kinnipeetav määratakse majandustöödele, siis on juba sellest võimalik järeldada, et talle ei olnud võimalik pakkuda kinnipeetava füüsilisi ja vaimseid võimeid ning oskusi arvestades tööd vanglas.“¹²³

Vangistusseaduse § 38 lg 2 kohaselt võib vangla kinnipeetavate tööga kindlustamiseks rajada vangla territooriumil või väljaspool seda kaitseid, võimaldada kinnipeetavatel töötada väljaspool vanglat või rakendada neid vangla majandustöödel. Eeltoodud sättest nähtub, et vanglas on kahte liiki töid: oskustööd ja majandustööd. Autor märgib, et majandustöödel töötamine on eeldus keerukamatele ja enam teadmisi ning distsipliini nõudvamatele oskustöödele saamiseks. Majandustöödel töötamine näitab vangli motivatsiooni, kohusetunnet ja tahet uusi oskusi õppida ning seaduskuulekalt elada. Oskustööle suunamine otsustatakse kinnipeetava käitumist, riske, taasühiskonnastumise taset ning oskusi silmas pidades.

¹²² L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj., § 38/2.1.

¹²³ TrtRnKo 12.02.2013, 3-11-2906.

3.4.3 Töökohustusest vabastamine

Vangistusseaduse § 37 lg 2 kohaselt on töökohustusest vabastatud üle kuuekümne kolme aasta vanused kinnipeetavad, üldharidust või kutseharidust omandavad või tööalasel koolitusel osalevad kinnipeetavad, kinnipeetavad, kes ei ole tervislikel põhjustel võimelised töötama ning kuni kolmeaastast last kasvatavad kinnipeetavad. Käesolevas sättes nimetatud juhtumite puhul on tegemist töökohustuse absoluutse puudumisega, mis tähendab, et loetletud kinnipeetavate kategoorial ei ole üldse kohustust töötada.¹²⁴ VangS § 37 lg 3 kohaselt teeb kinnipeetava võimelisuse tööd teha kindlaks arst.

VangS § 38 lg 1 kohaselt kindlustatakse kinnipeetavat tööga arvestades tema füüsilidi ja vaimseid võimeid ning oskusi. Kui vanglale ei ole kinnipeetavale pakkuda tema võimetele ja oskustele vastavat tööd, on kinnipeetav töökohustusest vabastatud ja ta ei ole vaadeldav VangS-i § 37 lg-s 1 sätestatud töökohustuse rikkujana. Kinnipeetav on vabastatud töökohustusest ka juhul kui pakutav töö ei vasta tema võimetele ja oskustele. Käesoleval juhul on aga tööst vabastamine vaadeldav ajutisena, sobiva töö leidumisel on kinnipeetav kohustatud selle vastu võtma.¹²⁵

VangS § 38 lg 2² lubab kinnipeetavat töökohustusest vabastada või töölt kõrvaldada, kui kinnipeetav ei ole võimeline töökohustust täitma või töötamine ohustab kinnipeetava enda või vangla julgeolekut või töötamine on vangla distsiplinaarolukorda ohustav. Ka antud juhul on töökohustusest vabastamine ajutise iseloomuga. Kinnipeetava töökohustusest vabastamine käesoleva sätte mõttes peab silmas kinnipeetava vabastamist konkreetse tööfunktsiooni teostamiselt (nt vangla majandustöölt, vangla või eraõigusliku isiku käitisest), mille täitmiseks kinnipeetaval puudusid võimed või mida täites tekkis risk kinnipeetava või vangla julgeolekule. Töö leidumisel, mille puhul loetletud asjaolud on ära langenud, on kinnipeetav kohustatud uuesti tööle asuma.¹²⁶

Lisaks eelnimetatud sätetele laieneb kinnipeetava tööle vanglas vangistusseaduses sätestatud erisustega töötervishoiu ja tööohutuse seadus (TTOS). Nimetatud seaduse § 14 lg 5 p 4 annab töötajale õiguse keelduda tööst või peatada töö, mille täitmine seab ohtu tema tervise. Töötaja peab sellest viivitamata teatama tööandjale või tema esindajale või töökeskkonnavolinikule.

¹²⁴ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj., § 37/5.2.

¹²⁵ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj., § 38/2.3.

¹²⁶ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj., § 38/6.

Riigikohus on leidnud, et „TTOS § 14 lg 5 p 4 laieneb ka tööle vanglas ning annab kinnipeetavale õiguse keelduda tööst, mis seaks ohtu tema tervise. Sellise õiguse kasutamisel ei riku kinnipeetav VangS § 67 p-s 1 sätestatud kohustust“¹²⁷.

3.4.4 Kinnipeetava töökohustuse vaidlustamisest

Kohtutesse on jõudnud mitmete kinnipeetavate kaebused, kus kinnipeetavad leiavad, et tööle määramise käskkirjad rikuvad nende põhiõigusi. Eriti vaidlustatakse majandustöödele määramise käskkirju. Eelkõige käib jutt Viru Vangla tugevdatud järelevalvega osakonnas viibivatest kinnipeetavatest, kelle jaoks on majandustööd arvatavasti häbiväärsed. Täpsustuseks olgu öeldud, et majandustööde all tuleb mõelda kinnipeetavate rakendamist töödel, mis on suunatud vangla enda olmeliste vajaduste rahuldamiseks.¹²⁸ Eelkõige on tegemist koristustöödega, köögi abitöölised ja muu sellist. Seega, töötades majandustöödel, võib isiku autoriteet langeda teatud kurjategijate ringkonnas. Eeltoodust võib järeldada, et Viru Vangla tugevdatud järelevalvega osakonnas viibivad kinnipeetavad keelduvad tööst vaid subkultuurilistel, mitte objektiivsetel põhjustel.

Oma keeldumist põhjendavad kinnipeetavad väga erinevate asjaoludega. Kinnipeetavad selgitavad, et neil puuduvad oskused koristustöödeks: ühes kaebuses on kinnipeetav märkinud, et ta on sündinud nõukogudeaegses Eestis ja kasvanud üles lastekodus, mistõttu tal puuduvad teadmised ja oskused moppi kasutamisest, kuna tol ajal sellised vahendid puudusid.

Autor on seisukohal, et koristaja töö ei ole sellise iseloomuga, mis eeldab põhjalikku instruktaaži ja eriväljaõpet. Tulenevalt VangS § 67 p-st 4 on kinnipeetaval kohustus pidada korras tema kasutuses olevad olmeruumid. Sellest tulenevalt, kui kinnipeetav on võimeline koristama oma kambrit, siis on ta võimeline koristama ka osakonna üldkasutatavaid ruume, sest töövahendid ja töövõtted on samad, olenemata ruumi otstarbest.

Kinnipeetavate kaebustest võib välja lugeda seisukohti, et majandustööle määramise käskkirjad on õigusvastased, kaalutusvigadega ja väljastatud tagaselja kinnipeetavaid ära kuulamata. Lisaks märgivad kinnipeetavad, et vangla sundib neid tööle, kuna tööst keeldumise eest karistatakse kinnipeetavad distsiplinaarkaristusega.

¹²⁷ RKHKo 3-3-1-14-12, p 10.

¹²⁸ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj., § 38/3.2.

„Õiguslikult määratakse kinnipeetu majandustöödele vangla antava haldusaktiga (kohustus, milleks kinnipeetu nõusolekut ei ole vaja).“¹²⁹ Kinnipeetava üldine töökohustus tuleneb VangS §-st 37 lg 1 ning ainsad erandid on toodud sama paragrahvi lõikes 2, mistõttu ei saa olla vanglas läbirääkimisi selle üle, kas kinnipeetav, kellele ei laiene VangS § 37 lg 2, soovib töötada või mitte. VangS § 38 lg 1 järgi juhul, kui kinnipeetavat ei ole võimalik kindlustada tööga, rakendatakse teda võimaluse korral vangla majandustöödel. Kuna VangS § 39 lg 3 kohaselt rakendatakse vangla majandustöödel töötavat kinnipeetavat tööle vastavalt töö eripärale vangla juhtkonna äranägemisel, siis ei pea vanglal olema kinnipeetavaga eelnevat kokkulepet selle kohta, kas viimane on nõus vanglas majandustöödel töötama või mitte. Eeltoodust nähtub, et kinnipeetavate väited selle kohta, et majandustööle määramise käskkirjad on väljastatud tagaselja kinnipeetavaid ära kuulatama, ei ole asjakohased.

Õiguskirjanduses on leitud, et üldpõhimõttena ei kuulu kinnipeetava töötamine tööõiguse regulatsiooni esemesse, kuna kinnipeetav ei vasta eraõiguse ühele peamisele nõudele, s.t tal puudub lepingusõlmimise vabadus. Kinnipeetava töö väljaarvamine tööõiguse rakendusalaast tuleneb seaduse tasandil VangS § 41 lõikest 2, mille kohaselt kohaldatakse üksnes kinnipeetava järelevalveta töötamisele väljaspool vanglat tööseaduste sätteid, sealhulgas töölepingu sõlmimise, töötasu ja puhkuse kohta. Kuigi vanglas töötavale kinnipeetavale makstakse VangS § 43 kohaselt töö eest töötasu, ei toimu kinnipeetava töötamine mitte eraõigusliku lepingu alusel, vaid teda kohustatakse töötama avalik-õigusliku võimusuhte kaudu.¹³⁰

Viimast kinnitab ka asjaolu, et VangS § 38 lõike 1 kohaselt on kinnipeetava tööga kindlustamine vangla ülesanne, mis tähendab, et kinnipeetava töösuhte teiseks pooleks on reeglina vangla. Samuti on üksnes vanglal võimalik tagada töökohustuse täitmist sunniga, kohaldades selle rikkumise korral kinnipeetava suhtes VangS § 63 lõikes 1 ettenähtud distsiplinaarkaristusi.¹³¹ Riigikohtu halduskolleegium on nentunud, et „töökohustuse täitmata jätmisega eirab kinnipeetav ka vanglaametniku korraldust asuda täitma töökohustust. Kuna tööle määramise käskkirjades ei märgita kohustuslikku tööaega, siis eeldabki tööle asumine iga kord vastavasisulist vanglaametniku korraldust“¹³².

¹²⁹ Õiguskantsleri 12.12.2011 seisukoht nr 7-4/110869/1106120 „Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta“, p 22.

¹³⁰ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj., § 37/4.1.

¹³¹ L. Madise jt. Vangistusseadus. Komm. vlj., § 37/4.1.

¹³² RKHKo 3-3-1-44-12, p 20.

Tihti põhjendavad kinnipeetavad tööst keeldumist sellega, et korraldus oli antud näiteks öörahu ajal või ajal, kui kinnipeetavatele kehtivad vanglasisesed liikumispiirangud. Seaduses ei ole sätestatud töökohustuse täitmise täpne aeg. Ka tööle määramise käskkirjas ei ole tööaja märkimine vangla jaoks kohustuslik. Riigikohtu halduskolleegium on leidnud, et „vangistust reguleerivad õigusaktid ei keela rakendada kinnipeetavaid majandustöödel ka ajal, mil vangla kodukorra kohaselt peaksid kinnipeetavad viibima kambrites ja neile kehtivad liikumispiirangud, sh öörahu ajal. VSE § 8 lg-s 1 reguleeritakse kinnipeetava liikumisvabadust vanglas. Ka nimetatud sättest ei tulene vanglaametnikele keeldu anda kinnipeetavatele öörahu ajal korraldusi ning võimaldada kinnipeetaval vanglaametniku saatel viibida öörahu ajal näiteks majandustööde tegemise eesmärgil väljaspool kambrit. Tööle asumise korraldus oleks õigusvastane, kui selle tulemusena ei oleks kinnipeetavale tagatud piisavalt uneaega. Ainuüksi töötamine öörahu ajal seda veel ei tähenda“¹³³.

Osad kinnipeetavad leiava, et töötades koristajana tugevdatud järelevalvega osakonnas on ohus nende julgeolek, kuna tugevdatud järelevalvega osakonna kinnipeetavate vahel eksisteerib kokkulepe, et kinnipeetaval, kes murrab reeglit, et osakonnas vangid koristajatööd ei tee, on oodata teiste poolt kättemaksu

Kuigi paljud kinnipeetavaad viitavad julgeolekuohule, ei selgita keegi täpselt, milles julgeolekuoht seisneb. Riigikohtu halduskolleegium on leidnud, et „VangS § 38 lg-s 2² sätestatud kinnipeetava töölt vabastamise alus – oht kinnipeetava julgeolekule seoses töötamisega – peab töölt vabastamiseks olema reaalne. Üksnes abstraktne ja hüpoteetiline väide julgeolekuohu kohta ei ole selleks piisav“¹³⁴. Töö autor märgib, et üksnes kinnipeetavate omavaheline vaikiv kokkulepe ei ole aluseks töökohustusest vabastamiseks. Omalt poolt märgib autor, kui Viru Vangla töötaja, et Viru Vangla tugevdatud järelevalvega osakonda paigutamine ei eelda seda, et sinna paigutatud kinnipeetavad oleksid ilmtingimata füüsiliselt agressiivsed või ohtlikud, vaid sinna paigutatakse need, kelle puhul on vajadus kohaldada tugevdatud järelevalvet. Agressiivsetest ja füüsiliselt ohtlikest kinnipeetavatest tulenevate ohtude vältimiseks ja ärahoidmiseks on ette nähtud teised meetmed, mitte tugevdatud järelevalvega osakonda paigutamine. Seega ei seisne kõrgohtlikkus tugevdatud järelevalvega osakonna kontekstis selles, et isik oleks kellelegi füüsiliselt ohtlik või et sinna oleksid kogutud vaid füüsiliselt ohtlikud kinnipeetavad.

¹³³ RKHKo 3-3-1-44-12, p 19.

¹³⁴ RKHKo 3-3-1-44-12, p 13.

Eeltoodust nähtub, et kinnipeetavate erinevates kaebustes esitatud selgitused ei ole põhjendatud. Kinnipeetava käskkirjaga tööle määramine, ei ole PS §-ga 29 vastuolus, pigem püüavad kinnipeetavad igal võimalusel majandustöödelt kõrvale hiilida.

3.5 Kinnipeetavate hääleõigusest

3.5.1 Kinnipeetavate hääleõiguse piirang

PS §-s 57 on sätestatud demokraatlikus riigis kesket tähendust omav põhiõigus – hääleõigus. Hääleõigus annab isikule peamise vahendi osalemiseks ühiskonnaelu korraldamisel ja teda puudutavate seaduste mõjutamiseks.¹³⁵ Hääleõigus on põhiõigus ning asjaolu, et see ei paikne II peatükis, ei näita selle erinevust, vaid osutab, et § 57 omab ka teistsugust iseloomu.¹³⁶

Tänapäeva demokraatliku õigusriigi käsitus lähtub arusaamast, et hääleõigus ei ole mitte privileeg, vaid subjektiivne põhiõigus, mis sisaldab endas kolme õigust: kandideerimisõigust, õigust valida (st hääletamisõigust, sh rahvahääletusel) ja õigust üles seada kandidaate.¹³⁷

Nagu ka teised põhiõigused, ei ole hääleõigus ka piiramatu. Esineb üldine vanuse ja teovõime piirang, Riigikogu valimistel ja rahvahääletusel kodakondsuse piirang, kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel paiksusnõue. Lisaks näeb PS § 58 ette võimaluse piirata seadusega nende Eesti kodanike osavõttu hääletamisest, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades. PS § 58 sätestab, et seadusega võib piirata nende Eesti kodanike osavõttu hääletamisest, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades. Siinjuhul tuleb silmas pidada asjaolu, et sätte sisaldab diskretsiooniõigust „võib“. Seega hääleõiguse piiramine nimetatud isikute osas ei ole kohustus.

Euroopa riikide regulatsioonid on üpris erinevad. Euroopas on riike, kus kinnipeetavate hääleõigust ei ole piiratud (nt Taani, Soome, Rootsi, Leedu, Šveis jne), ja neid, kus mõningaid piiranguid tehakse (nt Läti, Tšehhi). On ka selliseid riike nagu Eesti, kus kinnipeetavatel hääleõigust ei ole (nt Suurbritannia, Bulgaaria, Gruusia, Liechtenstein, Venemaa, Ungari).

¹³⁵ Ü. Madise jt (toimt). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 57/1.

¹³⁶ Ü. Madise jt (toimt). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm. vlj. 3. tr., § 57/5.

¹³⁷ RKPJKo 3-4-1-7-02, p 17.

Riigikogu valimise seaduse (RKVS) § 4 lõige 3 kohaselt hääletamisest ei võta osa isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud kuriteos ja kannab vanglakaristust. Lõige 6 sätestab, et Riigikogu liikmeks ei või kandideerida isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud kuriteos ja kannab vanglakaristust. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse (KOVVS) § 5 lg 4 kohaselt hääletamisest ei võta osa isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannab karistust kinnipidamiskohas. Lg 6 sätestab, et volikogu liikmeks ei või kandideerida isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud kuriteos ja kannab karistust kinnipidamiskohas. Euroopa Parlamendi valimise seaduse (EPVS) § 4 lg 3 p 2 kohaselt hääleõiguslik ei ole isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannab karistust kinnipidamiskohas. Lg 6 p 2 sätestab, et Euroopa Parlamendi liikmeks ei või kandideerida isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud kurietos ja kannab vanglakaristust. Eeltoodud sätted piiravad isiku, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ning kannab karistust kinnipidamiskohas, õigust võtta osa hääletamisest ja kandideerida. Piirang kehtib kõigile kinnipeetavatele, sõltumata toimepandud kuriteo laadist või määratud karistuse pikkusest.

3.5.2 Kinnipeetavate hääleõiguse piiranguid õigustavad argumendid

Kinnipeetavate hääleõiguse piirangut õigustatakse väga erinevalt. Levinud on arusaam, et hääleõiguse piirang on täiendav karistus, millega vähendatakse isiku võimalust ühikonnaelu mõjutada. Valimisõigusest ilmajätmine toob kinnipeetavatele poliitiliselt ebavõrdse staatuse. Nad on oma käitumise tõttu just kui ühiskonnast välja tõugatud. Isikud, kellel puudub võimalus ühikonnaelu mõjutada, kuid kes peavad alluma valijaskonna võimule. Valimistel ja valitute kaudu tehtavad otsused puudutavad ka kinnipeetavaid, seetõttu on küllaltki mõistlik, et kinnipeetavatel võiks olla samuti õigus anda oma hääl oma vaadete väljendamiseks. Eriti arvestades veel asjaoluga, et muudes küsimustes peetakse kinnipeetavaid isikuid täieõiguslikeks ühiskonna liikmeteks: nad maksavad oma sissetulekutelt makse, võivad abielluda jne.

Oletame, et raskemate rikkumiste korral on hääleõiguse piiramine lubatud, siis jääb küsitavaks, miks eeldatakse, et nimelt vangistusega karistatavad kuriteod on teistest raskemad. Võimalik, et sama kuriteo eest mõistetakse ühele isikule vanglakaristus ja teisele aga kohaldatakse tingimisi vanglakaristus, ometigi on nad süüdi ühes ja samas teos. Karistusliigi valik ei pruugi tuleneda otseselt kuriteo raskusest, vaid seda võivad mõjutada mitmesugused

muud tegurid.

Hääleõiguse piirangut on seostatud kaudse tsiviilvastutusega, mis järgneb süüdimõistetu poolt karistusõigusega ettenähtud üldiste käitumisreeglite järgimata jätmisele. „Kui isik ei täida üldist kohustust järgida seadusandja kehtestatud seadusi, rikub ta sellega kujutletavat ühiskondlikku lepet ning sellise ilmselge mittepühendumisega esindusdemokraatiale kaasneb privileegi kaotus valimisõigusest ilmajäämise näol.“¹³⁸ Siit aga tekib autoril küsimus, miks selline lähenemine laieneb ainult sellistele käitumisreeglite rikkumisele, mis toovad kaasa vaid vanglakaristuse. Rikkumine jääb rikkumiseks ka siis, kui selle eest karistatakse tingimisi vanglakaristusega või trahviga (nt liiklusrikkumine).

Veel õigustatakse kinnipeetavate hääleõiguse piirangut vangistust kandvate isikute moraalse palgega. Leitakse, et „valimisõigus peaks olema reserveeritud nii-öelda heade kodanikele, kes on hääleõiguse teostamiseks piisavalt moraalsed ning mõõdupuuks on siinjuures karistusõigusega paika pandud nõuded“.¹³⁹ Samas, miks peetakse vanglakaristust kandvat isikut tingimata ebamoraalseks. Mõnel kinnipeetaval võivad olla palju kõrgemad moraalsed väärtused kui mõnel vabaduses viibival isikul. Seega keelates kinnipeetavatel valida, tagame ikka valimisõiguse hulgale ebamoraalsetele isikutele.

Osad leiavad, et kinnipeetavad ei peaks saama valida, kuna nad ei ole selleks piisavalt kompetentsed – puudub küllaldane informatsioon ja seega pole kinnipeetavad võmelised tegema teadlikku valikut. See on eksitav seisukoht. Kinnipeetavatele tagatakse vanglas võimalus lugeda üleriigilisi päevalehti ja ajakirju (VangS § 30), lisaks on kinnipeetavatel lubatud tellida oma isiklike vahendite arvel ajalehti ja ajakirju. Samuti võimaldatakse vanglas järgida raadio ja televisioonisaateid (VangS § 31). Seega on kinnipeetavad innukad massmeedia tarbijad.

3.5.3 Hääletamisõiguse piirangu õiguspärasus

Hääletamisõiguse piirang puudutab väga suurt hulka isikuid – ühest päevast kuni eluks ajaks vanglakaristust kandvaid isikuid. Siit tekib küsimus, kas kõigi kinnipeetavate valimisõigusest ilmajätmine on kooskõlas põhiseaduse ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse

¹³⁸ K. Tubro. „Vangide valimisõigusest“. Riigikogu Toimetised 2011, nr 23.

¹³⁹ K. Tubro. „Vangide valimisõigusest“. Riigikogu Toimetised 2011, nr 23.

konventsiooniga. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni I lisaprotokollis artikkel 3 paneb riikidele kohustuse korraldada valimisi.

Vanglakaristust kandvad isikud kaotavad ühe oma põhiõigustest – õiguse vabadusele. Kuid vaatamata sellele säilivad kinnipeetavatel kõik teised põhiõigused, mille piiramine on küll võimalik, kuid ainult kooskõlas põhiseadusega legitiimsel eesmärgil, jälgides proportsionaalsuse printsiipi. Põhiõiguste piiramine on lubatav, kui see on formaalselt ja materiaalselt õiguspärane.

Formaalne põhiseaduspärasus eeldab esiteks põhiseaduses sätestatud pädevuse, vormi- ja menetlusnõuete järgimist, teiseks PS § 13 lg-st 2 tuleneva õigusselguse tagamist ning kolmandaks PS § 3 lg 1 lausest 1 tulenevast parlamendireservatsioonist kinnipidamist.¹⁴⁰ Piirang, mille kohaselt ei või hääletamisest osa võtta isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannab karistust kinnipidamiskohas, on kehtestatud seadustega Riigikogu poolt menetluskorda järgides ning seega vastab formaalse põhiseaduspärasuse tingimustele.

Materiaalse õiguspärasuse eeldused on seaduse legitiimne eesmärk ning PS § 11 lausest 2 tuleneva proportsionaalsuse põhimõtte järgimine. Võimalik, et põhiseaduse vastuvõtmisel võis kinnipeetavate hääletamisest osavõtu piirang olla igati legitiimne ja õigustatud, kuna 1990-ndate aastate alguses puudus piisav tehniline valmisolek valimiste korraldamiseks vanglates. Käesolevaks ajaks on nende argumentide kaalukus tunduvalt vähenenud. Juba 2006. aastal mainis õiguskantsler, et „tänaseks on riigil piisavalt väljaarenenud vanglasüsteem ning valimiskorraldus koos seda kindlustavate õiguslike ja tehniliste meetmetega, tagamaks valimistel korra ning ühetaotlisuse põhimõtte ja valimisvabaduse realiseerumise. Ka on riigil olemas toimivad elukoha registreerimise süsteem (rahvastikuregister) ja karistusandmete säilimine (karistusregister), mis tagavad avalikule võimule valimiste korrakohaseks korraldamiseks vajalike andmete olemasolu“.¹⁴¹

Euroopa Inimõiguste Kohus on andnud 2005. aastal kohtuasjas Hirst vs Ühendkuningriik oma põhjaliku hinnangu, kas ja millistest põhimõtetest lähtuvalt on konventsiooni alusel lubatud kinnipeetavate hääletamisõigust piirata. Euroopa Inimõiguste Kohus nentis, et hääleõigus ei ole absoluutne ning lepinguosalistel on selles valdkonnas laialdane otsustusõigus. Samas

¹⁴⁰ Kinnipeetava hääletamisõigus. Arvamused Riigikogule. Õiguskantsleri 2006. aasta tegevuse ülevaade. Tallinn: Õiguskantsleri Kantselei, 2007.

¹⁴¹ Kinnipeetava hääletamisõigus. Õiguskantsleri 2006. aasta tegevuse ülevaade.

leidis kohus, et hääleõigus rahvaesindajate valimisel on demokraatliku ühiskonna võõrandamatu osa, selle õiguse igasugune piiramine nõrgendab demokraatiat ja seetõttu ei tohi seda kergekäeliselt teha. Vangistus piirab küll isiku vabadust, kuid see ei tähenda, et ta ainult seetõttu kaotaks teiste Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis sätestatud põhiõiguste kaitse, ehkki vangistus võib kaasa tuua ka nende teiste õiguste piiranguid. Kohtu hinnangul töötab valimisõiguse piiramine süüdimõistetu seaduskuulekaks ühiskonnaliikmeks muutumise vastu ja õõnestab seaduse autoriteeti, sest see pärineb seadusandjalt, keda ei ole saanud valida kogu ühiskond.¹⁴²

Euroopa Inimõiguste Kohus märkis, et piirangu rakendumine on juhuslik, sõltudes sellest, millisel perioodil isik oma karistust kandma satub, see tähendab kas vangisoleku ajale langevad mõned valimised või mitte. Seega kõiki sama teo samadel tingimustel toime pannud ja karistatud isikuid ei kohelda hääleõiguse piiramisel sarnaselt. Isik, kelle suhtes jõustub vanglakaristust ettenägev otsus ajal, kui toimuvad valimised, kaotab hääletamisest osavõtu õiguse. Samas sarnane otsus vahetult pärast valimisi ei pruugi sõltuvalt karistuse pikkusest hääletamisest osavõtmise õiguse kaotust kaasa tuua.¹⁴³

Õiguskantsler on märkinud, et hääletamisest osavõtmise õiguse kaotus sõltub sellest, kas kohus otsustab vanglakaristuse asnedada üldkasuliku tööga või mitte või kas isik otsustatakse karistada tingimisi vanglakaristusega. Kaaludes vabadusekaotusliku karistuse mõistmist, ei vaagi aga kohtud asjaolu, et sellega kaasnevad lisaks vabaduse kaotusele ka minetused valimisõiguses. Taolist kaalumist ei toimu ka vangistusest ennetähtaegsel tingimisi vabastamisel. Seega hääletamisest osavõtmise õiguse kaotus on pelgalt automaatne järelem, kus puudub otsene kaalutud põhjuslik seos kohtuniku poolt karistuse suhtes otsustatu ja valimisõiguse vahel.¹⁴⁴

Eeltoodust teeb autor järelduse, et hääletamisõiguse piirang kõikide kinnipeetavate puhul ei ole proportsionaalne. Isiku valimisõiguse piirang peab olema põhjendatud, mitte pelgalt automaatne järelem. Automaatne hääletamisõigusest ilmajätmine oleks loogiline vaid riigivastaste jms süütegude puhul. Seega tuleks valimisseadustesse viia vangide hääletamisõigusega seonduvaid muudatusi.

¹⁴² EIK 06.10.2005, 74025/01, *Hirst vs. Ühendkuningriik*.

¹⁴³ Kinnipeetava hääletamisõigus. Õiguskantsleri 2006. aasta tegevuse ülevaade.

¹⁴⁴ Kinnipeetava hääletamisõigus. Õiguskantsleri 2006. aasta tegevuse ülevaade.

3.5.4 Kinnipeetava kandideerimisõiguse piirang

Valimisõigus on jaotatav aktiivseks (hääletamisõiguseks) ja passiivseks (kandideerimisõiguseks). RKVS § 4 lg 6, KOVVS § 5 lg 6 ja EPVS § 4 lg 6 sätestavad, et isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud kuriteos ning kannab karistust kinnipidamiskohas, ei saa kandideerida.

Seoses 2013. aasta kohalike omavalitsuste valimistega, jõudis Riigikohtusse mitu kaebust, mille sisuks olid kinnipeetavate vaidlused Vabariigi Valimiskomisjoni otsuste üle. Mitmed kinnipeetavad soovisid osaleda kohalikel valimistel ning esitasid kohaliku omavalitsuse valimiskomisjonile kandideerimisavalduse, üksikkandidaadi registreerimise avalduse ja kandidaadi ankeedi. Nii Tartu Linna kui Jõhvi Valla Valimiskomisjoni otsused olid kinnipeetavate suhtes negatiivsed. Valimiskomisjonid jätsid üksikkandidi registreerimata lähtuvalt KOVVS § 5 lõikest 6, kuna kandidaat olid süüdi mõistetud kuriteos ja kandis vanglakaristust. Vabariigi Valimiskomisjon jättis kohaliku omavalitsuse valimiskomisjoni otsuse jõusse lähtuvalt KOVVS § 5 lõikest 6, märkides, et PS § 3 lõikest 1 tulenevalt peab haldusorgan rakendama kehtivat seadust ega saa hinnata normide vastavust välislepingutele.

Kandideerida soovinud kinnipeetavad esitasid Vabariigi Valimiskomisjoni (VVK) otsuse peale kaebused. Kinnipeetavate kaebuste põhjendused olid sõnasõnalt ühesugused. Kinnipeetavad leidsid, et KOVVS § 5 lg 6 on vastuolus Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokolliga nr 1 artikliga 3 ja seda täpsustavate Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditega, ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikliga 25, Euroopa Nõukogu Veneetsia Komisjoni heade tavade koodeksiga valimisküsimustes ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 39 ja 40. Vastuolu seisneb selles, et süüdi mõistetud ja vanglakaristust kandvad isikud ei saa KOV valimistel kandideerida. Tulenevalt PS §-st 123 on keeld ka põhiseadusega vastuolus. Kinnipeetavad leiavad, et vanglakaristust kandvate isikute kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel kandideerimise õigus tuleneb EIK praktikast ning viitavad EIK kohtuasjadele *Hirst vs Ühendkuningriik* (nr 74025/01, 6. oktooberi 20015. a otsus), *Greens ja M. T. Vs Ühendkuningriik* (nr 60041/08 ja 60054/08, 23. novembri 2010. a otsus) ja *Scoppola vs Itaalia* (nr 26/05, 22. mai 2012. a otsus).¹⁴⁵

Riigikohus asus seisukohale, et VVK seisukoht, et haldusorgan peab tulenevalt PS § 3 lg-st 1 rakendama kehtivat seadust ega saa jätta normi kohaldamata isegi siis, kui leiab, et kohaldatav

¹⁴⁵ RKPJKo 3-4-1-44-13; 3-4-1-46-13; 3-4-1-49-13; 3-4-1-50-13.

norm on põhiseadusega vastuolus, on õige.¹⁴⁶ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium analüüsis KOVVS § 5 lõike 6 põhiseaduspärasust ning vastavust rahvusvahelisele ja Euroopa Liidu õigusele osas, mis välistab kandideerimisõiguse isikule, kelle kohus on süüdi mõistnud kuriteos ja kes kannab vanglakaristust. Kolleegium leidis, et norm on põhiseadusega ning rahvusvahelise ja Euroopa Liidu õigusega kooskõlas.

Kolleegium nentis, et „vanglakaristust kandva isiku kõiki põhiõigusi küll ei piirata, kuid automaatselt kaasneb nende põhiõiguste piirang, mille eelduseks on vabaduses viibimine. Kohaliku omavalitsuse volikogu liikme töö eeldab vähemasti volikogu istungitel osalemist. Tavapärase ja tõhusaks volikogutööks eeldusi loov on ka nt muudel nõupidamistel osalemine, valijatega kohtumine, kohalike ettevõtjatega suhtlemine ning muud tegevused ja kohtumised, milleks on vajalik isiku võimalus vabalt ringi liikuda. Seejuures saab volikogu liige ise vabalt otsustada, millised tegevused ja kohtumised on vajalikud volikogu liikme ülesannete täitmiseks. Vabadusekaotusliku karistuse olemuslik osa on see, et isik ei saa vabalt ringi liikuda. Sellest lähtuvalt ei ole põhjendamatu vanglakaristust kandvate isikute KOV valimistel kandideerimise õiguse välistamine“¹⁴⁷.

Käesoleva töö autor on täiesti nõus Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi seisukohaga ning leiab, et eeltoodud põhjendus välistab vanglakaristust kandvate isikute kandideerimist nii kohaliku omavalitsuse volikogusse, kui ka Euroopa Parlamenti ja Riigikogusse.

Analüüsid KOVVS § 5 lõike 6 kooskõla Euroopa Liidu ja rahvusvahelise õigusega, märkis kolleegium, et Euroopa Liidu põhiõiguste hartas valimisõigust reguleerivad sätted 39 ja 40 annavad üksnes teise liikmesriigi kodanikule õiguse Euroopa Parlamendi ja kohalikel valimistel kandideerida ning hääletada riigi kodanikega samadel tingimustel. Need sätted ei reguleeri aga sama riigi kodakondsusega kinnipeetavate valimisõigust, seega ei ole KOVVS § 5 lõike 6 põhiõiguste hartaga vastuolus.¹⁴⁸ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni lisaprotokoll nr 1 artikkel 3 ei reguleeri kohaliku omavalitsuse valimisi, seega KOVVS § 5 lõike 6 ei ole ka sellega vastuolus.¹⁴⁹ KOVVS § 5 lõike 6 ei ole vastuolus ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga, kuna kaebajate poolt viidatud lahendites ei ole käsitletud kinnipeetavate kandideerimisõigust kohalike omavalitsuste valimistel.

¹⁴⁶ RKPJKo 3-4-1-44-13, p 11; 3-4-1-50-13, p 18.

¹⁴⁷ RKPJKo 3-4-1-44-13, p 13.

¹⁴⁸ RKPJKo 3-4-1-44-13, p 15.

¹⁴⁹ RKPJKo 3-4-1-44-13, p 16.

Kohtuasjades *Hirst vs Ühendkuningriik* (nr 74025/01, 6. oktooberi 20015. a otsus), *Greens ja M. T. Vs Ühendkuningriik* (nr 60041/08 ja 60054/08, 23. novembri 2010. a otsus) ja *Scoppola vs Itaalia* (nr 26/05, 22. mai 2012. a otsus) oli küsimus üksnes hääletamisõiguses, mitte kandideerimisõiguses.¹⁵⁰

Kinnipeetava viited Veneetsia Komisjoni raportile, mis puudutab muu hulgas valimisõigust (CDL-AD(2006)018) ja Veneetsia Komisjoni valimiste heade tavade koodeksile (23. mai 2003, CDL-AD(2002)23 rev) pole samuti asjakohased. Esiteks mõlemad dokumendi puhul ei ole tegemist siduva õigusaktiga. Teiseks ei tõdetata raporti punktis 78 üheselt, laiaulatuslik kandideerimise piirang on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga vastuolus, vaid vastuolu peetakse üksnes võimalikuks. Raporti punktis 79 märgitakse, et piirangute puudumine võib olla koguni sobimatu. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium täheldas, et raporti tuleb mõista konventsiooniga tagatud õiguste kontekstis ning nagu eelnevalt oli selgitatud ei reguleeri konventsioon kohaliku omavalitsuse valimisi.

Veneetsia komisjoni valimiste heade tavade koodeksi kohaselt peab kuriteos süüdimõistetute valimisõiguse piiramisel arvestama järgmiste tingimustega: 1) see peab tulenema seadusest, 2) järgida tuleb proportsionaalsuse põhimõtet ja kandideerimisõigust võib piirata vähem rangetel tingimustel kui hääleõigust, 3) valimisõiguse äravõtmine peab olema seotud kuriteo raskusega. Nende nõuetega on KOVVS § 5 lõige 6 kooskõlas. Esiteks sisaldub kandideerimisõiguse piirang seaduses. Teiseks piirang on proportsionaalne põhjusel, et vangistusega kaasneb ka nende õiguste piiramine, mille eelduseks on vabaduses viibimine. Ehk vangistuses viibib isik ei saa täieõiguslikult täita volikogu liikme ülesandeid, kuna tema vabadus on piiratud. Komandaks, kuriteo raskusele viitab asjaolu, et selle eest on mõistetud reaalne vanglakaristus ja see on pööratud täitmisele.¹⁵¹

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium käsitles kuriteos süüdi mõistetud ja vangistatud isikute võimalikku õigust kandideerida kohaliku omavalitsuse valimistel ka lähtuvalt ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisest paktist. Pakti artikli 25 punkti b kohaselt peab igal kodanikul ilma mis tahes diskrimineerimiseta ja põhjendamata kitsendusteta olema õigus ja võimalus hääletada ja olla valitud kehtivatel korralistel valimistel, mis korraldatakse üldise ja võrdse valimisõiguse alusel salajase hääletamise teel ja mis kindlustavad valijate tahte vaba väljenduse. Kolleegium leidis, et kuriteos süüdimõistetud

¹⁵⁰ RKPJKo 3-4-1-44-13, p 17.

¹⁵¹ RKPJKo 3-4-1-44-13, p-d 18 ja 19.

ja vanglakaristus kandva isiku kandideerimisõiguse välistamine kohaliku omavalitsuse valimistel ei ole diskrimineeriv, kuna vanglakaristus piirab isiku õigust vabadusele ning sellega kaasneb automaatselt ka põhiõiguste piirang, mille eelduseks on vabaduses viibimine.¹⁵²

Eeltoodud seisukohtadele tuginedes asub autor seisukohale, et kuriteos süüdimõistetud ja vanglakaristust kandva isiku kandideerimisõiguse välistamine on põhiseaduspärane ja kooskõlas Euroopa Liidu ja rahvusvahelise õigusega.

¹⁵² RKPJKo 3-4-1-44-13, p 23.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös selgitas autor välja, kas kinnipeetavate poolt esitatud kaebused on põhjendatud ja asjakohased, kas kohtud on kinnipeetavate kaebustega ülemäära koormatud ning milline on kaebuste dünaamika, kas kaebuste arv väheneb või pigem suureneb. Lisaks uuris autor milliseid kinnipeetavate põhiõigusi kohtupraktikast tulenevalt on riivatud, kas riive oli õigustatud või oli tegemist kinnipeetava põhiõiguse rikkumisega.

Magistritöö teises peatükis tõi autor välja statistilisi andmeid justiitshaldusasjade osakaalu kohta erinevates kohtutes aastatel 2011-2013. Analüüsi käigus leidis kinnitust asjaolu, et kinnipeetavate kaebused moodustavad märkimisväärse osa haldusvaldkonnast. Kuigi on märgata, et aastatega justiitshaldusasjade arv väheneb, moodustavad kinnipeetavate kaebused jätkuvalt suurema osa halduskohtu töömahust.

Kinnipeetavate kaebuste osakaalu vähenemise võimalike mõjuritena võib ära tuua 2012. aastal jõustunud halduskohtumenetluse uut redaktsiooni, lisaks tunnevad kinnipeetavad paremini kaebuste läbivaatamise kohtupraktikat ning oluliselt on suurenenud Viru Vangla jõudlus kohtueelses menetluses esitatud vaiete läbivaatamisel. Mõju avaldas ka asjaolu, et aastal 2012 läksid vanglad üle tulemusüksuste põhilisele vanglasüsteemile. Tulemusüksus on justkui omaette väike vangla suures keskstruktuuris. Varasemalt menetlesid vanglates vaideid ja kahjunõudeid vangla juristid. Muudatuse sisseviimisega läks vaiete menetlemise ülesanne üle üksustesse. Selline lähenemine võimaldab üksuse juhil omada paremat ülevaadet oma üksuses kerkivatest probleemidest ning nendele kiiremas korras reageerida, vajadusel üksuse praktikat muuta ning seega lahenevad paljud probleemid vanglasiseselt.

Justiitshaldusasjad moodustuvad eelkõige kinnipeetavate kaebustest, seda näitab ka joonisel nr 7 näidatud kinnipeetavate ja vanglate edasikaebe aktiivsus. Kui võrrelda kinnipeetavate kaebeaktiivsust vanglate lõikes, siis nähtub, et Tartu Ringkonnakohtu tööpiirkonnas asuvatest Viru ja Tartu vanglatest apelleerivad kinnipeetavad rohkem, kui Tallinna Ringkonnakohtu tööpiirkonnas asuvatest Tallinna vanglast ning Harku ja Murru vanglast. Sellega on selgitatav ka Tartu Halduskohtu ja Tartu Ringkonnakohtu koormatus kinnipeetavate kaebustega.

Vaatamata kinnipeetavate kaebuste rohkusele, jäävad kaebused suuremalt jaolt rahuldamata. Üksnes Riigikohtusse jõudnud kinnipeetavate kassatsioonkaebuste rahuldamiste protsent on

kõrgem kui haldus- või ringkonnakohtutes. Samas tuleb arvestada asjaoluga, et Riigikohtusse saabunud kinnipeetavate ja vanglate kaebuste arv on väiksem, seega on tõenäoline, et Riigikohtusse jõuavad põhjendatud ja asjalikumad kaebused kui I ja II astme kohtutesse.

Enamlevinud on asjatud nn „moosikaebused“, mis kinnitab, et kinnipeetavad kaebavad lihtsalt ajaviiteks või isegi riigi mõnitamiseks. Kinnipeetavad kipuvad unustama, et vanglas viibimisega kaasnevad paratamatult teatud piirangud. Kinnipeetavate eluolu on allutatud vanglas kehtivale korrale, mis tähendab, et tuleb järgida päevakava ja kanda vanglariietust. Selle peale kirjutavad nad aga kaebusi. Paljud näevad kahju hüvitamise nõuetes teenimisvõimalust. Samas ei ole välistatud ka vangla õigusvastane käitumine ning kinnipeetavate põhiõiguste põhjendamatu rikkumine.

Kuna kinnipeetavate kaebuste temaatika on väga lai, siis otsustas käesoleva töö autor keskenduda enam aktuaalsetele kinnipeetavate põhiõiguste rikkumistele lähtuvalt kohtupraktikast. Töö kolmandas peatükis keskendus autor eelkõige inimväärikal kohtlemisel vanglas, era- ja perekonnaelu kaitsel vanglas, sunniviisilise töö keelul vanglas ja kinnipeetavate hääleõigusel.

Kahjuks esineb Eesti vanglates olukordi, mida saab käsitleda piinava või inimväärikust alandava kohtlemisena. Enamasti on see seotud vangla kinnipidamistingimustega ja täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamisega. Kuna Eestis on käimas vanglasüsteemi kaasajastamine, siis aina vähemaks jääb kohti, kus kinnipidamistingimused ei vasta rahvusvahelistele standartidele. Moderniseerimise käigus on avatud kaks tänapäeva standartidele vastavat kambertüüpi vanglat: 2002. aastal Tartu vangla ning 2008. aastal Viru vangla. Plaanis on uue Tallinna vangla ehitamine. Seega kinnipidamistingimused on aastatega Eestis paranenud. Kuigi esinevad veel kaebused, kus kinnipeetavad vaidlustavad kinnipidamistingimusi, on need tingitud eelkõige vangla personali hooletust tööst.

Keerulisem on olukord täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamisega, eriti aga ohjeldusmeetmete rakendamisega, kuna ohjeldusmeetmete rakendamise regulatsioon on üpris pealiskaudne. Kinnipidamisasutuses julgeoleku ja korra tagamiseks on vahetevahel vajalik ja isegi vältimatu kasutada jõudu. Äärmiselt oluline on, et vanglakaristuse täideviimisel rakendatavad meetmed (sh eriti jõu ja ohjeldusmeetmete kasutamine) oleks seaduslikud, vangla julgeolekut ohustava tegevusega proportsionaalsed ning ei rikuks PS § 18 lg-s 1 sätestatud õigust saada koheldud viisil, mis ei kujuta endast piinamist, julma või väärikust

alandava kohtlemist või karistamist ehk meede ei kujuta endast isiku väärkohtlemist.

Vanglad ei põhjenda täiendavate julgeolekuabinõude kasutamist piisava põhjalikkusega. Põhjendamine on oluline, sest isiku põhiõigusi piiratakse väga intensiivselt ja talle võib tekitada füüsilist valu. Eelnimetatud märkus ei tähenda, et täiendavaid julgeolekuabinõusid ei peaks kasutama, rõhk on sellel, et meetme kohaldamine peab olema õiguspärane ja põhjendatud. Ei saa kuidagi pidada piisavaks ohjeldusmeetme kohaldamise protokollis fikseeritud nappi „agr“, „agressiivne“ põhjendust, kuid sellist abstraktset põhjendust sisalduv vaidlus on jõudnud Riigikohtuni ja ka Euroopa Inimõiguste kohtuni välja. Euroopa Inimõiguste kohus on 29.05.2012 otsuses *Julin vs Eesti*¹⁵³ heitnud Eesti Vabariigile ette piinamise keelu rikkumist.

Ka kinnipeetava õiguse eraelu ja perekonnaelule rikkumised seisnesid vangla ebakompetentses töös. Ühel juhul rikuti kinnipeetava õigust vangla erinevate osakondade töö omavahelise koordineerimatuse tõttu. Nimelt võimaldati kinnipeetavale pikaajaline kokkusaamine üheks ööpäevaks, kuid katkestati see ootamatult, kuna ta tuli etapeerida kohtusse seoses kriminaalasja arutamisega. Etapeerimisest kinnipeetavat varem ei teavitatud ning seoses sellega ei olnud tal võimalust taotleda kokkusaamise üleviimist teisele ajale. Koosolemine oma lähedastega ilma järelevalveta on kinnipeetava jaoks väga oluline õigus ning pikaajalise kokkusaamise lühendamine või selle katkestamine on lubatav üksnes erandlikel asjaoludel. Riigikohtu halduskolleegium on otsuses nr 3-3-1-11-12 leidnud, et kinnipeetava kooselamine oma lähedastega, on kinnipeetava jaoks väga oluline õigus ja pikaajalise kokkusaamise õigusvastast katkestamist vangla poolt ei saa pidada väheintensiivseks riiveks. Näitena toodud kaasuses lühenes pikaajalise kokkusaamise aeg seitse tundi, so umbes ühe kolmandiku võrreldes lubatud kokkusaamise ajaga. Seega oli tegemist perekonnaelu puutumatus intensiivse riivega. Autor märgib, et etapeerimise planeerimine selliselt, et see ei riivaks kinnipeetava õigusi, on võimalik kooskõlastades see teiste vangla osakondadega. Eeltoodust nähtub, et halb halduspraktika produtseerib ise kaebusi.

Teisel juhul vangla keelduvas otsuses rikuti kaalutusõigust ning põhjendamiskohustust. Nimelt taotles kinnipeetav luba lühiajaliseks väljasõiduks, et kohtuda oma raskelt haige isaga. Vangla keeldus loa andmisest, tuginedes kinnipeetava poolt toimepandud süütegudele, mille

¹⁵³ EIKo 29.05.2012, 16563/08, *Julin vs. Eesti*.

est isik juba vanglakaristust kandis. Selle tulemusel ei olnud kinnipeetaval võimalust külastada oma raskelt haiget isa ja jätta temaga hüvasti enne viimase surma. Kinnipeetavale lühiajalise väljasõidu mittelubamine erakorralise perekondliku sündmuse puhul riivab nii põhiseaduse §-s 26 kui ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 8 sätestatud õigust era- ja perekonnaelu puutumatusel. Seega keeldumise korral peab vangla põhjalikult esile tooma asjaolud, miks ta ei anna luba lühiajaliseks väljasõiduks ning miks sellisel juhul ei ole võimalik lühiajaline väljaviimine.

Kuigi paljudes kaebustes leiavad kinnipeetavad, et vangla sunnib neid tööle, nähtub põhiseadusest, et töö, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud, ei ole käsitletav sunniviisilise tööna. Sarnaselt põhiseaduses sätestatud, sätestab ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 4 lõige 3 punkt a, et sunniviisiline või kohustuslik töötamine ei hõlma kinnipidamisel nõutavaid töid. Eeltoodust nähtub, et kinnipeetavate töökohustus ei ole käsitletav sunnitööna. Põhiseaduse ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni sätteid konkretiseerib VangS § 37 lg 1, mille kohaselt on kinnipeetav kohustatud töötama, kui vangistuseseadus ei sätesta teisiti. Kinnipeetava käskkirjaga tööle määramine, ei ole PS §-ga 29 vastuolus, pigem püüavad kinnipeetavad igal võimalusel majandustöödelt kõrvale hiilida eelkõige just subkultuurilistel põhjustel.

Kinnipeetavate kaebustega seotud problemaatikast juhtis autor viimasena tähelepanu kinnipeetavate hääleõiguse absoluutsele piirangule, mis võib olla vastuolus Eesti põhiseadusega kui ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Põhiseaduse § 58 kohaselt võib §-ga 57 tagatud hääleõigust piirata isiku suhtes, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannab karistust kinnipidamiskohas. Valimisseadused aga sätestavad absoluutse piirangu.

Euroopa Inimõiguste Kohus on selgitanud, et seadusest tulenev automaatne hääleõiguse piirang ei vasta põhiõiguse olemusele ja selline piirang on ebaproportsionaalne.¹⁵⁴ Probleemi olemasolule on 2006. aastal osutanud ka õiguskantsler. Töö autor jõudis järelduse, et hääletamisõiguse piirang kõikide kinnipeetavate puhul ei ole proportsionaalne. Isiku valimisõiguse piirang peab olema põhjendatud, mitte pelgalt automaatne järelem. Seega tuleks valimisseadustesse viia vangide hääletamisõigusega seonduvaid muudatusi.

¹⁵⁴ EIKo 06.10.2005, 74025/01, *Hirst vs. Ühendkuningriik*.

Kinnipeetava kandideerimisõiguse välistamise osas nõustus autor Riigikohtu seisukohaga, et vanglakaristusega kaasneb automaatselt nende põhiõiguste piirang, mille eelduseks on vabaduses viibimine. Kohaliku omavalitsuse volikogu, Riigikogu või Euroopa Parlamendi liikme töö eeldab kohal olemist ja istungitel osalemist. Vabadusekaotusliku karistuse olemuslik osa on see, et isik ei saa vabalt ringi liikuda. Sellest lähtuvalt ei ole põhjendamatu vanglakaristust kandvate isikute valimistel kandideerimise õiguse välistamine.

Käesleva töö autor on mitu korda märkinud, et kinnipeetavate õiguste rikkumist ja vangla õigusvastast käitumist on tihti tinginud puudulikult vormistatud dokumendid, personali ebakompetentsus või teadmatus. Raske on järeldada, kas on vead tingitud personali vähesest väljaõppest või hoopiski soovimatusest teha oma tööd hästi. Ei ole välistatud olukord, kus vanglateenistuja on oma töös hooletu, puhtalt sel põhjusel, et tema suhtumine on kinnipeetavatesse negatiivne ja üleolev. Selliste hoiakutega isikute värbamisest vanglasse tuleb hoiduda.

Vanglateenistujad ei tohi muutuda kinnipeetavate vaenlasteks. Vanglateenistuja üheks eesmärgiks on kinnipeetava õigusküülekale käitumisele suunamine. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb teha oma tööd hästi. Halvasti tuleb välja ka iseenesest.

Защита основных прав и свобод заключенных в судебной практике Эстонии

Резюме

Каждый человек обладает основными правами и свободами. Основные права и свободы есть также у осужденных и отбывающих тюремное наказание лиц. В тюрьме люди, конечно, теряют одно из основных прав – право на свободу, но в тоже время у них должны сохраниться все другие основные права, такие, как право на жизнь, право на уважительное отношение к человеческому достоинству, право искать правовой защиты в судах и так далее.

Тема данной работы «Защита основных прав и свобод заключенных в судебной практике Эстонии». В работе автор пытался найти ответы на вопросы о том, правда ли, что суды обременены чрезмерными жалобами от заключенных, являются ли жалобы заключенных обоснованными, нарушаются ли в тюрьме основные права заключенного и чем объясняется неправомерное поведение тюрьмы.

Данная магистерская диссертация состоит из трех глав. В первой главе автор определяет понятие основных прав и свобод. Во второй главе автор анализирует судебную практику за 2011-2013 годы. Автор представляет статистические данные жалоб заключенных и тюрем в разных судебных инстанциях. В третьей главе автор исследует судебную практику защиты основных прав и свобод заключенных.

Предметом тюремного заключения является лишение человека свободы. На некоторое время свободное передвижение личности ограничивают, что неизбежно ведет за собой ограничение других разных основных прав человека. В целом большинство основных человеческих прав имеют ограничения. Однако следует помнить, что ограничения должны быть в соответствии с законом, необходимы в демократическом обществе и должны иметь обоснование.

Основные права заключенных в местах лишения свободы нуждаются в повышенном внимании, так как тюрьмы являются закрытой системой, где человек и осуществление его основных прав являются в основном под защитой государства. Законность

ограничений основных прав и свобод гарантировано в Эстонии правом каждого обратиться в суд для защиты своих прав и свобод.

Жалобы заключенных в последние годы приобрели массовый характер. Статистический анализ данной работы подтвердил тот факт, что несмотря на то, что за несколько лет процент жалоб незначительно снизился, жалобы заключенных составляют все-таки значительную часть в практике судов. Несмотря на обилие жалоб от заключенных, в основном эти жалобы остаются неудовлетворенными. Только в Верховном Суде процент удовлетворенных кассационных жалоб заключенных был выше, чем в административных и районных судах. В тоже время нужно учитывать тот факт, что в Верховный Суд поступает меньше жалоб от заключенных и тюрем, так что вполне вероятно, что в Верховный Суд поступают разумные и обоснованные жалобы, чем в суды первой и второй инстанции.

Наиболее распространенными являются, так сказать, бесполезные жалобы, что подтверждает тот факт, что заключенные жалуются просто для развлечения. Заключенные, как правило, забывают, что лишение свободы неизбежно повлечет за собой определенные ограничения основных прав. Однако не исключено противоправное поведение со стороны персонала тюрьмы и необоснованное нарушение основных прав заключенных.

К сожалению, в тюрьмах Эстонии бывают ситуации, которые можно рассматривать как издевательство или унижение человеческого достоинства. В основном это связано с условиями содержания в тюрьме и с применяемыми дополнительными мерами безопасности. В связи с тем, что в Эстонии проводится модернизация тюремной системы, остается все меньше мест, где условия содержания под стражей не отвечают международным стандартам. За последние годы условия в тюрьмах улучшились. Несмотря на то, что до сих пор заключенные подают жалобы связанные со сложными условиями содержания, вызваны они в первую очередь пренебрежительной работой тюремного персонала.

Более сложная ситуация связана с применением дополнительных мер безопасности. Тюрьмы недостаточно обосновывают использование дополнительных мер безопасности. Мотивирование использования дополнительных мер пресечения важно, потому что основные права человека ограничивают очень интенсивным способом и это

может вызвать физическую боль. Вышесказанное не означает, что дополнительные меры безопасности не должны использоваться, акцент делается на том, что применение этой меры должно быть законно и обосновано.

Автор обратил внимание на абсолютное ограничение права голосования заключенных, что может противоречить Конституции Эстонии и Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Европейский суд по правам человека считает, что установленное законом автоматическое ограничение право голоса не соответствует конституционному праву и это ограничение не пропорционально. Автор пришел к выводу, что ограничение права голоса для всех заключенных не пропорционально. Ограничение должно быть разумным, а не просто автоматическим следствием.

В данной работе автор несколько раз пришел к выводу, что нарушение прав заключенных и противоправное поведение работников тюрьмы, что обусловлено их некомпетентностью. Трудно сделать вывод, являются ли причиной ошибок недостаточная подготовка персонала или даже нежелание персонала делать свою работу хорошо. Не исключена ситуация, в которой тюремный работник ведет себя халатно, просто из-за негативного и высокомерного отношения к заключенным. Следует избегать приема на работу в тюрьму лиц с такими взглядами.

Тюремные чиновники не должны стать врагами для заключенных. Одна из целей Пенитенциарной службы направить осужденных на путь исправления и законопослушной жизни. Для достижения этой цели необходимо выполнять свою работу хорошо. Плохо, оно и само получится.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. Lõhmus, U. Pealtkuulamine ja Eesti põhiseaduses sätestatud õigus sõnumi saladusele. - Juridica 2008, nr 7.
2. Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura, 2012.
3. Madise, L., Pikamäe, P., Sootak, J. Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
4. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.
5. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõigute ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
6. Merusk, K., Narits, R. Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn: Juura 1998.
7. Olesk, M. Inim- ja põhiõigused vanglas. Euroopa vangistusõiguse põhimõtted. Tallinn: Justiitsministeerium 2010.
8. Tubro, K. Vangide valmisõigusest. - Riigikogu Toimetised 23, 2011. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=14443&highlight=kinnipeetav&op=archive> 2, 18.03.2014
9. Исаев, С., Дорофеев, Е. Справочное пособие для сотрудников исправительных учреждений, часть I. Международные принципы и стандарты правоприменения в работе сотрудников пенитенциарных учреждений. Пермь, 2006.

Kasutatud normatiivmaterjalid ja kohtupraktika

Siseriiklikud normatiivmaterjalid

10. Eesti Vabariigi Põhiseadus. 28.06.1992. - RT I, 27.04.2011, 2
11. Euroopa Parlamendi valimise seadus. 18.12.2002. - RT I, 10.01.2014, 5
12. Halduskohtumenetluse seadustik. 27-01-2011. - RT I, 23.12.2013, 38
13. Justiitsministri 30.11.2000. a määrus nr 72 „Vangla sisekorraeeskiri”. 30.11.2000. - RT I, 12.02.2014, 17
14. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus. 27.03.2002. - RT I, 01.11.2012, 7
15. Riigikogu valimise seadus. 12.06.2002. - RT I, 05.02.2014, 4
16. Vangistusseadus. 14.06.2000. - RT I, 05.07.2013, 22

Rahvusvahelised ja Euroopa Liidu normatiivmaterjalid

17. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (täiendatud protokollidega nr. 2, 3, 5 ja 8) ning selle lisaprotokollide nr 1, 4, 7, 9, 10 ja 11 ratifitseerimise seadus. 13.03.1996. – RT II 1996, 11/12, 34; RT I 2005, 39, 308.
18. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. - Euroopa Liidu leping. Euroopa Liidu toimimise leping. Konsolideeritud versioonid. Tallinn: Juura 2010.

Siseriiklik kohtupraktika

19. TrtHKo 12.10.2011, 3-11-1120
20. TrtHKo 02.02.2012, 3-11-2729
21. TrtHKo 09.07.2012, 3-11-2317
22. TrtRnKo 12.02.2013, 3-11-2906
23. TrtRnKo 05.03.2013, 3-10-1448
24. TrtRnKo 08.03.2013, 3-11-1120
25. TrtRnKo 22.03.2013, 3-11-2317
26. TrtRnKo 09.04.2013, 3-11-2729
27. TrtRnKo 31.05.2013, 3-11-2052
28. RKHKo 19.06.2000, 3-3-1-16-00
29. RKHKo 17.03.2003, 3-3-1-10-03
30. RKHKo 17.03.2003, 3-3-1-11-03
31. RKHKo 13.10.2005, 3-3-1-45-05
32. RKHKo 22.03.2006, 3-3-1-2-06
33. RKHKo 25.09.2006, 3-3-1-49-06
34. RKHKm 06.09.2007, 3-3-1-40-07
35. RKHKo 05.03.2009, 3-3-1-102-08
36. RKHKo 13.11.2009, 3-3-1-63-09
37. RKHKm 20.10.2011, 3-3-1-43-11
38. RKHKo 30.01.2012, 3-3-1-78-11
39. RKHKo 14.03.2012, 3-3-1-80-11
40. RKHKm 16.05.2012, 3-3-1-11-12
41. RKHKo 30.05.2012, 3-3-1-14-12
42. RKHKo 14.11.2012, 3-3-1-44-12

43. RKPJKo 06.03.2002, 3-4-1-1-02
44. RKPJKo 15.07.2002, 3-4-1-7-02
45. RKPJKo 25.06.2009, 3-4-1-3-09
46. RKPJKo 04.04.2011, 3-4-1-9-10
47. RKPJKo 02.10.2013, 3-4-1-44-13
48. RKPJKo 03.10.2013, 3-4-1-46-13
49. RKPJKo 08.10.2013, 3-4-1-49-13
50. RKPJKo 09.10.2013, 3-4-1-50-13
51. RKTsKm10.10.2007, 3-2-1-81-07
52. RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02
53. RKÜKo 07.12.2009, 3-3-1-5-09
54. RKÜKo 02.06.2010, 3-3-1-33-10

Rahvusvaheline kohtupraktika

55. EIKo 13.06.1979, *Marckx vs. Belgia*.
56. EIKo 24.04.1996, *Bonghaneim vs. Prantsusmaa*.
57. EIKo 22.04.1997, *X, Y ja Z vs. Ühendkuningriik*.
58. EIKo 18.01.1978, *Irimaa vs. Ühendkuningriik*.
59. EIKo 27.06.2000, 22277/93, *Ilhan vs. Türgi*.
60. EIKo 28.09.2000, 25498/94, *Messina vs. Itaalia*.
61. EIKo 26.10.2000, 30210/96, *Kudla vs. Poola*.
62. EIKo 06.03.2001, 40907/98, *Dougoz vs. Kreeka*.
63. EIKo 24.07.2001, 44558/98, *Valasinas vs. Leedu*.
64. EIKo 15.07.2002, 47095/99, *Kalashnikov vs. Venemaa*.
65. EIKo 05.04.2005, 54825/00, *Nevmerzhitsky vs. Ukraina*.
66. EIKo 16.06.2005, 62208/00, *Labzov vs. Venemaa*.
67. EIKo 06.10.2005, 74025/01, *Hirst vs. Ühendkuningriik*.
68. EIKo 12.02.2007, 26761/95, *Ploski vs. Poola*.
69. EIKo 03.04.2007, 62617/00, *Copland vs. Ühendkuningriik*.
70. EIKo 06.12.2007 25664/05, *Lins vs. Venemaa*.
71. EIKo 10.10.2008, 5608/05, *Renolde vs. Prantsusmaa*.
72. EIKo 02.07.2009, 41653/05, *Kochetkov vs. Eesti*.
73. EIKo 19.04.2011, 28524/95, *Peers vs. Kreeka*.
74. EIKo 29.11.2011, 40195/08, *Giszczak vs. Poola*.

75. EIKo 29.05.2012, 18656/10, *Julin vs. Eesti*.

Muud kasutatud allikad

76. Eesti Inimõiguste Keskuse aastaaruanne. Inimõigused Eestis 2011. Arvutivõrgus: <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/inimoigused-eestis-2011/>, 10.04.2014.
77. Eesti Inimõiguste Keskuse aastaaruanne. Inimõigused Eestis 2012. Arvutivõrgus: <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/inimoigused-eestis-2012/>, 10.04.2014.
78. Filippov, J. Vangide kaebused: muna on toores, tatrapudrus elas tõik! – Eesti Ekspress, 19.02.2009. Arvutivõrgus: <http://ekspress.delfi.ee/news/paevauudised/vangide-kaebused-muna-on-toores-tatrapudrus-elas-touk.d?id=27686007>, 08.01.2014.
79. Justiitsministeeriumi arengukava 2012-2015. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54324/Justiitsministeeriumi+arengukava+2012%26%238211%3B2015.pdf>, 18.03.2014.
80. Kommentaarid artiklile „Tuntud allilmategelane nõudis politseilt raha“. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.delfi.ee/news/paevauudised/110_112/err-tuntud-allilmategelane-noudis-politseilt-raha.d?id=33799893&com=1&no=0&s=1, 08.04.2014.
81. Rask, M. Ülevaade kohtukorralduse, õigusmõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikohtu 2013. a kevadistungjärgul. Arvutivõrgus: file:///D:/Users/User/Downloads/1_Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%20Riigikogus_2013.pdf, 01.05.2014.
82. Rask, M. Ülevaade kohtukorralduse, õigusmõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikohtu 2012. a kevadistungjärgul. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1354/Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%20parlamendile_07%2006.pdf, 01.05.2014.
83. Riigikohtu statistika. Haldusajade läbivaatamine Riigikohtu üldkogus, erikogus ja halduskolleegiumis. 2011.a. 2012.a. 2013.a. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=79>, 10.04.2014.
84. Vanglateenistus. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus: www.vangla.ee, 18.03.2014
85. Õiguskantsleri 2006. Aasta tegevuse ülevaade. Tallinn: Õiguskantsleri Kantselei, 2007. Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/2006>, 10.04.2014.
86. Õiguskantsleri 12.12.2011 seisukoht nr 7-4/110869/1106120 „Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta.“ Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/vastuolu-puudumine-kinnipeetavate->

- [tootamine-vanglas-ja-valjaspool-vanglat](#), 10.04.2014.
87. Õiguskantsleri 30.03.2012 seisukoht nr 7-4/111190/1201457 „ Seisukoht õigusrikkumise puudumise kohta. Ohjeldusmeetmete kasutamine.“ Arvutivõrgus: <file:///C:/Users/user/Downloads/7Ohjeldusmeetmete%20kasutamine.pdf>, 18.03.2014.
88. Õiguskantsleri 01.10.2012 seisukoht nr 6-1/120936/1204427 „Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. VangS § 25 lg 3 põhiseaduspärasus.“ Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/vastuolu-puudumine-vangs-ss-25-lg-3-pohiseadusparasus>, 10.04.2014.
89. 2013. a ringkonnakohtu haldusajade otsuste annotatsioonid. Elektrooniliselt kättesaadav: <http://www.nc.ee/?id=1251>, 18.03.2014
90. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011. a kokkuvõte. Tallinna, 2012.
91. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2012. a kokkuvõte. Tallinna, 2013.
92. I ja II astme kohtute menetlusstatistika. 2013. a koondandmed. Tallinn, 2014.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Olga Hodakovskaja (sünnikuupäev: 05.02.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kinnipeetavate põhiõiguste ja –vabaduste kaitse Eesti kohtupraktikas“, mille juhendaja on Kalle Merusk,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 05.05.2014